

Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake" 1996

<https://hdl.handle.net/1874/9627>

JAARBOEKJE

1996

VAN HET
OUDHEIDKUNDIG
GENOOTSCHAP

‘NIFTARLAKE’

Ereleden en bestuur

Ereleden

Jhr P.H.A. Martini Buys, Brugge, België †1997
Mr J.H. van den Hoek Ostende, Amsterdam

Lid van verdienste

A.J.A.M. Lisman, Nieuwersluis

Bestuur

Drs E. Munnig Schmidt, voorzitter
Nieuwerhoek, 3632 AD Loenen a/d Vecht (0294) 231280

Mw Dr M.A. Dukes-Greup, vice-voorzitter, Amsterdam

Mw C.H. ter Laan-Dingemans, secretariaat
Herengracht 6, 3601 AL Maarssen, tel. en fax (0346) 571921

J.N.W. Voorhoeve, penningmeester, Vreeland

Mw Drs G. Recter, bibliothecaresse, Bijdorp, Oud Over 8,
3632 VD Loenen a/d Vecht (0294) 234653

Leden

A.J.A.M. Lisman, Nieuwersluis
J.H.P. Roeland, Wassenaar

Redactie voor 1997

Drs E. Munnig Schmidt
Nieuwerhoek, 3632 AD Loenen a/d Vecht tel. (0294) 231280
fax (0294) 232651

Betalingen

Postbank nr. 513805
t.n.v. Penningmeester Niftarlake te Vreeland

verbeteringen op Jb '96

ber 56 eerste regel achter 1695
"root" toevoegen

ber 62 in de tekst $\frac{1}{3}$ van onderen

~~(afb. 13) (afb. 12)~~
(afb. 13) = (afb. 12)

ISBN 90-6550-537-7

Ledenlijst 1996

van het Oudheidkundig Genootschap 'NIFLARLAKE'

Abcoude

Drs J. Baalbergen
R. Bianchi
Mw ~~Mw~~ Carasso-Kok
Mr G. van Donkersgoed
Prof. Dr A.J. Dunning
Mw J. Elema
Mw B.S.J. Elzinga
W.J. Engel
Gemeente Abcoude
H. de Graaf
J. de Groot
Historische Kring Baambrugge Abcoude
J.Th. Kemme
W. van ter Meij
Mw I.H. Montijn
Mw A. van der Most-de Ridder
J.J. Pabon Jr
J. van Santen
Mw E.M. Scholte-Vis
J.B. Schreur
Ir D.L.H. Slebos
W.W. Timmer
Mw A. den Toom-Naafs
W.C.C. Trouw
Mw G.L.J. Uiterwaal-Völker
Mw M.A.J. Vreeken-van Brink
J.E. Wustenhoff

Aerdenhout

~~Mr H.J. Sijmolenburg~~

Almelo

C.J.M. Bak

Amersfoort

Rijksdienst Oudheidk. Bodemonderzoek
Stichting Museum Flehite

Amstelveen

J.W.N. van Achterbergh Jr
J.E. v.d. Dussen
Mw M. Fruithof-Matthes
E.H. Glasius
D. Hoën
Mw H. Vlot-van Lonkhuyzen

Sandbergstraat 8, 1391 EL
Meerzicht 1, 1391 AR
Dr. Koomansstraat 21, 1391 XA
Folkert Postlaan 6, 1391 AV
Angsteloord 63, 1391 ED
Dr. Koomansstraat 1 H, 1391 VZ
Ereprijs 27, 1391 TA
Angsteloord 5, 1391 EB
Gemeentehuis, 1391 EL
Meerweg 19A, 1391 HG
Gein Noord 26, 1391 GZ
Folkert Postlaan 1, 1391 AV
De Tourton Bruynsstraat 3, 1391 EM
Zilverschoon 107, 1391 XS
Stationsstraat 17, 1391 GL
Papenhof 9, 1391 BD
D. v. Troostwijkstraat 51, 1391 ER
Heinkuitenhof 14, 1391 TS
Sandbergstraat 14, 1391 EL
Jan Trouwstraat 4, 1391 TT
Leo Dorgelmanstraat 8, 1391 EW
Achter de Kerken 40, 1391 LP
Kievitsheuvel 37, 1391 AP
Torenlaan 32, 1391 AM
Kerkplein 14, 1391 GJ
D. v. Troostwijkstraat 46, 1391 ET
Koppelland 11, 1391 EV

~~Merellaan 29, 2111 GK~~

Horstlaan 76, 7602 AN

Kerkstraat 1, 3811 CV
Breedstraat 80, 3811 BL

Amsterdamseweg 270, 1182 HN
Camera Obscuralaan 103, 1183 JX
Bos en Vaartlaan 72, 1181 AD
Amstedijk N 76, 1183 TE
Westelijk Halfgrond 483, 1183 JD
Ferd. Bolweg 89, 1181 XC

Bibliotheek Rijksmuseum
Postbus 74 888 1070 DN A blam

Amsterdam

*Mw D.J.K. Beynes-Heymeyer van Heemstede
Mw E.G.H. Blauwkuip-Haker
Mw J. Boers
Jhr. Ir R.G.M.P.N. Bosch van Drakestein
L. Deen-van Leeuwen
Mw Mr Dr M.A. Dukes-Greup
Drs P.M. Fischer
Gemeentelijk Archief
*Mr J.H. v.d. Hoek Ostende
K. Hoen
Mw E. de Jongh
M.M.W. Kasteleyn
G. Kemme
K.F. van Leuven
B. Lubberhuizen
*P.J. Meertens Instituut
Mw A.M.J. Oostenbroek-Smilde
Mw E.G. Pannevis-Lammerts v. Buuren
W.A.C. Reesink
J.R. Ritman
*Mw Ch. van der Seys
Mw J.C.B. Straatman
J.M. Tor
Universiteitsbibliotheek
Mw M.M. Welle
C.J.J. Westermann
J. Zwaan

Ankeveen

Curtevenne Stichting

Apeldoorn

Drs R.Th. Schoenmaker

Arnhem

J.E. v.d. Slescen

Baanbrugge

H.F. Anger

M. Blokhuis

Mw Drs S. Boerdam

Jhr Mr J.E. v.d. Does de Willebois

F. Eekels

Mw M. van Erven Dorens-Vinke

Mw E. v.d. Lee

Mw Drs L.B. Lugt

Mw J.J. Tholenaar-Mannheimer

G.H. van Walbeek

Baarn

Mw C.E.B. v.d. Arend Schmidt-Oost Indië

Cannenburg 39, 1081 GV
Prinsengracht 1043, 1017 KP
Van Woustraat 44 3h, 1073 LM
1e Hugo de Grootstraat 5ii, 1052 KX
Keizersgracht 207, 1016 DS
Beethovenstraat 249, 1077 JE
Hemsterhuisstraat 173, 1065 JZ
Amsteldijk 67, 1074 HZ
B. Wieringerstraat 22, 1013 EB
Raphaëlstraat 11, 1077 PN
P. de Hooghstraat 38 bis, 1071 EG
Olympiaplein 77, 1077 CR
Leliegracht 44, 1015 DH
Minervalaan 71-ii, 1077 NS
J.W. Brouwerstraat 32, 1071 LK
~~Keizersgracht 569-571, 1071 DR~~
Nic. Maesstraat 38 h, 1071 RB
Minervalaan 84-i, 1077 PK
Koninginneweg 40, 1075 CZ
Bloemgracht 19 h, 1016 KB
Postbus 78512, 1080 KA
Minervalaan 60ii, 1077 PD
Egelantiersstraat 10b, 1015 PL
Singel 425, 1012 WP
Veerstraat 15i, 1075 SL
Prinsengracht 1029A, 1017 KP
Lijzijde 45, 1034 KN

van Breelaan 9, 1244 PB

Groene Kijkerweg 1, 7371 GB

Bergstraat 97, 6811 LE

Pr. Beatrixstraat 13, 1396 KD

Rijksstraatweg 25, 1396 JD

Rijksstraatweg 22, 1396 JM

Dorpsstraat 23, 1396 KG

Rijksstraatweg 119, 1396 JJ

'Valk en Heyning' Rijksstraatweg 147, 1396 JK

Rijksstraatweg 113, 1396 JH

'Geinwijk' Rijksstraatweg 91, 1396 JG

'Kroonesteijn' Rijksstraatweg 125, 1396 JJ

~~Dorpsstraat 31, 1396 KH~~

→ 3738 GN Maarsseveldijk
Prinses Carolinalaan 2, 3743 JH

Meerdersplein 85

4 M. de Munnik Donkersteeg Binnenweg 8
1396 LN 020-6391666

De Bilt

Mw P.A.L.M. de Wit-van der Grinten

Bilthoven

Mw B. Bleeker-Eeuwens

A.J. Crucq

Mw L. Quispel-de Langen

B. Vermeulen

Sj. Vrind

Mw A.A. Wouters-Mertens zur Borg

Blaricum

Mw J. Dudok van Heel

Mw H.E. Rote-de Raad

Mw M. Verschuyt-Rehbock

W. Zuidervaart

Breda

J.H. Peek

Breukelen

T.C. Akkerman

Mw M. Albers

V.B.W. Asfalt

J. Bakker

Mw Mr L.G. Baud

Mw G. Bekker-Jonker

Ir G.G. v.d. Berg

Mw J.M. Bierman-Polman

J.W.M. de Boer

C.A.M. Brugman

J.W. de Briyn Kops

P.J. Burggraaf

Mw A.C. Crietee-Hoogerbeets

Jac. van Dam

Mr M.W. van Dijk-Witjas

Mw Mr P. van Dobbenburgh-Rosshberg

W. Dobber

H.H.J. Doude van Troostwijk

W.F.E. baron van der Feltz

P. Funken

R.T. v.d. Geer

P.L. van Gent

D.W. Gerwig

Prof.Dr J.W. Gunning

~~Mw Mr E.A. Haars~~

Drs H.C.J. Hendriks

Hist. Kring Breukelen

R.J. Hofman

Mw L. Hunsucker

Mw H.J. de Jong

Zorgvliet 29, 3732 EP

Soestdijkseweg 95, 3721 AA

Bosuillaan 147, 3722 XJ

Noord Houdringelaan 32, 3722 BR

Rembrandtlaan 93, 3723 BM

Lassuslaan 55, 3723 LH

Sweelincklaan 69, 3723 JC

Torenlaan 72, 1261 GG

Holleweg 11, 1261 BW

Heideweg 4, 1261 GR

Postbus 135, 1260 AC

Laan van Liedekerke 28, 4835 CC

Straatweg 43, 3621 BH

'Vecht en Hoff', Zandpad 43, 3621 NE

'Vreedenoord'. Straatweg 68, 3621 BR

Griftenstein 2, 3621 XK

Kerkplein 16, 3621 BA

Herenstraat 58, 3621 AR

Straatweg 78, 3621 BR

Zandpad 82, 3621 NG

Willink v. Collenstraat 79, 3621 CL

Keizerskroon 18, 3621 RS

Zandpad 61, 3621 NG

Kerkbrink 26, 3621 BS

Linnaeusdreef 44A, 3621 XX

Ortswarande 55, 3621 XN

G. v. Nijenrodestraat 90, 3621 GM

Griftenstein 52, 3621 XL

'Vechtzicht', Zandpad 27, 3621 ND

Straatweg 244, 3621 BZ

Sinzenlaan Zuid 201, 3621 TC

Oud Aa 41, 3621 LA

Nassauplein 1, 3621 EA

Zandpad 86, 3621 NG

Dannestraat 33, 3621 AE

Straatweg 204, 3621 BX

~~Kerkplein 16, 3621 BA~~

Julianastraat 25, 3621 EG

Griftenstein 15, 3621 XJ

Zandpad 83, 3621 NG

Silverstein 80, 3621 PD

Herenstraat 2, 3621 AR

Mw G.J. van Julsingha
R. Kattenburg
Mw C.P. Knulst
Mw A. Koornneef
R.G.H.W. Korstjens
M. van Kralingen Jr
H.K. Lenstra
J. Molenkamp
J. Molenkamp
R.W.C. Molenkamp
Prof.Dr.Ir R. Plomp
Jhr.Mr W.H.D. Quarles van Ufford
P.V.L. Ritmeester
A. Roosjen-Holleman
Mw M.L. van Rijssen-Dingemans
Mw W.J. Schröder-van den Beukel
T.N. Simonis 0346266156
Ir W.F. Staargaard
Stichting Openbare Bibliotheek Breukelen
Mw A.J. Stiling
G.S. Streefland
J.H.Ch. Vegter-Bal
Mr J.A. Vermeulen
Mr G. Versluys
*J. Verweij
Mw J.C.M. Voormolen-van der Blom
Ir L. Vuyk
*Mw J. van Zadelhoff-Hortulanus
D. van Zijtveld

Breukeleveen

Mw J.A.M. Aalberts-Veen
Mw G.C. Geel-Krijgsman
Mw J.C. Jongkees-van Pernis
M.M. van Kesteren
Dr J.F.W. Nuboer
Ir F. Roclofsz
Dr P.J. Sinninghe Damsté 035-5823332
A.P.J. Strookman

Bussum

Mw.Mr E. Barendsen-Polak
Mw W.C. van den Bergh
Mw J.M.E. Blickman-Lette van Oostvoorne
Mr R.R. Hazewinkel
R.H. Heybroek
Mw A.E. Koch-van de Stadt
M. Langelaar
Mw P.A.C.E. Ooiman-van Aubel

Linnaeusdreef 21, 3621 XT
'Oudaen', Zandpad 80, 3621 NG
Vrijheidslaan 81, 3621 HL
Keizerskroon 5, 3621 RS
Straatweg 111, 3621 BK
Herenstraat 4, 3621 AR
Kerkbrink 27, 3621 AN
Bisschopswater 27, 3621 WV
Straatweg 79, 3621 BJ
'Vecht en Dam', Dannegracht 16, 3621 AA
'Vegtvliet', Straatweg 220, 3621 BZ
'Gunterstein', Zandpad 48, 3621 NE
Straatweg 76, 3621 BR
Eendrachtlaan 33, 3621 DD
Zandpad 81, 3621 NG
Keizerskroon 10, 3621 RS
'Klein Vechtvllet', Straatweg 224, 3621 BZ
Stinzenlaan 18, 3621 RD
J. Dirksenstraat 20, 3621 CB
Kloosterhof 15, 3621 BE
Zandpad 87, 3621 NG
Dannegracht 11, 3621 AA
Brouwerij 1, 3621 AD
Straatweg 61, 3621 BH
Mecklenburgstraat 6, 3621 GP
Straatweg 47, 3621 BH
p/a Straatweg 236, 3621 BZ
'Groenevecht', Zandpad 37, 3621 ND
G. van Nijenrodestraat 56, 3621 GL

Herenweg 27, 3625 AA
Herenweg 53, 3625 AG
Herenweg 97, 3625 AD
Herenweg 47A, 3625 AB
Herenweg 59, 3625 AC
Herenweg 109, 3625 AE
Herenweg 89, 3625 AC
Herenweg 76, 3625 AH

Koedijklaan 10, 1406 KZ
Vosmaerlaan 8, 1401 CA Bussum
Koningslaan 51A, 1406 KG
Nw 's-Gravelandseweg 67, 1406 NC
Meentweg 63, 1406 KD
Koedijklaan 21, 1406 KX
Mecklenburg 52, 1404 BJ
Groot Hertoginnelaan 29, 1405 EB

zie waarden over Dando

Mw Y.M.J.A. Wijers-Tripels Delft	Koedijklaan 1a, 1406 KW
Ir A.J. van Vlaardingerbroek Diemen	Trompetstraat 55, 2611 KM
Drs K. de Leeuw Doorn	Bocier 10, 1113 GJ
Ir H.J. Doude van Troostwijk	Parklaan 40, 3941 RE
Mw M.F.M. barones van Nagell-Martini Buys	Oranjelaan 7, 3941 DR
Mw G. v.d. Stoop-Koekoek	v. Galenlaan 12, 3941 VD
Mw A. v.d. Vlucht-De Groot Dordrecht	Park Boswijk App. 588, 3941 AM
Mw A.W. de Jong-Vis Driebergen	Wolwevershaven 11, 3311 AV
Jhr ir D.L. Six Eindhoven	Hoofdstraat 9B, 3971 KA
Ir J.V. Bruza Ermelo	Orpheuslaan 53, 5631 BR
Drs R.Th. Schoenmaker Gouda	Anna van Burenlaan 1, 3851 RV
Ver. Oudheidkundige Kring 'Die Goude' 's-Graveland	Vlietenburg 32, 2804 WT
P. Honig Bibliotheek Natuurmonumenten 's-Gravenhage	Spanderswoud 5, 1243 HZ Noordereinde 60, 1243 JJ
Centraal Bureau voor Genealogie Mw L.J. Doude van Troostwijk Rijksbur. v. Kunsth. Doc. Ir J.J. Siepman van den Berg F. Vintges Gronsveld	Prins Willem Alexanderhof 22, 2502 AT Therèse Schwartzestraat 30, 2597 XJ Postbus 90418, 2509 LK Wassenaarseweg 76, flat 514, 2596 CK Hendrinaaland 49, 2591 TB
Mw M.A.H. Pomerantz-Beks Haarlem	Rijksweg 4, 6247 AH
Rijksarchief in Noord Holland Haarzuilens	Kleine Houtweg 18, 2012 CH
L.J. Huisinga Heemstede	Ockhuizerweg 20, 3455 RN
Mw C. Lugt Hilversum	Provincielaan 5/33, 2101 SP
Mr L.J. van Apeldoorn Mw C.L.R. Gleichman-Scholtsz Mw H. ten Holt-van Epen Mw J. Janmaat Mw E. Korthals Altes-Kamerling T.W. Ploeg Mw N. Ruiter Jhr A. Rutgers van Rozenburg Dr W.J. Steyling	Rembrandtlaan 9, 1213 BE Meikevermeent 3, 1218 HA van Brakellaan 24, 1215 PJ Corverslaan 20, 1217 TN Bussumergrintweg 38, 1217 BR O. Amersfoortseweg 44, 1213 AE Utrechtseweg 54, 1213 TW Utrechtseweg 26, Flat 48, 1213 TT Koninginneweg 18, 1217 KZ

*RV Grolle Zeezijde 50
1111TZ*

Stichting 'Tussen Vecht en Eem'

Streekarchief v.h. Gooi e.d. Vechtstreek

E. van Tijn

Houten

Provinciale Bibliotheek Centrale Utrecht

Huizen

J.M.C. Bleekemolen

F. Renou

Z. Schoute

Kockengen

Prof.Dr J.A. van Dongen

G.F.W. Herngreen

Koedijk

P.J. Prett

Kortenhoef

P.A. Bakker

Mw T. van Essen-Tiggers

F. Laboyrie

W. Spaan

Mw M.A. Sprenger

Lage Vuursche

C.M.J.M. Hoek

Laren

J.N. Bastert

Mw C.A.H. Bleekemolen

Mw A.E. Blijdenstein-v. Berckel

Mw J.C.F. Mulders-Baljon

G.N. Verhoef

Leersum

W.R.A. baron van Tuyll van Serooskerken

Leiden

Genootschap Belle van Zuylen

*R.J. Nieuwland

Mw A. Vroom-van der Leeden

Lochem

Mw H. van Weede-Vaandering

Loenen a/d Vecht

H. Bakker

N. Bakker

P.M. Bakker

Mw L.V. Beyer-Hubrecht

Mw B.J. Blijdenstein-Verkoren

Mw De Boer-Berendsen

M.C. Boevée

Mw E.E.C. Bon-Meyer

M. Bootsma

Mw E. Bootz-Nieuwenhuys

Van Gelderlaan 74, 1215 SP

Postbus 9900, 1201 GM

de Bazelstraat 16, 1222 RJ

Onderdoor 160, postbus 650, 3990 DR

Fok 24, 1274 HW

Nw. Bussummerweg 83A, 1272 CE

Sloep 52, 1276 CW

Wagendijk 12, 3628 EP

Godinweg 2, 3628 BA

Postbus 10, 1830 AA

Moleneind 55, 1241 NJ

Kortenhoefsedijk 83, 1241 LS

Oostindië 24, 1241 HR

Kortenhoefsedijk 171, 1241 LZ

Oranjeweg 34, 1241 XS

300 Roedenlaan 4, 3749 AP

Brink 8, 1251 KV

J. Hamdorfflaan 31, 1251 NL

Tafelbergweg 15, 1251 AB

Hein Keverweg 17, 1251 BT

Mendes da Costalaan 2, 1251 NP

'De Boskant' 2, 3956 BV

Gerecht 9, 2311 TC

Brahmslaan 257, 2324 AE

Antonie Duycklaan 2, 2334 CD

Lange Voren 2, 7241 HS

Wallestein 52, 3632 WP

Oud Over 3, 3632 VA

Wallestein 66, 3632 WR

Rijksstraatweg 80, 3632 AD

'Nedervecht', Oud Over 86, 3632 VE

Vreelandseweg 20, 3632 EP

Hofbergen 52, 3632 WC

Dorpsstraat 10, 3632 AT

Hofbergen 42, 3632 WC

'Vegtlust', Oud Over 3, 3632 VA

Mw drs F.E. Brouwer
 A. ~~van~~ Dalen Meurs
 C. Dierdorp
 Mw M.M.Ch. Dijkstra-Dreetsmann
 J.P. Dullaert
 J.D. Ehlhardt
 J.T.G. Ernst
 Drs J.C. van Essen
 A. Gelderma
 Gemeente Loenen, t.a.v. Gemeentearchief
 Mw E. de Geus-Goossen
 Mw B. Gordijn
 Mw S. Griffioen
 W. Grunfeld
 Mw R. Vor der Hake-Campfens
 Mw M.S. Harms-van Estrik
 P.M. Hiensch
 M.J.P.A. Graaf d'Hollooy
 Mw M.A.G. van Iperen
 H.J. de Jong
 M.C. de Jongh
 Mw G.R.G. Kaldewaay-Wilschut
 P.J. Kastelein
 Mw. R.T. Knol-Smit
 Drs G.J. Koelmeijer
 D.P. Koets
 J. de Koning
 Mw W. van Kralingen-Niekerk
 C.J. de Kruyter
 W.F. Kuijper
 L. Kusters
 Drs A. Ledeboer
 J. Leicher
 Mw F.M. Luxwolda
 Drs J. v.d. Meulen
 C.P.G. Molenkamp
 Drs E. Munnig Schmidt
 C.W. van Nie
 A.J.A.C. Nootboom
 Mw M.A.H.M. Nootboom
 Mw Drs H.H. Pijzel-Dommisse
 Drs W.M. v.d. Poel
 Jhr J.H.J.M. v.d. Poll
 M.J.B. Popma
 Mw Drs G. Recter
 Drs A.H.J. Risseeuw
 Mr P.J. Rogaar
 'Ouderhoek', Rijksstraatweg 58, 3632 RE
 Dorpsstraat 8, 3632 AT
 K. Ottolaan 30, 3632 BW
 Vreelandseweg 24, 3632 ER
 Grutterstraat 12, 3632 EJ
 Oud Over 88, 3632 VE
 Moleneind 4, 3632 DA
 Kerkstraat 6, 3632 EL
 Oud Over 39, 3632 VA
 Postbus 99, 3632 ZS
 't Rond 13, 3632 BN
 'de Glashut', Oud Over 124, 3632 VG
 Mijndensedijk 27, 3632 NT
 Dorpsstraat 98, 3632 AW
 Rijksstraatweg 85, 3632 AA
 Hoflaan 1, 3632 BT
 Westerklip 54, 3632 TG
 Mijndensedijk 20, 3632 NV
 Oud Over 10, 3632 VD
 Vreelandseweg 25, 3632 ER
 Rijksstraatweg 90, 3632 AD
 Rijksstraatweg 173, 3632 AC
 'Middelhof', Rijksstraatweg 96, 3632 AD
 Graaf Janlaan 2, 3632 CB
 't Rond 9, 3632 BN
 Wallestein 55, 3632 WP
 Vreelandseweg 7, 3632 EP
 Rijksstraatweg 130, 3632 AG
 Kickestein 77, 3632 WK
 Kon. Julianaweg 22, 3622 EE
 't Rond 1, 3632 BN
 Dorpsstraat 4, 3632 AT
 Oud Over 120, 3632 VC
 Oud Over 18, 3632 VD
 Vreelandseweg 8, 3632 EP
 'Leeuwen Dijk', Dorpsstraat 69, 3632 AS
 'Nieuwerhoek', Rijksstraatweg 78, 3632 AD
 Driehovenlaan 38, 3632 BL
 'Vegtlust', Oud Over 3, 3632 VA
 Dorpsstraat 21, 3632 AP
 Dorpsstraat 28, 3632 AT
 Rijksstraatweg 81A, 3632 AA
 Oud Over 146, 3632 VG
 Oud Over 48, 3632 VD
 'Bij Dorp', Oud Over 8, 3632 VD
 'Warande', Oud Over 168, 3632 VH
 'Vecht en Lommer', Oud Over 59, 3632 VB

M.W.H. Sanger
 Mw E. van Schijndel-Goemans
 J.S. Schoorl
 Mw A. Schras
 Mw Drs K.A.L. Schuckink Kool-Oudendal
 Mw Mr A.A. Schwartz
 Dr P.J. Sondaar
 Mw A.A. Sondaar-Dobbelman
 R.E. Spee
 Mw A. Sprenger-den Uijl
 Mw A.A. Steffens
 Stichting Culturele Raad Loenen, p/a
 J.Th.M. van der Linden
 Stichting Openbare Bibliotheek
 Mw A.G. Stolp
 Jhr Mr J.P.E. Teding van Berkhout
 Terra Nova Beheer
 C.J.M. Thijssen
 Mw G. Thijs-Mantel
 Ir A.M. Thole
 E. Timmers
 W.G. Tober
 G.C.J. Tukker
 Mw E. Vesseur-Murck Jansen
 Mw G.M.J. Voorbij
 Drs S.G. de Vries
 Mr A. Vrij
 A.R. van Well
 Mw H.L.M. Wennink
 P.B. Westerhuis
 Prof.Dr H.C. Zanen
Loenersloot
 Mr Z.M.F. Dingemans
 Drs F. Drost
 H.J. van der Meij
 Mw S. Verster
 Mw E.C.M. Wieling-de Ryck van de Gracht
Loosdrecht
 H. Aalberts
 Mw P.M. Bijl-Lazoe
 J.G. Boeschoten
 Th. Burggraaf
 Hist. Kring Loosdrecht
 Dr H. van Marken Lichtenbelt
 Mw A.J. Visscher
 J.M.L. Trouw
 W. ter Veld

Spinnerie 13, 3632 FT
 Vreelandseweg t.o. 5, 3632 EP
 Dorpsstraat 21, 3632 AP
 Torenstraat 1, 3632 EK
 Rijksstraatweg 70, 3632 ZR
 Oud Over 93A, 3632 VC
 Oud Over 33A, 3632 VA
 Postbus 2, 3632 ZR
 Vreelandseweg 1, 3632 EP
 Ter Beekhof 7b, 3632 BK
 Oud Over 41, 3621VA

 Wallenstein 26, 3632 WN
 Postbus 47, 3632 ZR
 Oud Over 93, 3632 VC
 Oud Over 1, 3632 VA
 Oud Over 154A, 3632 VH
 't Rond 7, 3632 BN
 Rijksstraatweg 75, 3632 AA
 Grutterstraat 11, 3632 EJ
 Vreelandseweg 18, 3632 EP
 Brugstraat 10, 3632 EH
 Hoefijzer 108, 3632 WD
 'Vegtlust', Oud Over 3, App. 5, 3632 VA
 'Vegtlust' Oud Over 3, 3632 VA
 Dorpsstraat 40, 3632 AV
 't Rond 5, 3632 BN
 Hofbergen 34, 3632 WC
 Doude v. Troostwijkplein 7, 3632 BC
 Dorpsstraat 53A, 3632 AR
 Vreelandseweg 23, 3632 ER

 'Geynzicht', Rijksstraatweg 206, 3634 AN
 P.N. Kruiswijkstraat 8, 3634 AZ
 Stichtsestraat 5, 3634 AR
 Hollandstraat 19, 3634 AS
 P.N. Kruiswijkstraat 1, 3634 AX

 Rembrandtlaan 1, 1231 AR
 Breukeleveense Meentje 10a, 1231 LM
 Oud Loosdrechtsedijk 284, 1231 MK
 Veendijk 4, 1231 PB
 Postbus 11, 1231 AA
 Nieuw Loosdrechtsedijk 285, 1231 KW
 Rembrandtlaan 8, 1231 AC
 v.d. Helstlaan 5, 1231 AL
 Nieuw Loosdrechtsedijk 302, 1231 LJ

Maarsssen

Mw W.J.R. Baardman-Dusseldorp
D. van Barneveld
Mw M. van de Beek-Bomgaars
Mr W. Beerman
J.H.W. van Bommel
G.J. v.d. Berg
Mw J.D. v.d. Berg-van Cleeff
Mw W.E.E. Bernt-Scheffer
Bibliotheek Maarssen
Mw G.J.M. Bierling-Berg
Mw A. Bink-van der Steen
J.P. Boelens
A. Bohnenn
W.M. Bos
M.L.C.C. Braakman
Ir R.A. Brzesowsky
Drs S.W.G. de Clercq
Mw A.C. Cosijn-Gouda
A.R.A. Croiset van Uchelen
Mw M. van Dam-Smallenbroek
Mw E.H.Th.M. barones van Dedem-von Martels
H.J. Dollekamp
Mw E.H. DuCroc Kampmeindert-van den Berg
Mw mr M.B. Geeris-Vehmeijer
A.J. Gelderblom
Gemeente Maarssen
Dr Ir A. Graveland
S. Haisma
Mw C.A.A. Hamminga
R. Hamminga
D.J. Hamoen
M. van Heijningen
Historische Kring Maarssen
Mr Z.O.H.M. baron van Hövell tot Westerfliet
Mw J.H.M. Kamp-Schweers
J.J. van Kerkvoort
Mw M. Kloosterhuis-Duinker
C.H. Knaake
D.F. Koets
S. Komdeur
J. Kraayenhagen
Mw M. Kraneveld-Lokker
C.M.L. Kruisheer-Brunt
Drs J.K.J. Kuiper
C.H. ter Laan-Dingemans
Prof. Dr J.T. Lambers
Boomstede 686, 3608 BT
Schippergracht 15, 3603 BC
Zandpad 30, 3601 AN
Zandweg 33, 3601 AE
Kuyperstraat 29, 3601 VE
'Cromwijck', Zandpad 42, 3601 NA
Wilhelminaweg 1A, 3603 CR
Straatweg 3, 3604 BN
Harmonieplein 2, 3603 BM
Klokjeslaan 4, 3601 HE
Lange Gracht 13, 3601 AH
Reigerskamp 171, 3607 HJ
'Vechtoever', Diependaalsedijk 33, 3601 GJ
J. v. Galenstraat 32, 3601 HW
Straatweg 14, 3604 BB
Reigerskamp 382, 3607 HW
'Harteveld', Straatweg 17, 3603 CV
Straatweg 17B, 3603 CV
v. Houtenstraat 16, 3601 XJ
Langegracht 30, 3601 AJ
Zandweg 45, 3601 AE
J. Catsstraat 17, 3601 SJ
Zandpad 14, 3601 AN
'Ganzenhoef', Zandpad 29, 3601 NA
'Hazenburg', Binnenweg 60, 3603 AG
Diependaalsedijk, 3601 GL
Diependaalsedijk 84, 3601 GM
Stationsweg 5, 3603 ED
Duivenkamp 753, 3607 VE
Duivenkamp 753A, 3607 VE
Wilhelminaweg 9, 3603 CR
'Bolenstein', Bolensteinseweg 3, 3603 CP
Postbus 90, 3600 AB
'Huis ten Bosch', Zandweg 44, 3601 AE
'Mariënhof', Diependaalsedijk 52, 3601 GL
Zogweteringlaan 17, 3601 JJ
Van Lingenlaan 6, 3602 PA
Fazantenkamp 721, 3607 DS
Postbus 268, 3600 AC
Straatweg 162A, 3603 CS
Julianaweg 19, 3603 AP
Zandweg 34, 3601 AE
Herengracht 16, 3601 AM
'Vechtstein', Zandweg 1, 3602 AC
Herengracht 6, 3601 AL
Zandpad 22, 3601 AN

J.C. de Lang
J.J.C. Louet Feisser
Mw C.A.A. MacLennan-Hamminga
Dr A.P. Messer
Mw J.M. Nijhoff
Mw J. Onnes-van der Noordaa
C.G.J. v.d. Oosten
R. Pfeiffer
J. Plas
C.J. Rijsterborgh
Prof. Dr A. van Rossum
E. van Rossum
Mw J.G. Roukema-v.d. Berg
Mw G. Ruys
Mw K. Scholten-Kloosterman
P.J.G. van Schonevelt
T. Schumacher
Mw L. Schwartz
A.F. Smorenburg
Mw H. Stooker-Menges
St. Openbare Bibliotheek Maarssebroek
R. Taal
J.H. van Tongeren
Mw J.M. Verhoeff
J.M.F. Versteegh
Y. Visser
R. van Vredendaal
E. Vriesinga
D. v.d. Wal
Mw C. Waller-Gunning
Dr H.B.A. Welle
Mw P. Westenburg-de Groot
B.G. Wiegeraad
B.B. v.d. Woude
Drs H. de Zoeten
W. Zweers

De Meern

Hist. Ver. Vleuten-De Meern-Haarzuilens

Mijdrecht

W. Bos
Mw M.W. v.d. Gronde-Visser
Mw N. Ronday-van der Stap

Naarden

J.F. Dudok van Heel
Mw D. Rutgers van Rozenburg-Hartung
Mr A.J.W. van Westrop

Machinekade 9, 3601 AR
Binnenweg 39, 3603 AE
Kantonnale weg 11, 3608 AC
Kerkweg 9, 3603 CL
Langegracht 33, 3601 AJ
W. Barendszlaan 19, 3603 GM
Buitenweg 253, 3602 XB
Treibstraat 18, 3601 BX
'Leeuwenvecht', Straatweg 23, 3603 CV
Parkweg 41, 3603 AB
'Leeuwenburg', Zandpad 24, 3601 NA
W. Barendszlaan 1, 3603 GM
Mich. A. de Ruyterstraat 94, 3601 TH
Kerkweg 41, 3603 CL
'De Vecht', Herengracht 7, 3601 AL
Hondiusstraat 60, 3602 PJ
Zwanenkamp 1251, 3607 NW
Herengracht 22, 3601 AM
Kuyperstraat 27, 3601 VE
Kennedylaan 28, 3601 VG
Bisonspoor 1161, 3605 KV
Rooyaardslaan 10, 3601 HA
Duivenkamp 851, 3607 WG
Van Lingelaan 12, 3602 PA
Langegracht 44, 3601 AJ
Kuijperstraat 17, 3601 VE
Emmaweg 43, 3603 AL
Diependaalsedijk 78, 3601 GM
Zandpad 31, 3601 NA
Herengracht 8, 3601 AL
Maire Hofstedelaan 12, 3601 BR
Kerkweg 23, 3603 CL
Lelystraat 20, 3601 BV
'Vredenhoef', Straatweg 33, 3603 CW
C. de Houtmanlaan 9, 3603 GE
Bloemstede 387, 3608 VD

Meerndijk 62, 3454 HT

Botdrager 8, 3641 LA
Midrethstraat 4, 3641 CD
Hoofdweg 6, 3641 PS

Valkeveenselaan 56A, 1411 GT
Rijksweg 46, 1412 BB
Thierensweg 19, 1411 EW

*Mw F.A. Dauder Troschigt Waldecklaan 10
Bursum 1405CR*

Nederhorst den Berg

J.F.A. Baar
 Prof.Dr D.P. Blok
 F.H.B. Cladder
 Mw Prof.Dr E.N.C. van Damme

A. Eijtes

J.L. Jonker

Prof.Dr J. Joosse

Dr Ir H. Spekreijse

A.A.A. Vendrig

Nieuwer ter Aa

Mw K. ten Brink

Nieuwersluis

J.C. Braun

R.E.J. Bus

Mw L.L. Haurer-Doude van Troostwijk

J.C.T. van Hoeven

Drs W.F.J. Kels

P.T. Lakeman

A.J.A.M. Lisman

Mw H.B.C. van Manen-Blijdenstein

C.M. Oostveen

Mw I. Rot

Mr Drs H.W.G. van Schaik

Mw L. Simons-Smit

J.H. Stefels

Mw I. Teijema

P.R.E.J.A. Woltering

Nigtevecht

J.W. Brouwer

Mr Th. van Hilst

C. Kootstra

J.W. v.d. Linden

P.N. Pikaar

Drs E.F.L. Stubbé

Oisterwijk

H.C.M. Hoppenbrouwers

Oud Zuilen

H.O. Barneveld

Ir A.M. Bunjes

G. van Heusden

Mr J.G. van Rossum du Chattel

Rhenen

Mr T.T.M.H. Bijleveld

Rijsbergen NB

Mw. E. Kalkman-Klep

Kerkstraat 6, 1394 CX

Ankeveensepad 7, 1394 GW

Hinderdam 18, 1394 JB

Hinderdam 15, 1394 JB

Lange Wetering 27, 1394 KD

'Nederhorst', Slotlaan 4, 1394 BK

Hinderdam 15, 1374 JB

Voorstraat 11, 1394 CS

Dammerweg 111, 1394 GT

Laantje 2, 3626 AN

'Over Holland', Rijksstraatweg 14, 3631 AC

'Weerestein', Zandpad 29, 3631 NL

Rijksstraatweg 20, 3631 AC

Rijksstraatweg 62, 3631 AB

Mijndensedijk 86, 3631 NR

Zandpad 18 3631 NK

'Vreedden Hoff', Rijksstraatweg 53, 3631 AB

't Uiltje', Rijksstraatweg 72, 3631 AD

Rijksstraatweg 35, 3631 AA

Zandpad 19, 3631 NK

Mijndensedijk 60, 3631 NP

Mijndensedijk 62, 3631 NP

'Rupelmonde', Rijksstraatweg 24, 3631 AC

Mijndensedijk 29, 3631 NN

Stationsweg 3, 3631 AJ

Vreelandseweg 72, 1393 PG

Petersburg 30, 1393 PT

Dorpsstraat 142, 1393 NL

'Zwaanwijk', Klompweg 58, 1393 PM

Dorpsstraat 130, 1393 NK

Dorpsstraat 20, 1393 NH

Klompven 10, 5062 AH

Vechtzijde 1, 3611 AM

Groeneweg 1, 3611 AT

Laan van Zuilenveld 54, 3611 AJ

Dorpsstraat 52, 3611 AG

Utrechtsestraatweg 45, 3911 TW

Vinkenbosch, Overasebaan 22, 4891 RG

*Rijswijk
 Lange Dreef 20
 Holland*

Zie Warrenaan

2285 JN

*Ophemert
 L.D.J.M. Walraven
 Dreef 1 4061 BL*

Schoorl

M. Mol

Duinweg 65, 1871 AD

Soest

S.P. baron Bentinck

Vosseveldlaan 56, 3768 GN

Tienhoven

Mw L.N. Beets-van Houten

Nieuweweg 2, 3612 NR

W.T. de Boer

Laan van Niftarlake 22, 3612 BS

Mw C.D. de Jong-Mesker

Laan van Niftarlake 30, 3612 BT

Mr P.M. van der Laan

Veenkade 16, 3601 CH

M. Remijnse

Heuvellaan 10, 3612 BA

Th. Schouten

Looydijk 81, 3612 BE

G.P. Termohlen

Dwarsdijk 20, 3612 AP

Uithoorn

Mw E. Schreuder-de Muinck Keizer

Tesselschadelaan 17, 1422 HZ

Utrecht

Mr D.A.N. Bartels

Museumlaan 2, 3581 HK

Mw A.M. Biegelaar-Boogaerdt

Koningslaan 98, 3583 GR

Centraal Museum t.a.v. de heer Koot

Agnietenstraat 1, 3512 XA

Centrale Bibliotheek Prov. Utrecht

Postbus 80300, 3508 TM

Mw M.D.M. Deenstra-Sturkenboom

Emmalaan 1, 3581 HL

Gemeente Archief

A. Numankade 199, 3572 KW

Gemeente Bibliotheek

Postbus 80, 3500 AB

Mw J.H. de Graaf

Bemuurde Weerd oz 76 bis, 3514 AN

Mw Dr C.A. Hawkins

Zwaardemakerlaan 33, 3571 ZA

Mw C.E. Hefting-Beerendonk

Emmalaan 3, 3581 HL

~~Historische Vereniging Utrecht (Drs J. Baars)~~~~Gerard Doulaan 12, 3583 NM~~

Ir G.J. Jonker

Troosterlaan 24, 3571 NM

W.C.M. de Meyer

Weth. D.M. Plompstraat 41, 3555 BS

Mw.Drs M.C. van Oudheusden

Havikstraat 12, 3514 TP

Prof.Ir W.J. Petri

Emmalaan 4A, 3581 HR

Dr E.B.J. Postma

Stadionlaan 57, 3583 RD

J.P. Prevoo

Fien de la Marlaan 77, 3584 ZW

Provinciale VVV Utrecht

Beneluxlaan 6, 3527 HT

Mw G.M. Rosenberg-Zegers

Sophocleslaan 7, 3584 AS

Rijksarchief

A. Numankade 201, 3572 KW

Mw E.Ch. van Sandick-Doude van Troostwijk

Wilhelminapark 12A, 3581 NC

Mw A.J. v.d. Slikke

Emmalaan 4A, 3581 HR

Stichting Stichtse Geschiedenis

Mariaplaats 23, 3511 LK

Stichting de Utrechtse Molens

Mariaplaats 23, 3511 LK

Federatie Stichts Cultureel Erfgoed

Mariaplaats 23, 3511 LK

Universiteitsbibliotheek

Wittevrouwenstraat 7-11, 3512 GS

Vereniging Oud Utrecht, t.a.v. drs J. Baars

G. Doustraat 12, 3583 SE

Vereniging Vrienden Kerk Oud-Zuilen

Bogotadreef 7, 3563 GP

*Ir L.B. Wevers

Boomstraat 32Bis, 3582 KS

Mw Drs C.C.S. Wilmer

Takstraat 1, 3572 HZ

Veenendaal

Jhr Mr A.R. Clifford Kocq van Breugel

Landjuweel 22, 3905 PG

Venray

Mw B. Wijnen

Vinkeveen

Mw M.E. Buchre-Andriess

Prof.Dr L. Mur

Vogelenzang

G. Koopman

Voorburg

Ir H.G. de Cock

Vreeland

Mw M. Aalderink-van Groen

Mw G. Beelaerts van Blokland-Kalf

E.J. Bink

J. Boerstra

Mw E.E. Brandes-de Lestrieux Hendrichs

W.J.J. Broex

F.H. Bruna

M. Cornelissen-Bosman

Mw H.W.B. van Dranen-Aleven

A. Driessen-Hermesen

Mr J.E. Goldhoorn

Mw H.C. Greevelink-Swaving

Mw M.H. Happee

S. Joosten

J. Kohnstamm

Mw J. Kok-Boekschoten

Mw O. Lodecizen

Mr J.A.H. Olde Loohuis

H.J. van Pelt

Restaurant Hotel 'De Nederlanden'

E. Roosegaarde Bisschop

Mw W. Sandberg

Mw A.Th. Schot-Dolman

Drs C. Schuurman

Mw M. Smit Sibinga

Mw H. Smit-Houpst

Mr M. graaf Schimmelpenninck

Studiegroep Vreeland 'Vroeger en nu'

J.Chr. van Uchelen

Drs C. Verhaar

Mw A.M.G. Vlam-Voorhoeve

*J.N.W. Voorhoeve *

J.H. Vrij

D.R. Wijnschenk

Mw H.J. Winkel

Waalre

Mw A. Krijgsman-Spoor

Kiosk 70, 5802 NS

Meerkoetlaan 78, 3645 JP

Demmerik 21, 3645 AE

Vogelenzangseweg 41A, 2114 BB

Badhuislaan 4, 2273 AA

Klapstraat 21, 3633 BH

'Vreedendorst', Bergseweg 18, 3633 AK

Boslaan 21, 3633 VZ

Nigtevechtseweg 10, 3633 XS

Voorstraat 7, 3633 BA

De Vliet 18, 3633 EL

Nigtevechtseweg 196, 3633 XX

Boterweg 38, 3633 ER

Otto van Schonauwenstraat 1, 3633 CP

Kleizuwe 105-A, 3633 AP

Singel 10, 3633 CR

Voorstraat 18, 3633 BB

De Vliet 8, 3633 EL

Shuisje 12, 3633 AC

Voorstraat 16, 3633 BB

Voorstraat 9, 3633 BA

Voorstraat 22, 3633 BB

Boterweg 44, 3633 ER

Boslaan 19, 3633 VZ

Duinkerken 3, 3633 EM

Duinkerken 12, 3633 EN

A. Lambertskade 4, 3633 VX

Kerkplein 4, 3633 BG

Voorstraat 6, 3633 BA

'Vreedenhoek' Ruitersstraat 13, 3633 AV

Raadhuislaan 15, 3633 AP

Voorstraat 5, 3633 BA

Postbus 2, 3633 ZT

Boterweg 8, 3633 ER

Fl.v.Boekhorststraat 5, 3633 CN

A. Lambertskade 5, 3633 VX

Boslaan 4, 3633 VZ

Vredelantstraat 71, 3633 EB

Duinkerken 11, 3633 EM

Voorstraat 17, 3633 BB

Hoge Duinlaan 18, 5582 KG

Wassenaar

F.P. Buis

*J.H.P. Roeland

Mw M.A. Stubbé-Butôt

Weesp

J. van Baars

Mw H.J. Bodisco Massink-Jongejans

C. Draijer

Gemeente Museum Weesp

Mw H.M. Gerschtanowitz-Pauw

H. Kok

J.J.M. Koks

A.J. Nipius

Openbare Bibliotheek

F.G. van Reijen

~~H.P.J. Smits~~

A. Stork

Ir L. Vuyk

A. Zondergeld

Mw Drs A.J. Zondergeld-Hamer

Wilnis

H.W. van Soest

Mw G.J. van Staveren

Woerden

J.C.M. van Capel

G.J. Wesseling

Zeist

Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Mw Drs J.T. Swaab-Barneveld

P.L. de Vries

Zoelen

*Mr R. Barendsen

Zutphen

Mr J.A. Alleman

Zwolle

H.W. Schouwenaar

Zwitserland

A.H.R. Hoogezand

Lange Kerkdam 63, 2242 BS

Postbus 599, 2240 AM

Kerkeboslaan 3, 2243 CM

Dammerweg 5, 1385 HT

Dammerweg 5A, 1383 HT

Fijnvandraatlaan 5, 1381 ES

Nieuwstraat 41, 1382 VV

Horn 23, 1381 GZ

Utrechtseweg 25, 1381 GR

Horn 3, 1381 GX

Jan Campertplein 53, 1382 SV

Postbus 5146, 1380 GC

Zeeburgstraat 37, 1382 BM

~~Oude Gracht 19, 1381 CG~~

Utrechtseweg 59, 1381 GT

Nieuwstad 100, 1381 CE

Herensingel 162, 1382 VV

Herensingel 162, 1382 VV

Dorpstraat 59, 3648 AG

Dr Mees ten Oeverlaan 17, 3648 XA

'Rijnoord', Oostdam 12, 3441 EN

Gebr. v. Eyckstraat 4, 3443 VG

Broederplein 41, 3703 CD

Griffensteynseplein 10, 3703 BG

Bachlaan 81, 3706 BW

Kasteel 'Soelen', 4011 EN

Halterstraat 20, 7201 MX

Boomkensdiep 13, 8032 XZ

Chalet Ariane, Waldegg, CH-3802

*=**lid voor het leven**

NB. Van verschillende zijden is het Genootschap verzocht een lidmaatschap voor het leven in te stellen. Het bestuur heeft gemeend aan dit verzoek te kunnen voldoen en opent de mogelijkheid daartoe. De volgende regel is daarvoor uitgewerkt: voor leden jonger dan zestig jaar bedraagt de eenmalige contributie f500,- en voor ouderen f400,-. Inmiddels hebben enige leden hun lidmaatschap op deze wijze voor het leven bestendigd. Voor hun naam staat *.

Concept Staat van baten en lasten

Oudheidkundig Genootschap Niftarlake

	<u>1995</u>	<u>1996</u>
Baten		
Contributies	f13.530,-	f12.965,-
Excursies en lezingen	16.499,-	15.548,-
Rente op rekeningen	1.502,-	1.417,-
Diversen	38,-	40,-
Verkoop jaarboekjes	- -	320,-
Saldo, ten laste van spaarrekening	522,-	1.947,-
	<hr/>	<hr/>
Totaal	f32.091	f32.237,-
 Lasten		
Representatie		f 590,-
Excursies, lezingen & jaarvergadering } Secretariaat & Ledenadministratie	f 18.363,-	15.400,-
Jaarboek	3.860,-	2.898,-
Donaties	7.824,-	10.411,-
Bibliotheek	1.348,-	325,-
Aanschaf geluidsinstallatie	305,-	148,-
Diversen	391,-	2.323,-
	<hr/>	<hr/>
Totaal	f32.091,-	f32.237,-

Vreeland, maart 1997

De penningmeester,
J.N.W. Voorhoeve

Jaaroverzicht 1996

De Nieuwjaarsreceptie is niet meer weg te denken uit het Niftarlake-programma want verheugt zich in een jaar op jaar toenemend aantal elkaar gelukwensende leden. Mevrouw Van Erven Dorens-Vinke ontving ons ten tweede male op Valk en Heyning te Baambrugge in de 20 jaar dat dit evenement bestaat. Ditmaal deed zij dat in de door haar nieuw geschapen en gedecoreerde zaal in de oude koetshuis-aanbouw. Wij mochten een 140-tal leden begroeten. Wij prijzen ons als Genootschap gelukkig dat wij steeds weer leden bereid vinden hun huis open te stellen voor een dergelijke inbreuk op hun privacy.

Een 15-tal leden las eerst Seneca en daarna Tacitus onder leiding van mevrouw dr M. Hoffmann op Nieuwerhoek. De in Nederlandse vertaling besproken werken trekken gedurende de wintermaanden een vrij constant aantal neo-en ex-gymnasiasten.

Beide excursies naar kasteel Nederhorst in Februari waren volgeboekt. Wij zijn de heer Jonker en zijn assistent dankbaar, dat hij steeds bereid is zijn collecties voor belangstellenden open te stellen.

Een top-attractie was het bezoek aan de Vermeer-tentoonstelling in het Mauritshuis te 's-Gravenhage. De evenementen-commissie had kaarten bemachtigd voor de eerste dag op 1 Maart. Wij haalden zelfs de televisie! De aansluitende lunch in de fraai opgeknapte zalen van sociëteit De Witte viel zeer in de smaak. Bestuurslid J. Roeland was in feite onze gastheer daar. Het middagbezoek aan de zalen van de Eerste Kamer, ontworpen door Pieter Post rond 1650, gaf gelegenheid de restauratie van de plafondschilderingen te bewonderen. En aan menigeen reden zich te verbazen over de merkwaardige smaak van de restauratiecommissie wat betreft de keuze van de wandbekleding en de stalen balkonconstructie.

Op 16 April kwam men op Slot Zuylen luisteren naar een lezing over tuinsieraden door Claudia Schellekens. Na een uitweiding over de ontwikkeling daarvan ging zij in op wat er in de Vechtstreek nog over is van de aankleding van de formele tuinen.

Naar onlangs bleek vergaderde het Genootschap voor het laatst in restaurant De Nederlanden op 9 mei. Als steeds werd de jaarvergadering vooraf gegaan door een zeer geanimeerd diner waaraan een 40-tal leden aanzat. Voor de vergadering kwamen daar nog een 25-tal bij. Na afloop hield ons bestuurslid mevrouw Dukes een college over oude boerderijen.

Een week later trok een verrassend groot aantal leden naar Broek in Waterland. Zo dichtbij maar kennelijk toch zo onbekend. De prachtige 17e-eeuwse kerk werd onder deskundige begeleiding bewonderd. De bezoeken aan de twee particuliere huizen en tuinen waren een bijzondere tractatie, speciaal dat aan huis en tuin van de familie Niemeyer. Het is wel wat om een veertigtal wildvreemden door je huis te laten dwalen. Gelukkig hebben wij een goede reputatie.

Het zomerreces eindigde met een door conservator A. van der Goes op onnavolgbare wijze begeleid bezoek aan de tentoonstelling van familieportretten op Slot Zuylen op 9 September. Het gezelschap was met 20 deelnemers net goed. De heer Van der Goes weet de afgebeelde kasteelheren en -vrouwen zo goed in de tijd te plaatsen en te karakteriseren dat de anders toch wat saaie portretten geheel tot leven komen.

Veel toehoorders trok J.J.C. baron Taets van Amerongen in Slot Zuylen op 9 oktober met zijn lezing over Slot Loenersloot. Met zijn zeer eigen soms wat ondeugende relaas voorzag hij de geschiedenis van het helaas meestentijds onbewoonde kasteel op onderhoudende wijze van commentaar.

Onze bibliothecaresse, mevrouw G. Recter, stelde de Niftarlake bibliotheek, die in haar huis Bijdorp te Loenen is gevestigd, op zaterdag 19 Oktober voor alle leden open. Twee en twintig geïnteresseerden vonden de weg naar het Oud Over. Zij en haar man hadden de meest interessante stukken op tafels uitgelegd en het valt dan op hoe rijk de steeds op peil gehouden collectie is.

Mevrouw Kistemaker, verbonden aan het Historisch Museum te Amsterdam, hield op 12 November voor een groot aantal toehoorders op Slot Zuylen een inleiding over de tentoonstelling: Peter de Grote en Nederland in dat museum. Nederland was in 1696, toen deze Russische Czaar voor de eerste keer in ons land verbleef op het toppunt van zijn macht en roem, en kon de naar kennis dorstende vorst heel veel leren, maar ook verkopen.

Het jaar werd afgesloten met een excursie naar Den Haag op 12 December. Het oude stadhuis aan de Javastraat, een groot 19e-eeuws patriciërshuis, met fraaie betimmeringen, schoorsteenmantels en plafonds werd onder leiding van mevrouw Catharina ter Laan bezocht. Andermaal werd de lunch genoten in De Witte waarna men wandelde naar de Oud-katholieke kerk in de Juffrouw Idastraat. Zelfs de mond van de aanwezige Hagenaars viel open bij het binnentreden van dit prachtige en toch serene gebouw, dat vrijwel niemand kende. De dag werd besloten in het Spaanse Hof, in de 18e eeuw gebouwd als woning van de Spaanse ambassadeur, nu veilinghuis Glerum. De heer Broekhuis hield daar een boeiend college over Chinees porselein.

Het bestuur en de leden van de kascommissie met hun echtgenoten bezochten de Zaterdag daarop het huis Korte Vijverberg 3 in Den Haag. Het huis kan

geen grote groepen toelaten zodat het bezoek tot dit gezelschap beperkt moest blijven. Ook onze gastvrouw voor de nieuwjaarsreceptie in 1997 was van de partij.

Reeds vele jaren mag op deze plaats lof toegezwaard worden aan de leden van de evenementen-commissie. Daarin komt speciaal de dames S. ter Laan en S. Munnig Schmidt evenals de heer J. Roeland hulde toe voor hun buitengewone en langdurige inzet en inventiviteit om steeds weer met een eerste klas programma het Genootschap eer aan te doen. Het stijgende ledental, nu 565, mag voor een groot deel op hun conto geschreven worden. Moge dit nog tot in lengte van jaren zo duren.

Loenen 1997

De voorzitter

Mededelingen

Op 20 maart verscheen een nieuw boek over particuliere buitenplaatsen in Nederland in de Engelse taal. De bijna 300 beschreven buitens zijn op enkele na alle afgebeeld, een aantal ook in kleur. Van de buitenplaatsen aan de Vecht zijn er dertig opgenomen. Stichting Plaatsen aan de Vecht, die opgericht is om het uitgeven van boeken over de streek te stimuleren, kocht een aantal van *Private Country Houses in the Netherlands* om het project te helpen realiseren.

De prijs is f99,- tot 1 augustus, daarna f115,- voor leden van ons Genootschap, afgehaald op Nieuwerhoek te Loenen.

4e druk *Plaatsen aan de Vecht en de Angstel*

Van dit boek verschijnt in mei dit jaar de vierde druk. Deze editie is uitgebreid met zes nieuwe tekeningen en beschrijvingen. Veel tijd en moeite is besteed aan de eerdere beschrijvingen ten einde die aan te vullen en te verbeteren. Hier en daar heeft dat geleid tot geheel herschreven teksten. Eén buiten is afgevallen.

Het boek gaat f90,- kosten in de winkel. Voor leden van ons Genootschap is de prijs f80,-, afgehaald op Nieuwerhoek te Loenen. Thuisgestuurd komt de prijs ook op f90,- na overmaking van dit bedrag op bankrekening 65.74.11.698 t.n.v. Stichting Plaatsen a/d Vecht te Loenen.

De buitenplaats ‘Vecht en Bergzigt’, alias ‘Klemansplaats’ aan de Hinderdam (17e eeuw-1835)

Hinderdam is een gehucht onder Nederhorst den Berg, gelegen in de schaduw van het fort Hinderdam. De buurt heeft een rijke geschiedenis, die nog hier en daar sporen heeft nagelaten en waarover nog veel aan de vergetelheid kan worden ontrukkt.

Er zijn nog Hinderdammers, die zich de naam ‘Klemansplaats’ herinneren. De Klemansplaats was een buitenplaats, waarvan het huis gelegen was in de boomgaard van het huidige pand Hinderdam 1. De naam Klemansplaats verwijst naar de laatste bewoners van deze Plaats: Willem Gideon Kleman Davidszoon. Hijzelf noemde het huis ‘Vecht en Lommer’, terwijl het vóór zijn tijd als ‘Vecht en Bergzigt’ te boek stond. Het moet één van de rijkere huizen geweest zijn, die Nederhorst den Berg sierden in de 17e en 18e eeuw, toen welgestelde stedelingen hun oog lieten vallen op de Vechtstreek om daar hun buitenverblijven te realiseren. Er was een vrij aanzienlijke hoeveelheid grond bij. Het landgoed strekte van de Vecht tot aan de Broekwetering, nu ongeveer de begrenzing van de Spiegelplas (fig. 1). Het terrein wordt thans doorsneden door de Spiegelweg. Over het bestaan van deze buitenplaats is niet eerder gepubliceerd.

De buitenplaats is ontwikkeld uit het vroege type van de ‘Boerenhofstede’, een eenvoudige behuizing met weinig vertrekken, zoals die in de 16e en 17e eeuw in de Vechtstreek verzezen. De buitenplaatsen ontstonden vanuit de behoefte van gegoede stedelingen om hun vertier in hun vrije tijd op het platteland te zoeken. Door de heersende welvaart kwam een deel van de burgerij tot rijkdom terwijl de bevolkingsaanwas en dus de uitdijning van Amsterdam in de 17e eeuw het leven er in de stad niet comfortabeler op maakten. De (groenten)tuintjes die wij op oude plattegronden van Amsterdam, bijvoorbeeld die van Cornelis Anthonisz uit 1544,² nog kunnen waarnemen, verdwenen bij de aanleg van de grachtengordels. Men was in die tijd gewoon in de stad koeien en ander vee te houden en ook die moesten verdwijnen, wat niet gemakkelijk lukte, want zelfs in 1850 waren er in Amsterdam nog meer dan 100 veestallen.³

De behoefte om het buitenleven op te zoeken werd al gauw een mode en vele boerderijen en landerijen op aantrekkelijke locaties werden aangekocht en gereedgemaakt voor bewoning om de zomermaanden in door te brengen. Zo ontstond ook ‘Vecht en Bergzigt’. Ook werden veel boerderijen gekocht als geldbelegging.

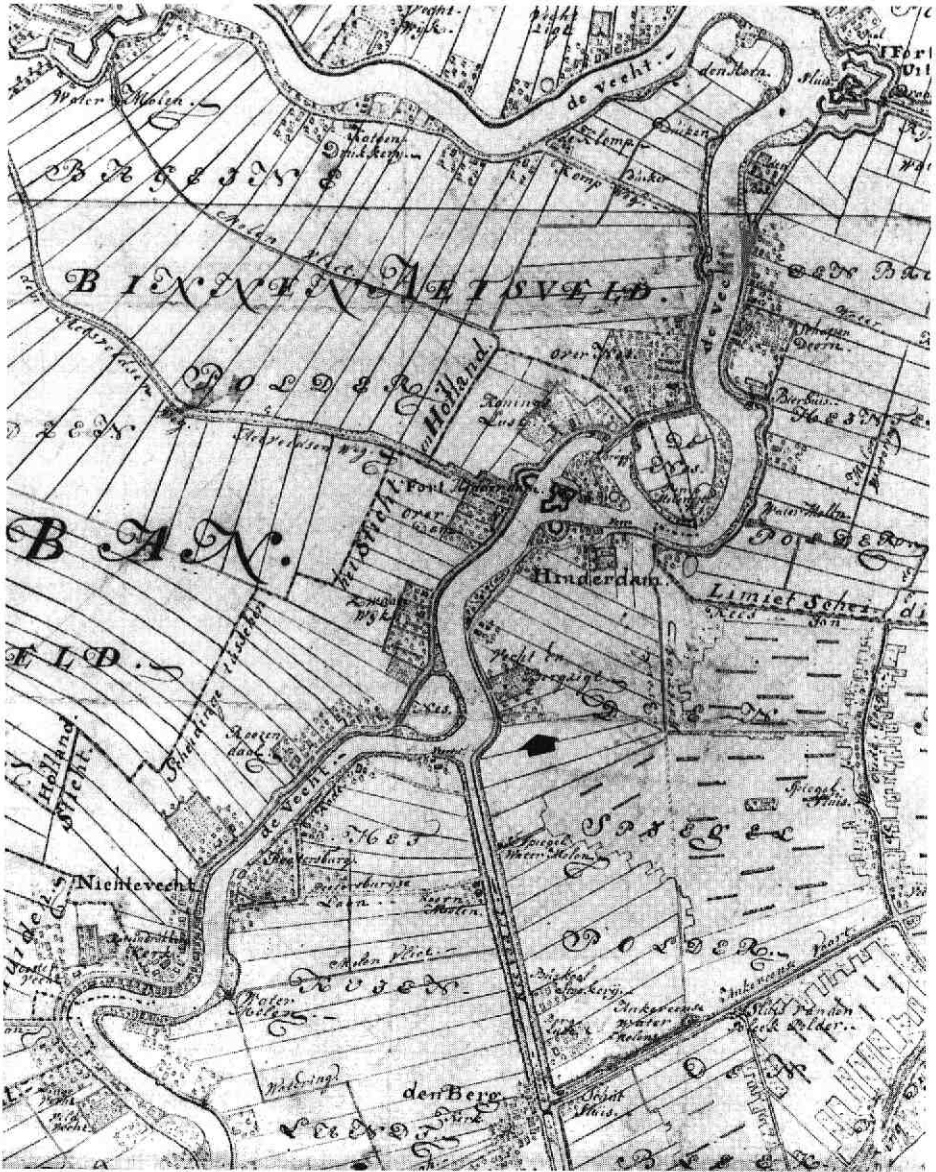

Fig. 1. Kaart van de Hinderdam en omgeving uit 1769. Iets onder het midden ligt 'Vecht en Bergzigt'.

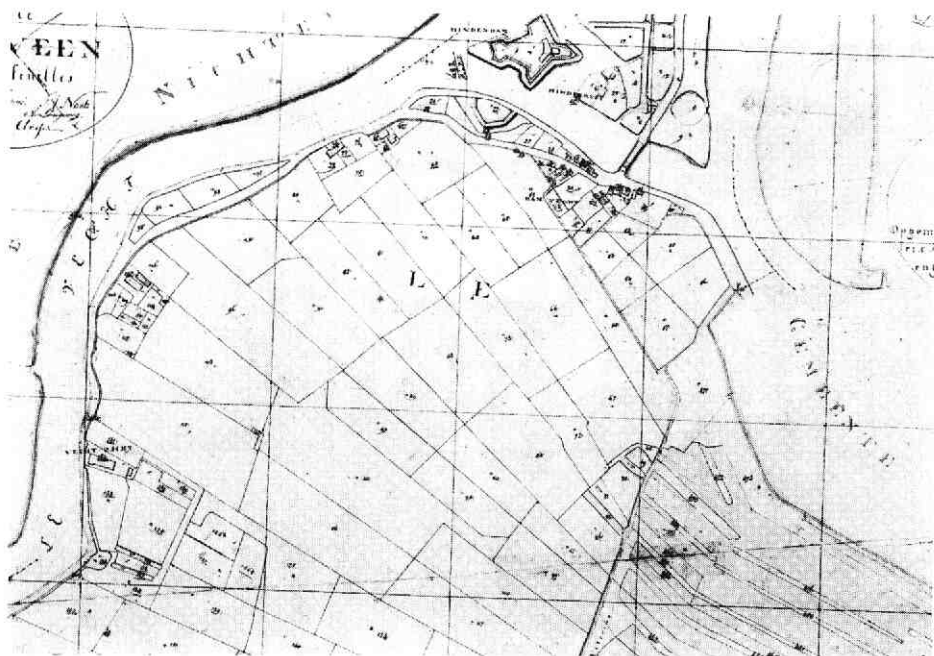

Fig. 2. Deel van het minuutplan c. 1818⁵, perceel 134 is de inlaat (zijlwijk).

De oudste geschiedenis van Vecht en Bergzigt

Het verhaal van de Klemansplaats begint al vroeg in de 17e eeuw. Het huis was aanvankelijk, in het eerste decennium van die eeuw, heel eenvoudig, met 'boomgaertjes', een erf en weinig grond. Een aantrekkelijk deel van het bezit was de 'zijlwijk' in de Vecht.⁴ Een wijk was een zijvaart in de veenderij en een zijl is synoniem met waterlozing. Dat terrein had dus een natuurlijke afwatering naar de Vecht, wat in dit moerassige veengebied aantrekkelijk geweest moet zijn. Op het minuutplan van 1818⁵ zijn deze structuren nog aangeduid (fig. 2) en rudimenten zijn ook heden nog herkenbaar (fig. 3).

Het eerste document waarover wij beschikken situeert de zijlwijk ten noorden van het huis. Later, zo kunnen wij uit fig. 2 aflezen, lagen de restanten van de zijlwijk aan de zuidkant daarvan. Het is dus aannemelijk dat op enig moment in de tijd er een uitbreiding of nieuwbouw heeft plaatsgevonden.

Het oorspronkelijke huis was in het bezit van Peter Dirxsz Cuijper. Of hij met zijn eerste vrouw Meijritje Cornelis ook in dit huis gewoond heeft weten we

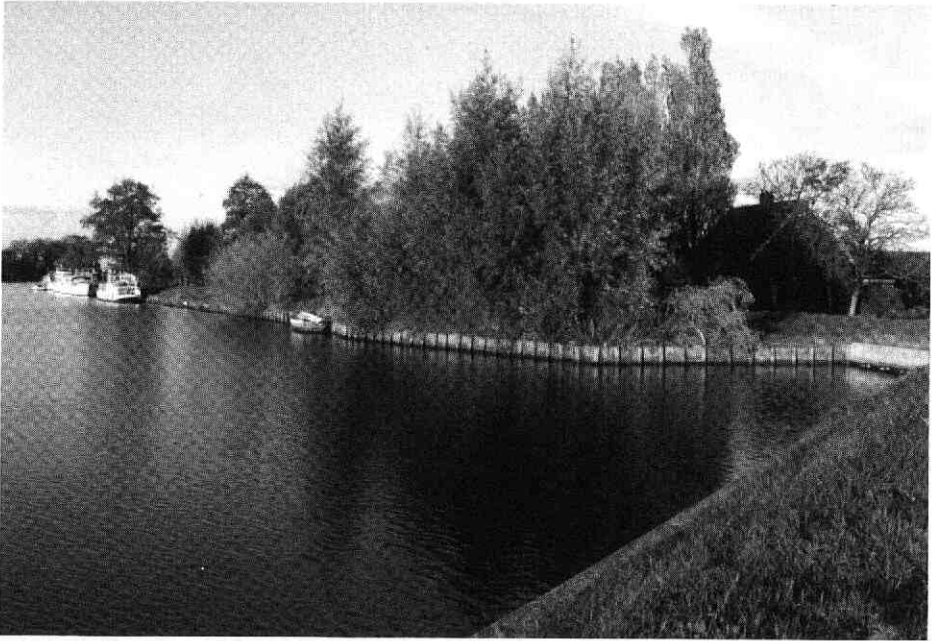

Fig. 3. Rudiment van de zijlwijk aan de Vechtoever.

niet. Toen Peter Cuijper op 18 juni 1637 voor de tweede maal trouwde met Jaepgen Otten,⁶ had hij het huis inmiddels verkocht. Hij woonde echter nog wel in Nederhorst den Berg, want hij werd er begraven op 13 maart 1642. Op 8 februari 1632 had hij een testament gemaakt,⁷ waaruit we kunnen opmaken dat hij drie dochters had. Mogelijk was de afwezigheid van een mannelijke opvolger een reden dat hij zijn bezittingen, waaronder het huis en landerijen, successievelijk verkocht, zoals wij nog zullen zien.

1634-1723

Op 20 juni 1634 verkocht Peter Cuijper het huis aan 'Doctor' Antony de Bruijn uit Amsterdam, die als voorwaarde stelde dat de zijlwijk er bij zou behoren.⁴ Van Antonij is alleen bekend dat hij het kocht als vader en voogd van Cornelia de Bruijn en misschien heeft hij het wel voor haar gekocht als huwelijkscadeau. Kort daarna (21 oktober 1635) doet zij samen met haar man Johan Oly van Velsen, Heer van Heeckendorp, 't Veer enz., advocaat van beroep, een verzoek aan Schout en Schepenen van Nederhorst om het 'santpad' tussen Hinderdam en Nieuwersluis te verbeteren.⁸ Hij was de kleinzoon van een koop-

man, Jan Jansz. Oly van Velsen, die beweerde af te stammen van Gerard van Velsen, de moordenaar van Floris V. Deze Jan Jansz. Oly was de stichter van het Sint Andrieshofje aan de Egelantiersgracht,⁹ het oudste van de nog bestaande hofjes in Amsterdam, uitgezonderd het Begijnhof. Zijn kleinzoon Johan was in de jaren 1650 nog regent van het Sint Andrieshofje.

In de Berger archieven vinden we deze namen verder niet meer terug tot 1723. Dan is Cornelia inmiddels overleden en haar dochter Cornelia Clementia Oly van Velsen, dan reeds flink op leeftijd, verkoopt het bezit. Zij heeft er waarschijnlijk weinig interesse meer in, want ze is getrouwd met een Fransman: Jacob (Jacques) de Buissons, Heer van Hautevalle, afkomstig uit de buurt van Lille (Rijssel) in Noord-Frankrijk.¹⁰

Hoewel we van Antony de Bruijn vrijwel niets weten, kunnen we uit zijn doctorstitel en de status van zijn familie afleiden dat hij het huis tot een buitenplaats wilde ontwikkelen. We weten evenwel niet of toen al de locatie ten noorden van de zijlwijk werd gekozen. De bezittingen blijken in 1723 aanzienlijk uitgebreid te zijn.¹⁰ Het huis wordt nu omschreven als een 'Hofstede', met berg en schuur (een hofstede is een boerderij, in tegenstelling tot een herenhofstede, een buitenplaats). Er behoorde nu bijna 40 morgen land bij (een morgen is een oude landmaat die per streek varieerde en hier waarschijnlijk 8516 m² bedroeg: een Rijnlandse morgen), dat was dus 34 ha. Van de landerijen was 10 morgen leenroerig (land dat eigendom is van een leenheer) aan 'Huyse en Heerlijkheid van de Bossche', toentertijd een kasteel langs de Vecht bij Uitermeer, dat in 1672 door de Fransen werd verwoest. Nu herinneren slechts de witte damhekken bij de kruising van de Dammerweg met de provinciale weg, waarop de oude naam 'Huis ten Bosch' nog prijkt, aan deze oude glorie.

Behalve het land rond de Hofstede bezat men aan de overkant van de Vecht, waar nu wasserij 'De Overhoek' is gevestigd, een 'bruikweer land [= een pachthoeve] met een huijsinge en boomgaerden en henniptuynen' van 20 morgen.¹¹

De 40 morgen land rond de Hofstede verkreeg Cornelia de Bruijn door vererving van Margritta Jan Bouten. Interessant is dat het oorspronkelijk ook van Peter Cuijper afkomstig was, van wie ook het huis was gekocht. Peter Cuijper verkocht dat land al eerder (1628) aan Lambert Heyndricxsz Buijs, die het in 1632 weer doorverkocht aan zijn halfbroer Cornelis Jansz Buijs.¹² Deze nu was getrouwd met Margritta Jan Bouten. Omdat Cornelia de Bruijn al in 1635 in het verzoek tot verbetering van het zandpad⁶ werd aangeduid als erfgenaam van Margritta Bouten (Margritta is overleden vóór 21 oktober 1635), was dit land misschien al in bezit van Cornelia de Bruijn vóór het huis werd gekocht en was het zelfs mogelijk de aanleiding om het huis bij dat land te kopen.

De families Buijs waren landeigenaren en hun landhandel vult een flink deel van de rechterlijke archieven van Nederhorst den Berg uit die tijd. De relaties tussen de families Buijs, De Bruijn en Bouten zijn niet duidelijk.

Er zijn geen gegevens gevonden over de bewoning van de Hofstede tussen 1635 en 1723. Het is dus ook niet duidelijk of Cornelia de Bruijn er haar leven lang gebruik van heeft gemaakt en wanneer haar dochter het heeft geërfd. Toen haar man Johan Oly van Velsen overleed bleek hij het huis Rijnwijk (onder Stoetwegen bij Zeist) aan zijn dochter Cornelia Clementia na te laten,¹³ die toen waarschijnlijk in Rijssel woonde. Het leven van Cornelia de Bruijn en Johan Oly van Velsen kan zich dus ook wel meer in het Utrechtse hebben afgespeeld. Daar is Johan Oly van Velsen ook overleden in de Hamburgerstraat in Utrecht. Hij werd op 2 juli 1677 begraven in de Regulierskerk aldaar.

1723-1736

Op 19 mei 1723 werd Amelis van Lingen eigenaar van de Hofstede.⁹ Hij was geen inwoner van Nederhorst den Berg maar woonde in Nigtevecht en later in Weesp, waar hij in 1731 overleed.¹⁴ Zijn zoon Willem was notaris en schepen van Nigtevecht.¹⁵ Bovendien was hij leenman van land van Huijs ten Bosch, waarvan de opbrengst bedoeld was voor de diaconieën van Nederhorst en Nigtevecht. Hij was een aanzienlijk man: er werd bij zijn begrafenis drie uur (!) geluid.

Er zijn geen aanwijzingen dat de familie zelf gebruik gemaakt heeft van het huis. In 1736, na het overlijden van zijn vader, verkocht Willem van Lingen de Hofstede in opdracht van zijn moeder, Elisabeth van Veeren. Het betrof nog steeds een flinke boerderij (ruim 40 morgen) die ten zuiden aan land van Jan van der Meer en Pieter Meester grensde.

1736-1761

Op 12 december 1736 werden Jan van der Meer en Pieter Meester samen met Johannes Mol de nieuwe eigenaren,¹⁶ elk voor een derde deel. Jan van der Meer werd geheel eigenaar van het huis op 11 oktober 1741, toen hij het resterende twee derde deel ervan van Pieter Meester en Johannes Mol overnam.¹⁷ Twee derde deel van het land bleef toebehoren aan Meester en Mol.

Jan van der Meer was ook weer geen Berger, maar had zijn domicilie in Ankeveen, waar hij ook werd begraven op 12 december 1763. Hij handelde uitvoerig in land en huizen in Nederhorst den Berg. Hij was getrouwd met Katarina ofwel Klaasje Jacob Blank en bij de verkoop blijkt het huis op haar naam te staan.¹⁶ Er werd nu bij de Hofstede 11 morgen grond verkocht.

1761-1764

Op 23 juni 1761 koopt Barend van Loo de Hofstede.¹⁸ Hij was afkomstig uit Amsterdam uit een voornaam geslacht. Zijn vader was kapitein ter zee en klerk van de Admiraliteit op het Prinsenhof. Ook Barend van Loo handelde in land en huizen. Hij bezat het buitenplaatsje 'Damvecht' aan de Hinderdam,¹⁹ waar hij waarschijnlijk nu en dan verbleef. Hij heeft de Hofstede maar drie jaren in bezit gehad en verkocht hem op 12 oktober 1764 weer met minder grond (8 1/2 morgen) aan Rudolf Hageman uit Amsterdam.²⁰

1764-1778

Rudolf Hageman was makelaar te Amsterdam en getrouwd met Maria Catharina Nolthenius met wie hij in Amsterdam drie kinderen kreeg.²¹ Zij hebben de Hofstede 18 jaar in hun bezit gehad en er waarschijnlijk een buitenplaats van gemaakt. In 1773 ging Hageman voor f4500 een lening aan bij Hendrik Brandlicht te Amsterdam, met de Hofstede als onderpand.²² Mogelijk geschiedde dit ter financiering van de bouw en aanleg van de buitenplaats. Vijf jaar later, op 25 augustus 1778, wordt het pand verkocht aan Jan de Heer, nog steeds met 8 1/2 morgen land.²³ De Hofstede wordt nu omschreven als bestaande uit een 'Heeren Huis, Koeyen en paardenstalling, Wagenhuis, schuuren, hooyberg, bepotinge, beplantinge etc. ...' Waarschijnlijk heeft Hageman de Hofstede tot een echte buitenplaats gemaakt waarbij hij een herenhuis dwars voor de boerderij liet bouwen (fig. 1). De Hofstede heeft nu voor het eerst ook een naam: 'Vecht en Bergzigt'.

1778-1796

Jan de Heer heeft met zekerheid op de Hofstede 'Vecht en Bergzigt' gewoond, zoals blijkt uit een verklaring²⁴ die een aantal hem bekende Bergers voor Schout en Schepenen aflegde over zijn tuinman, die zijn baas bedroog, brutaal was jegens de gegeven orders, onder werktijd zonder verlof naar Weesp ging en weigerde te helpen met het binnenhalen van het hooi voor de regen 'zeggende dat hij werk genoeg in de Thuin had'. Hij bracht 'de broeierij geheel in disorder', zodat deze nauwelijks vruchten opleverde en plantte bloemkool in de aardbeien.

Jan de Heer was rond 1790 president kerkmeester in Nederhorst den Berg en trouwde Geertruij de Haan. Beiden zijn niet in de geboortenregisters van Nederhorst den Berg aangetroffen, maar zijn er wel begraven: hij op 15 augustus 1795, zij op 4 juli 1820. Zij hertrouwde op 13 maart 1796 met Cornelis Schreuder, afkomstig uit Weesp, later assessor (secretaris) in Nederhorst den Berg. Hij bezat en verhandelde zeer veel huizen en land in Nederhorst den Berg. Hij werd echter in Weesp begraven (19 april 1834).

1796-1798

Op 1 november 1796 werd Hendrik Hooij de nieuwe eigenaar.²⁵ Hendrik Hooij was een zoon van de in onze tijd nog welbekende Jacob Hooij, kruidendrogist te Amsterdam bij de Nieuwmarkt. Diens zaak bestaat tot op de dag van vandaag. Jacob had zes kinderen, waarvan er drie zeer jong stierven, twee andere op wat latere leeftijd. Hendrik bleef als enige over. Zijn moeder, Jacobs eerste vrouw Dina Roosevoort, stierf al op 41-jarige leeftijd. Zij en haar kinderen werden van de armen begraven.

Pas na zijn tweede huwelijk, op eerste Paasdag (3 april) 1763, met Aagje Polderman, nam Jacobs leven een gelukkiger wending. Hij klom van een onbeduidend winkeliertje op tot eigenaar van een bloeiende zaak, toen al op de Nieuwmarkt. Hij betrok veel van zijn kruiden uit Noordwijk-Binnen, dat bekend was om zijn kwekerijen van artsenuykruiden. Zijn zoon Hendrik, die de zaak zou moeten voortzetten, kon daardoor een goed huwelijk sluiten. Hij trouwde in 1779 te Noordwijk de dochter, Aaltje, van een zeer bekende kruidenkweker, Duijndam. Zij kregen te Amsterdam twee zonen: Jacob en Jan. Twee maanden voor zijn dood (1788) maakte vader Jacob zijn testament op.²⁶ Blijkbaar had Jacob zijn zoon Hendrik niet hoog zitten, want deze kreeg slechts een derde deel van de erfenis, de rest ging naar de nog minderjarige kinderen van Hendrik: Jacob en Jan. Ook werd Hendrik geen executeur-testamentair.²⁵ Hendrik had ook de tijd niet mee. De Vierde Engelse Oorlog was uitgebroken, waardoor de handel van de Oost- en West-Indische Compagnieën stil kwam te liggen. Na het overlijden van Jacob bleken er veel bezittingen, maar ook grote schulden te zijn. In 1792 moest Hendrik een hypotheek van f6000 op zijn winkelpand nemen, maar hij kon het toch niet bolwerken en 6 jaar later (1798) moesten pand en bedrijf worden verkocht.²⁷ Er waren zoveel schulden, dat van de opbrengst (f10.000) niets overbleef. Hendrik bleef echter bij de zaak betrokken en hij zou een derde deel van de zuivere winst krijgen op voorwaarde dat hij de nieuwe eigenaren (fam. Lans) in de kruidenzaak zou inwerken. Hij beloofde 'voor zoo veel zijne zwakke lichaamsgesteldheid zal toelaaten dagelijks ten huijze van hem in de winkel te koomen en deszelfs huijzsvrouw in de affaires de noodige informatien en onderrigtingen te geeven'. Kleinzoon Jacob is ook nog voor korte tijd in de zaak als jongste bediende werkzaam geweest, maar hij stierf al op 23-jarige leeftijd (26 oktober 1802). Merkwaardig is dat nog in 1796 Vecht en Bergzigt werd aangekocht, al zou het niet voor lange tijd zijn, want de buitenplaats moest in 1798 weer worden verkocht. Hendrik stierf in januari 1801 te Amsterdam. De drogisterij in Amsterdam kwam via Lucas en Cornelis Lans en Johannes Venema in 1842 in handen van Hendrik Jansen, die drogist was bij de fa. Jacob Hooij. Hij verkocht de zaak in 1846 aan Jan Christoffel Oldeboom,²⁷ wiens na-

zaten tot op heden de kruidenhandel zijn blijven voortzetten onder de naam 'Jacob Hooij'.

1798-1835

De buitenplaats Vecht en Bergzigt werd op 29 september 1798 verkocht aan Willem Gideon Kleman Davidszoon.²⁸ Hij was een domineeszoon uit Voorburg, die op 30 april 1783 in Amsterdam trouwde met Catharina Petri. Hij oefende het beroep van 'boterkoper' uit in Amsterdam, hetgeen hem zo goed afging dat hij op latere leeftijd kon gaan rentenieren. Het echtpaar kreeg 10 kinderen.

In 1812 werden Willem en Catharina met 3 kinderen, Sara (27 jaar), Catharina (20 jaar) en Wilhelmina (18 jaar) in Nederhorst den Berg ingeschreven.²⁹ Zij bewoonden Vecht en Bergzigt dus het gehele jaar door. Op 9 oktober 1831 overleed Wilhelmina daar op 37-jarige leeftijd, haar moeder was reeds op 3 mei 1828 overleden te Amsterdam. Blijkens de akte bewoonde zij toen op de Nieuwe Zijds Achterburgwal een kostbaar pand, dat bij verkoop f58.884 opbracht. Of en zo ja waarom zij gescheiden van haar man woonde is niet duidelijk. Willem zelf overleed op 19 maart 1835 in Nederhorst den Berg. Eén van de medebewoners van het huis was Elizabeth Adriana Kloek uit 's-Gravenhage.³⁰ Zij was huishoudster en bleef over als één der erfgenamen; zij had tot het laatst toe Willem Gideon verzorgd.³¹

Willem Gideon Kleman heeft zich flink geroerd in Nederhorst den Berg en was zeker niet een van de gemakkelijksten. Door de ambachtsheer H.H. Haersma werd hij beschreven als een heerszuchtig en onrustig mens en een 'antagonist' van ene Jan Schottelink vanwege een ruzie over het reglement der brandspuit. Eén van de ontwikkelingen waartegen hij zich o.a. fervent verzette was de voordracht in 1815 van Jan Schottelink als nieuwe burgemeester met de woorden: '... nog geen 21 jaar oud, over het paard getild en zich voelende ... en ongeschikt om over den ouderdom en meer gevorderde Levensstand te *Heerschen*'.³²

Kleman heeft tijdens zijn 37-jarig verblijf op 'Vecht en Bergzigt' veel gedaan aan de aanleg van een park om de Hofstede heen. In de boedelbeschrijving³³ lezen we '... en welke Hofstede of Buitenplaats bij welke de destijds daartoe behorend hebbende Landerijen zijn aangetrokken en met Hout beplant ...'. Het blijkt ook uit de naam die hij de Hofstede gaf: 'Vecht en Lommer'. Het is heden ten dage niet voorstelbaar dat er zo veel geboomte en struikgewas gestaan heeft: er werden bij de latere veiling 302 eiken, 78 lindes, 14 kastanjes, 28 sparren, 119 wilgen, 51 iepen, 600 essenheesters en 21 essen, 51 populieren, 139 vruchtbomen en nog enkele andersoortige bomen verkocht, voor een totale waarde van f2511,50.³⁴ De ligging van het huis moet mooi geweest zijn, zoals

beschreven in het testament van Willem Gideon en zijn vrouw Catharina Petri op 18 juli 1821: 'Gedaan en gepasseerd op de Plaats Vecht en Bergzigt Nederhorst den Berg en aldaar in de groote zijkamer door twee lichten uitzicht hebbende op de weg en Vecht, en door de lichten ten zuiden op de Plaats ...'. De Plaats werd beschreven als bestaande uit een 'Heerenhuizinge, koetshuis, stallinge, schuithuis, stijger, menagerie, moestuinen, boomgaarden, Engelsch plantsoen, schuttingen met leibomen, goudvischkommen, opgaande bomen met hakhout, met wandeldreven en slingerlanen, waarachter een extra welwassend mitsgaders bewandelbaar vriend- of hoephout-bosch ...'.³⁵ Er was op de Plaats een 'Handwatermolen met deszelfs waterkeringen, welke zich ter drooghouding van de Plaats en het Bosch op de grond bevond'. Dus mogelijk was de eeuwenoude 'zijlwijk' nog steeds intact.

De boedelbeschrijving, die na de dood van Kleman in 1835 werd opgemaakt,³³ geeft ons enig inzicht in de welstand van deze familie en in de indeling van het huis op dat moment. Men moet zich daarbij wel bedenken dat de aankleding van buitenhuizen in vergelijking met de stedelijke huizen meestal een eenvoudig karakter had.³⁶ Er zijn dan ook geen bijzondere voorwerpen in de boedel aangetroffen. Het huis bestond naast de zolder en de keuken uit een tiental vertrekken. In de grote kamer, die duidelijk de representatieve kamer was, stonden een kolomkachel, een ronde mahonie tafel en 12 stoelen alsmede 2 fauteuils met rode zittingen en gevulde ruggen. Er was een defecte pendule, twee defecte microscopen, een verrekijker en een dag- en nachtkijker, die er mogelijk op wijzen dat de heer des huizes biologische belangstelling had. Er stond gerei voor het drinken van koffie, thee en chocolade en voor het nuttigen van sterke dranken was er een likeurkeldertje. In de vaste kasten stonden tal van gebruiksvoorwerpen: o.a. een compleet 'Engelsch aarden' servies. Boven de schoorsteen hing een spiegel in een vergulde lijst. De totale waarde van de boedel inclusief goud en zilver (f1259,90) werd op f4699,90 getaxeerd. Er was contant geld in huis (f4115,15) en een groot aantal effecten ter waarde van f142.000. De grootte van het huis blijkt ook enigszins uit de beschrijving van de staat van bebouwde eigendommen in 1819 ten behoeve van de belastingen die uitgedrukt werd in het aantal ramen en deuren. Dit huis bezat 24 vensters en deuren.³⁷

Een rondgang door het huis van boven naar beneden brengt ons eerst op een voor- en een achterzolder. Daarna komen we op de eerste verdieping een hoekkamer met een vaste kast, een logeerkamer en een middenkamer tegen. Langs deze drie kamers liep een portaal. Verder worden beschreven een eetkamer, die men in oudere behuizingen nog niet apart onderscheidde,³⁵ een grote ka-

Fig. 4. Weide met Gotland pelsschape, waar destijds "Vecht en Bergzigt" stond.

mer, een kantoor en een middenkamer op de hoofdverdieping, en in het souterrain een meidenkamer, een slaapkamer, waartegenover een 'benedenlogeerkamer', een geweerkamer en een keuken. Verder waren er een kelder en een achtergang en op het erf een tuinmanshuis, een koetshuis, een paardestal en een turfhok.

Al op 5 augustus 1820 had Kleman een poging gedaan om de buitenplaats openbaar te veilen.³⁸ Na opbod en afslag werd een bedrag van f12.000 gehaald, maar Kleman 'was geensints genegen de voorschreven Buitenplaats voor de gebodene Somme te verkoopen'.

Nadat Willem Kleman in 1835 overleden was, werd op 12 oktober 1835 in opdracht van zijn jongste zoon en makelaar Willem Gideon Jr. nog eens getracht het onroerend goed te veilen. Het bracht echter weer te weinig op (f6955) en werd andermaal opgehouden.³⁹ De inboedel werd publiek verkocht op 27 oktober 1835.⁴⁰ Het overige roerende goed en het vastgoed werden tenslotte uit de hand verkocht op 3 november 1835 aan Jan van den Andel, burgemeester en secretaris van Vreeland voor respectievelijk f2511,50 en f5900.⁴¹ Al spoedig

bracht deze het opnieuw in de veiling, die op 24 november werd gehouden. De verkoop van het huis gebeurde op voorwaarde dat de Hofstede vóór 1 mei 1836 geamoveerd zou zijn. Het Heerenhuis en de opstallen gingen voor f2000 en werden verkocht aan Klaas van der Linden Bartelszoon, meester timmerman te Muiden. Het land werd in drie percelen verdeeld, die elk afzonderlijk bij opbod werden geveild. Zoals toen ook gewoonte was werden de drie percelen vervolgens nog eens tezamen bij afslag in veiling gebracht. We lezen dat bij die afslag het eerdere totaalbod van f3010 niet werd verhoogd en 'de requirant, het bod niet voldoende achtende, heeft verklaard de percelen op en aan zich te houden'. Er is niet in de archieven gevonden wanneer de definitieve verkoop van het land heeft plaatsgevonden. In de kohieren grondbelasting⁴² staat de bezitting nog genoemd op 1 april 1836, in 1837 is deze verdwenen. Heden herinnert alleen de landschapsstructuur van een mooie boomgaard waarin Gotland Pelsschappen grazen (fig. 4) nog aan de vroegere glorie.

Hinderdam, 1996

Els N.G. van Damme

Met dank aan Jan Baar voor gegevens over Willem Gideon Kleman.

Noten

- 1 Kaart van de Hinderdam en omgeving uit 1769. Ged. van OSK, H50-1. Algemeen Rijksarchief (ARA) Den Haag.
- 2 *Voor Nederland bewaard*, De Prom 1995.
- 3 Catharina Th. Bakker, *Suiker, melk en popmuziek*, Stichting Melkweg 1995.
- 4 ORA Ned. den Berg 3349:179; Streekarchief Gooi en Vechtstreek (SAGV) Hilversum.
- 5 Minuutplan c. 1818, ged. Rijksarchief Noord-Holland (RANH) Haarlem.
- 6 DTB Ned. den Berg; SAGV.
- 7 ORA Ned. den Berg 3349:140; SAGV.
- 8 ORA Ned. den Berg 3361:116; SAGV.
- 9 J.Z. Kannegieter, 'Het Sint Andrieshofje', *Ons Amsterdam XI* (1959), 372-376.
- 10 ORA Ned. den Berg 3353:1; SAGV.
- 11 ORA Ned. den Berg 3353:2; SAGV.
- 12 ORA Ned. den Berg 3349:76,151; SAGV.
- 13 *Nederlandse Leeuw* 1964 pag. 295.
- 14 Lidmatenregister Nigtevecht 1735; Rijksarchief Utrecht (RAU).
- 15 R 49-1578; RAU.
- 16 ORA Ned. den Berg 3354:69; SAGV.
- 17 ORA Ned. den Berg 3355:17; SAGV.
- 18 ORA Ned. den Berg 3357:46; SAGV.
- 19 Els N.G. van Damme, "Het buytenplaatsje Damvecht" aan de Hinderdam en zijn bewoners', *Jaarboekje Nijfartlake* 1992, pag. 22-33.
- 20 ORA Ned. den Berg 3357:110; SAGV.

- 21 DTB Amsterdam, Gemeentearchief (GA).
- 22 ORA Ned. den Berg 3357:241; SAGV.
- 23 ORA Ned. den Berg 3358:127; SAGV.
- 24 ORA Ned. den Berg 3871:128; not. Hendrik van Kel SAGV.
- 25 ORA Ned. den Berg 3359:287-288; SAGV.
- 26 Privé collectie fa. Jacob Hooij, Limmen.
- 27 M.G. Emeis Jr., 'Jacob Hooij', *Ons Amsterdam* 24 (1972), 4-7 en 71-74.
- 28 ORA Ned. den Berg 3359:334-335; SAGV.
- 29 Lidmatenregister Ned. den Berg; SAGV.
- 30 Bevolkingsregister Ned. den Berg 1830; SAGV.
- 31 Not. arch. Th. Joh. Heijdanus, Weesp 185:5329 RANH.
- 32 OA Ned. den Berg 145; SAGV.
- 33 Not. arch. Hermanus Meyer-Cluwen, Amsterdam 20181; GA.
- 34 Not. arch. Dirk van der Horst, Weesp 185:5389 no. 1573; RANH.
- 35 Not. arch. Roelof Papegaay, Weesp 185:5358; RANH.
- 36 Margo Hartevelt, *Tussen pracht en praal. Representatieve vertrekken in de woningen van welvarende Amsterdammers gedurende de periode 1600-1750*. Scriptie Economische en Sociale geschiedenis Universiteit van Amsterdam, 1993.
- 37 Dorps- en gemeentebestuur Ned. den Berg 228; SAGV.
- 38 Not. arch. Roelof Papegaay, Weesp 185:5357; RANH.
- 39 Not. arch. Hermanus Meyer-Cluwen, Amsterdam 20184; GA.
- 40 Not. arch. Dirk van der Horst, Weesp 185:5389 no. 1559; RANH.
- 41 Not. arch. Dirk van der Horst, Weesp 185:5389 no. 1573 en 1574; RANH.
- 42 OA Ned. den Berg 227; SAGV.

De Kostscholen van Weesp

In 1790, een jaar na het overlijden van Franciscus Adrianus van Achter, de laatste rector van de Stadsschool, ging in Weesp een door de gemeente gesubsidieerde Franse kostschool van start. Daarmee was de stad een bijzonder type school rijker geworden. Om te begrijpen hoe dit zo te pas kwam is het goed even om te zien naar de geschiedenis van het schoolwezen in Weesp.

Sinds het midden van de zestiende eeuw had Weesp een Stadsschool gekend als voortzetting van de middeleeuwse parochieschool. Deze Stadsschool was onderverdeeld in een boven- en een onderbouw. Aan het hoofd van de school stond de rector, die de leerlingen van de bovenbouw onder zich had, de 'Latijnse' leerlingen. Hij leerde hen – naast goede manieren – de grondbeginselen van de Latijnse grammatica.¹ In de onderbouw leerden zijn ondermeesters de kinderen lezen, schrijven en rekenen. De voertaal was op beide afdelingen Nederlands. De Stadsschool werd ook wel 'het Schoolhuis' genoemd, omdat het huis van het schoolhoofd opgenomen was in het schoolgebouw.

Deze verdeling in onderbouw en bovenbouw hield stand tot 1722.² In dat jaar verving het stadsbestuur, dat in meerderheid uit francofile ondernemers bestond, de 'Latijnse' bovenbouw door een 'Franse'. Niet alle vroede vaders waren het met deze beslissing eens geweest en toen omstreeks 1750 ernstige twijfels rezen over het goed functioneren van de Franse bovenmeester Jean Elie Barbereau als hoofd van de Stadsschool, besloot de meerderheid van het stadsbestuur om de Franse bovenbouw weer te vervangen door een 'Latijnse' school. Barbereau echter liet zich niet zomaar wegsturen. Zeker van de steun van een deel van de stadsbestuurders bleef hij aan zijn oorspronkelijke benoeming vasthouden; hij weigerde de leiding van de Stadsschool aan de nieuwe rector, eerder genoemde Van Achter, over te dragen en bleef in het schoolgebouw wonen. Van Achter kreeg toen toestemming elders op kosten van de stad onderdak voor zichzelf en voor zijn Latijnse school te zoeken.³ Hij vond dit aan het einde van de Nieuwstad.⁴

Zo kwam het dat Weesp 34 jaar lang, tussen 1755 en 1789, een 'echte' min of meer zelfstandige Latijnse school gekend heeft. Niet gehinderd door een onderbouw waar hij supervisie over en verantwoordelijkheid voor had, verbeterde Van Achter het onderwijs in het Latijn belangrijk. In de les werd Latijn gesproken en voor het eerst sloot de leerstof aan bij de universiteit. Een verruiming en

modernisering van het vakkenpakket werd echter door Van Achter niet doorgevoerd.

Toen Van Achter in 1789 overleed, had het systeem van een 'stadsschool met boven- en onderbouw' zichzelf overleefd. Niet alleen had de bovenbouw aan de Nieuwstad al te lang zelfstandig kunnen functioneren, maar bovendien was de onderbouw zo gereorganiseerd, dat voor een bovenbouw in feite geen plaats meer was. Het stadsbestuur had namelijk in 1768, toen Barbereau eindelijk het schoolhuis verliet, besloten om Jacob van der Horst in zijn plaats als schoolhoofd aan te stellen en wel over alleen maar de onderbouw.⁵ De Stadsschool werd daardoor tot een gewone lagere school. Voortgezet onderwijs, zoals bijvoorbeeld in de vakken Latijn of Frans, zou er niet meer gegeven worden: op de school van Van der Horst leerden de kinderen lezen, schrijven en rekenen en kregen zij godsdienstondericht.

Behoeftte aan voortgezet onderwijs bleef uiteraard bestaan. In de loop van de 18de eeuw echter, waren de Weesper regenten, gezeten ondernemers en handelaars als zij waren, gaan twifelen aan het nut van de humaniora voor de toekomst van hun kroost. Wat zij wilden was een soort onderwijs dat hun kinderen kon voorbereiden op een nuttig functioneren in het eigen milieu en bedrijf. Het programma van de Latijnse School vonden zij hiervoor niet geschikt.

Daarom werd in 1789 besloten geen nieuwe rector te benoemen. Het stadsbestuur zelf nam het initiatief tot de oprichting van een ander, moderner schooltype: de Franse kostschool, een dure en dus elitaire school met een breed vakkenpakket.⁶ Het zal de lezer niet verrassen te vernemen dat dit stadsbestuur uit patriotten bestond. In 1795 haalden zij de Fransen met vreugde binnen en het hele college kon blijven zitten. Dat was elders in het land vaak niet het geval.

Zodoende kwam het in 1790 tot de oprichting van een Stads Franse Kostschool voor Jonge Heren en in 1791 een voor Jonge jufvrouwen. Tot kostschoolhouder en kostschoolhouderes werden benoemd Ernst Fredrik Zeydelaar en zijn dochter Frederica Adriana Zeydelaar. De jongenskostschool betrok het gebouw van de Latijnse School, mogelijk toen of wat later uitgebreid met een belendend pand aan de Nieuwstad. Het 'damesinstituut' werd ondergebracht aan de Herengracht op nummer 23. Beide kostscholen werden, zoals gezegd, door de stad gesubsidieerd (fig. 1).

De kostscholen brachten een nieuw soort onderwijs dat met de lessen van de beste gouverneurs en gouvernantes kon wedijveren. De belangstelling ervoor groeide snel.

In de 'Voorwaarden' staat wat vader en dochter Zeydelaar hun leerlingen gehouden waren bij te brengen: de jongens zou behalve lezen, schrijven, reke-

Afb. 1. De Jongheherenkostschool, eerder de Latijnse school aan de Nieuwstad. Het betreft het linker witgepleisterde gebouw met de muurankers en mogelijk ook het middengedeelte. (foto auteur)

nen, de gronden der gereformeerde godsdienst en zedekunde ook koopmansboekhouden, aardrijkskunde, geschiedenis, Nederlands, Frans en Duits geleerd moeten worden, benevens 'alles wat verder tot een beschaafde opvoeding behoort'. Dansen, schermen, muziek en tekenen vielen echter niet onder de verplichte vakken. Voor lessen in deze vakken moest apart worden betaald. Onderwijs, kost en inwoning kwam de ouders op 250 gulden per jaar te staan; extra's, waaronder foien aan ondermeesters en huispersoneel, niet meegerekend.⁷

De kostschool voor Jonge Heren van Weesp was over het hele land bekend. De jongens kwamen uit allerlei plaatsen in Nederland, uit Breda, Groningen, Maastricht, Zeist, Rotterdam, Den Haag, Doesburg, maar ook uit Suriname en Curaçao, zoals de dertienjarige Abraham de Veer de Rochemont.⁸ De jongensschool had 25 tot 40 leerlingen. Enkele jaren voor de opheffing, in 1868, waren er nog 35 intern.

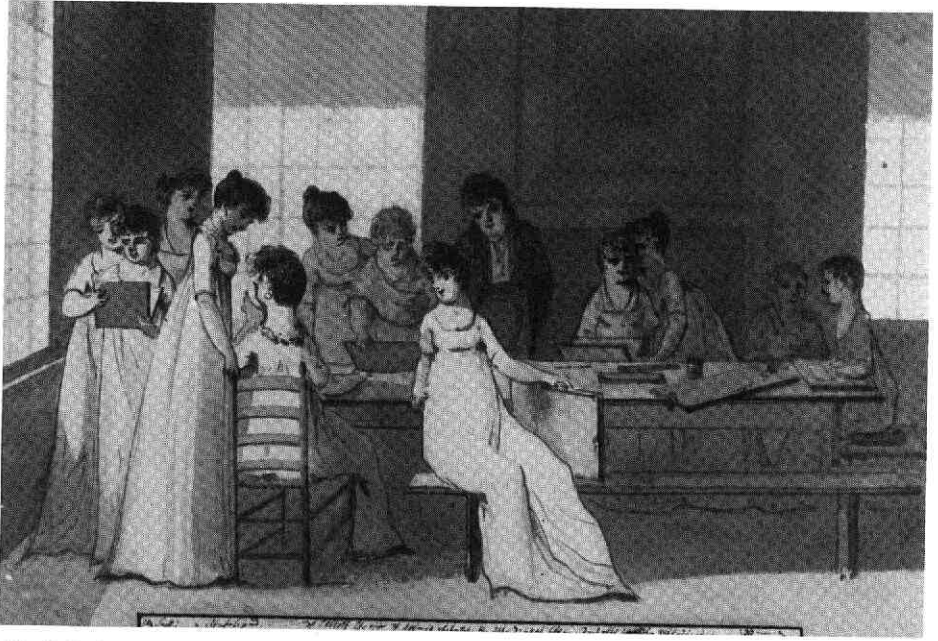
De meisjes kregen behalve lezen, schrijven, rekenen en beginselen van de godsdienst ook les in Nederlands, Frans, Nuttige en Fraaie Handwerken en in 'alles wat tot een deftige educatie behoort'. In een Instructie uit omstreeks 1830

Afb. 2. "t Is dan toch eens gelukt." Christiaan Andriessen ontmoet mej. Zeydelaar te Weesp. Coll. Koninklijk Oudheidkundig Genootschap (Rijksmuseum).

heette het: 'en alles wat dezelve tot allezins bekwame en geschikte huishoudsters vormen kan'.⁹ Per jaar moest voor onderwijs, kost en inwoning 300 gulden betaald worden en ook hier werden de lessen in dansen, muziek en tekenen extra berekend.¹⁰ In 1808 woonden er in het instituut van mejuffrouw Zeydelaar (fig. 2) aan de Herengracht zestien 'kostschooldiscipelen' tussen elf en twintig jaar, waarvan velen uit Amsterdam kwamen.¹¹ Verder waren er ook meisjes in halve kost, zogenaamde 'dagmeisjes'. Voor hen moest de halve prijs betaald worden.¹²

Dankzij de dagboek-tekeningen van Christiaan Andriessen,¹³ tussen 1805 en 1808 tekenleraar aan het instituut aan de Herengracht, zijn ons charmante tafereelen uit het dagelijks leven, maar vooral uit de tekenles overgeleverd (fig. 3). We krijgen een levendig beeld van hoe het er tijdens – en buiten – de lessen van Andriessen aan toe ging, hoe de meisjes gekleed gingen en – door middel van een zeer summiere tekst – wat hen zoal bezig hield (fig. 4).¹⁴ De tekeningen in de kostschool vormen slechts een onderdeel van het dagboek van Christiaan Andriessen. Alles wat hij meemaakte: allerhande familie-aangelegenheden, de

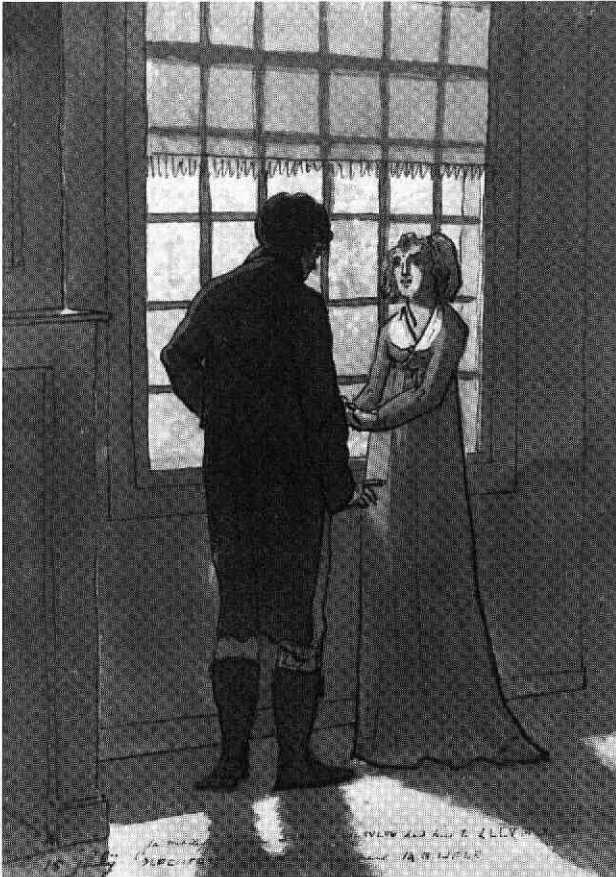

Afb. 3. De laatste les voor de kermisvakantie, 14 september tegen 6 uur. Een zeer drukke les. GAA, Dr. 5079⁴.

gang van zaken in het atelier, het straatleven in Amsterdam, waar hij woonde, de particuliere tekenlessen, die hij gaf – dat allemaal is op een geestige manier door hem op papier gezet (fig. 5).

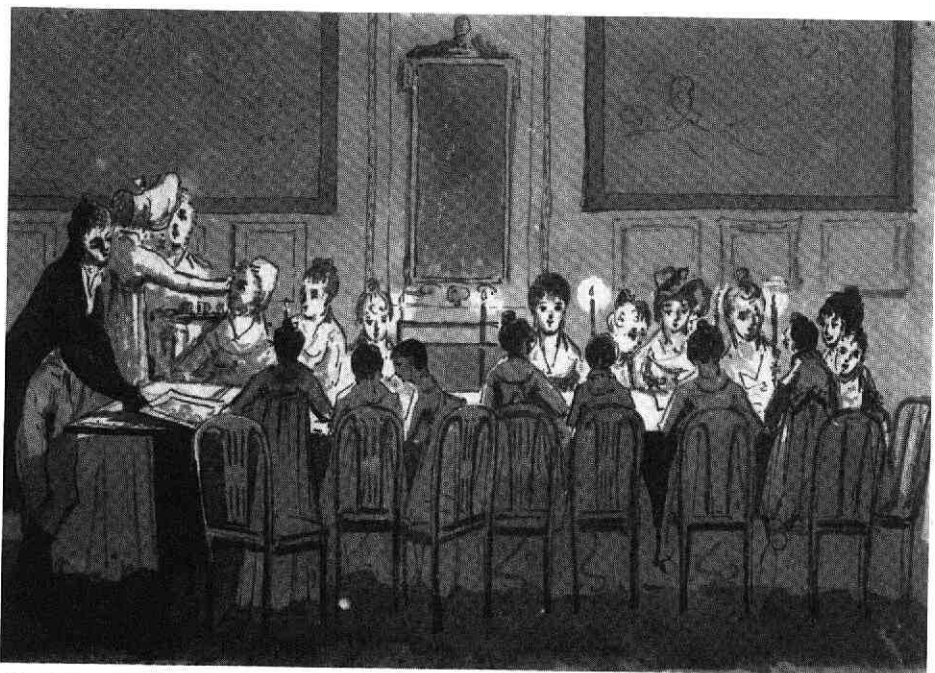
Sommige van zijn Weesper leerlingen komen meermalen in zijn dagboek voor, zoals bijvoorbeeld Willemmina Balk, die op haar veertiende door haar vader uit Berbice, toen nog Nederlands Guyana, naar de kostschool van juffrouw Zeydelaar in Weesp was gestuurd.

Frederica Zeydelaar overleed in 1818. Het stadsbestuur kon toen niet meer, zoals in 1790, volstaan met een simpele advertentie voor een kostschoolhouderes. De Schoolwet van 1806 vereiste, bij gebrek aan een opleiding voor onderwijzeres, na bekendmaking van de vacature een vergelijkend examen van alle sollicitanten. De enige sollicitant bleek één van de onderwijzeressen aan de kostschool te zijn, Maria Henriette Munnich. Zij legde met goed gevolg voor Schoolopziener en Gemeentebestuur examen af in Nederlands, Frans, Algemene en Vaderlandse Aardrijkskunde en Geschiedenis en in de vakken, die op een Franse Dameskostschool gegeven werden, zoals Handwerken.¹⁵ Zij bleef tot 1830 kostschoolhoudster.

Afb. 4. De kostschoolleerlinge Antje Abbenstets met een vriendje. Commentaar van Christiaan Andriessen. Coll. GAA, Dr. 31376.

Maria Henriette Munnich werd opgevolgd door juffrouw A. Philips (1831-1834) en vervolgens door Alida Cornelia Perk (1834-1854). Omstreeks 1850 telde de meisjeskostschool ongeveer dertig leerlingen. Na haar pensionering bleef Alida Perk nog bijna tien jaar huisonderwijs geven op hetzelfde adres aan de Herengracht. Uit het feit dat zij daarbij geholpen werd door drie, later door twee leerkrachten kan opgemaakt worden, dat zij aanvankelijk heel wat van haar vroegere leerlingen kon behouden, doch dat er na verloop van tijd weinig bijkwamen. Het nieuw aangestelde hoofd van de Franse Dameskostschool, Johanna Schut (1854-1862) startte dan ook met slechts vijf kostschoolleerlingen, eerst op Zeerust en later aan de Nieuwstraat. Na juffrouw Schut kwam Petronella Gutteling (1862-1869) (fig. 7). De kostschool stond toen aan de Hoogstraat en heette 'Instituut voor Jonge Jufvrouwen'. In het Prospectus gaf zij aan,

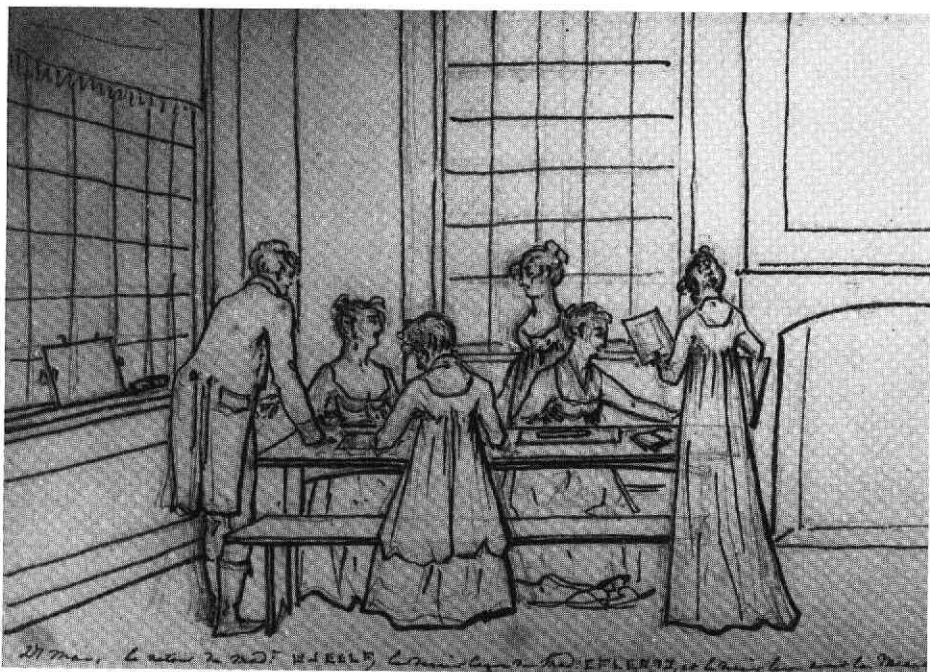

Afb. 5. Kunstbeschouwing ten huize van Christiaan Andriessen. Bespreking van de prestaties van zijn Weesper leerlingen. Coll. Kon. Oudheidkundig Genootschap.

dat het hoofddoel van haar streven was om de meisjes 'liefde tot Godsdienst, orde en werkzaamheid in te boezemen'.¹⁶

In 1870 kreeg Agneta Elisabeth Haagsma (1870-1872) de leiding van de kostschool voor meisjes, die toen 'Instituut voor Opvoeding en Onderwijs' werd genoemd (fig. 8). Anders dan haar voorgangsters had Agneta Haagsma geen meisjes meer in de halve kost. Voor leerlinge onder de veertien jaar moest nu 500 gulden, voor leerlingen daarboven 600 gulden, bij de intrede 25 gulden en voor het gebruik van de piano jaarlijks 10 gulden betaald worden.¹⁷

Gezien het vakkenpakket dat de beide kostscholen boden, vielen deze onder wat de Schoolwet van 1857 van minister Van der Bruggen noemde 'het meer uitgebreid lager onderwijs', de zogenaamde MULO. Zo werden deze scholen in Weesp dan ook beschouwd. De heer H.S. Vethake bijvoorbeeld werd in 1861 door de Raad benoemd tot 'hoofdonderwijzer der gesubsidieerde school voor meer uitgebreid lager onderwijs',¹⁸ waarmee hij de leiding kreeg over de kostschool voor Jonge Heren. Bij dit aanbod valt het te begrijpen, dat er in Weesp,

Afb. 6. De terugkeer van mej. Daller. De laatste les van mej. Kreling en de laatste les voor de vakantie. Coll. Bremen.

zolang de beide kostscholen goed functioneerden, geen behoefte bestond aan een gemeentelijke MULO, te meer daar deze scholen reeds door de gemeente gesubsidieerd werden. Geen wonder ook, dat de latere gemeentelijke en christelijke MULO's in de volksmond 'Franse' scholen werden genoemd als duidelijke voortzetting van de Franse kostscholen. De Schoolwet van 1857 schiep inderdaad de mogelijkheid tot een soort vervolg-onderwijs, dat de Franse dag- en kostscholen zou kunnen vervangen. Naast uitbreiding van de verplichte leerstof met geschiedenis, aardrijkskunde, kennis der natuur, vormleer (meetkunde) en zingen, noemde deze wet een aantal facultatieve vakken.¹⁹ Dat waren: moderne talen, wiskunde, landbouwkunde, gymnastiek, tekenen en handwerken voor meisjes.²⁰ Scholen, die één of meer van deze vakken aanboden, vielen volgens de wet onder het meer uitgebreid lager onderwijs, de MULO. Het Weesper stadsbestuur echter had er grote moeite mee om het idee van een kostschool los te laten.

Prospectus

VAN HET

INSTITUUT

VOOR

JONGE JUFVROUWEN,

VAN MEJUFVROUW

W. P. H. GUTTELING

TE

WEESP.

Het onderwijs aan deze Iuriging omvat de Hollandsche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche taal, Geschiedenis, Aardrijks-, Natuur- en Letterkunde, Rekenen enz. en vrouwelijke handwerken van nut en smaak.

De Directrice zal niets verzuimen van hetgeen strekken kan om de lichamelijke en zedelijke ontwikkeling harer leerlingen te bevordoren. Haar liefde tot Godsdienst, orde en werkzaamheid in te boezemen zal het hoofddoel van haar streven zijn.

Voor leerlingen in den geheelen kost betaalt men jaarlijks, met inbegrip van bewassing, beddegoed, enz.	f 500.
Voor entree.	" 25.
Voor leerlingen in den halven kost.	" 250.
Voor entree.	" 15.

Vacantie of afwezigheid maken daarin geen verschil.

Fig. 7. Petronella Gutteling leidde de meisjeskostschool van 1862-1869. De school stond toen aan de Hoogstraat.

In de jaren zeventig bleek echter dat de tijd van de kostscholen voorbij was. Na het vertrek in 1873 van de hoofdonderwijzer van de Franse school voor Jongheren, Pieter Stevens, slaagde het stadsbestuur, ondanks langdurig en uitgebreid adverteren in het hele land, er niet in iemand te vinden, die een kostschool wilde leiden. In allerlei kranten had Weesp namelijk bekend gemaakt, dat er een vacature bestond voor de post van onderwijzer voor het meer uitgebreid lager onderwijs 'door vestiging van een kostschool'.²¹ Tenslotte moest de Raad wel vaststellen, dat 'eene kostschool geene levensvatbaarheid meer opleverde' en men legde zich bij de feiten neer: de kostschool werd opgeheven. Naast de twee gemeentelijke lagere scholen, de Stadsburgerschool en de Armschool, kwam er in Weesp een school voor meer uitgebreid lager onderwijs

PROSPECTUS
 VAN HET
INSTITUUT VOOR OPVOEDING EN ONDERWIJS,
 VAN
MEJUFFROUW A. E. HAAGSMA
 TE
W E E S P.

Mejuffrouw **A. E. HAAGSMA** heeft de eer ouders en voogden, die haar met hun vertrouwen willen vereeren, het prospectus harer inrichting aan te bieden. Zij stelt zich ten doel en plicht, naar haar vermogen, bij de aan hare zorg toevertrouwde leerlingen, die deugden nan te kweeken, welke het meisje en de vrouw tot sierand verstrekken en tevens haar met die kundigheden te verrijken, die bij eene beschaafde opvoeding niet mogen ontbreken.

Het onderwijs bepaalt zich tot

De Hollandsche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche Talen, het Lezen, Schrijven, Rekenen, de Vaderlandsche- en Algemeene Geschiedenis, Natuurlijke Historie, Natuur- en Letterkunde, etc., benevens de vrouwelijke Handwerken van Nut en Smaak.

Voor leerlingen onder de veertien jaar betaalt men jaarlijks	ƒ 500,—
Voor leerlingen daarboven	" 600,—
Bij de intrede	" 25,—
Voor het gebruik der piano jaarlijks	" 10,—

Afb. 8. Agneta Haagsma was kostschoolhoudster van 1870-1872.

voor jongens, waar behalve de vakken van het lager onderwijs ook de beginse-
 len der kennis van de levende talen en die der wiskunde geleerd werden.²² De
 Verordening, die het openbaar lager onderwijs regelde, moest worden gewij-
 zigd nu ook het openbaar meer uitgebreid lager onderwijs daaronder viel.

De Franse kostschool voor meisjes hield zich iets langer staande dan die voor
 jongens. De laatste kostschoolhouderes van de gesubsidieerde Franse kost-
 school voor Jongejuffrouwen was mejuffrouw D.C.W. Koppelaar (1872-1877).
 Na haar vertrek per 1 september 1877 moest ook deze school wegens gebrek
 aan belangstelling gesloten worden.²³

Door de opheffing van de school was per 1 september echter een gemis aan
 meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes ontstaan, waarin volgens de wet
 moest worden voorzien. De Gemeenteraad besloot nog in diezelfde maand

september de nieuwe school voor meer uitgebreid lager onderwijs ook open te stellen voor meisjes.²⁴

Deze ontwikkeling betekende het einde van de gesubsidieerde Franse kostscholen van Weesp, maar nog niet van de niet-gesubsidieerde kostschool voor rooms-katholieke meisjes, die Weesp sinds 1853 rijk was.

1853 was het jaar van de emancipatie van de katholieken in Nederland. Voor het eerst sinds 300 jaar mocht de katholieke kerk zich weer organiseren en werd de bisschoppelijke hiërarchie hersteld. Toen Maria L.B. Kisters aan het stadsbestuur toestemming vroeg om een kostschool voor rooms-katholieke meisjes op te richten, kreeg zij zeer veel tegenwerking. Er was al een kostschool voor meisjes, die van Alida Perk, en het stadsbestuur vond dat eigenlijk wel voldoende. Maria Kisters heeft haar zaak tot voor de Kroon moeten uitvechten om haar zin te krijgen.²⁵ Haar internaat stond aan de Nieuwstad. Het pand is in 1968 door brand verloren gegaan. Op die plek staat nu een bejaardentehuis.²⁶

De onderneming van Maria Kisters werd een succes. Haar leerlingen kwamen uit het hele land, maar ook uit Indië en zelfs vrij veel uit verschillende Duitse steden.²⁷ Eind 1878, toen de gesubsidieerde kostschool voor meisjes alweer een jaar verleden tijd was, telde haar kost- en dagschool 121 leerlingen. In 1881 vertrok zij naar Bussum en werd haar school in Weesp gesloten.²⁸

De opheffing van ook deze kostschool zette definitief een streep onder een roemruchte periode uit de Weesper geschiedenis, waarin de faam van de Weesper kostscholen tot over de stads- en zelfs landsgrenzen bekend moet zijn geweest.

Drs. A.J. Zondergeld-Hamer

Noten

- 1 A.J. Zondergeld-Hamer, *De geschiedenis van Weesp*, Weesp 1990, 52.
- 2 GAW, Register van Uitgaaf 1705-1733, E25, z.p.
- 3 GAW, Resoluties van Burgemeesteren 1750-1758, D19, 228R.
- 4 GAW, Bevolkings Register 1860, deel 9, blad 93. Het kadastrale nummer C94 (of een deel daarvan), tot het eind toe het nummer van de jongenskostschool, werd in de jaren zeventig gewijzigd in nr. 114. Op de kadastrale kaart van 1887 is dat het nummer van genoemd hoekpand. Het huis werd al voor sluiting van de kostschool bewoond door een timmerman. Zijn woning zal tot het gebouwencomplex van de kostschool behoord hebben. De eigenlijke kostschool moet in twee of drie van de belendende percelen aan de Nieuwstad gevestigd geweest zijn.

- 5 Zondergeld-Hamer, *Weesp*, 101.
- 6 GAW, Resolutiën van Burgemeesteren, Thesaurieren en Commissarissen uit de Vroedschap 1789-1793, A5, 5V.
- 7 GAW, Doos Scholen. 'Voorwaarden van de Stads Franse Kostschool voor Jonge Heren te Weesp'.
- 8 GAW, Bevolkings Register 1860.
- 9 GAW, A5, 51V e.v., art. 3.
- 10 GAW, Doos Scholen. 'Voorwaarden van de Stads Franse Kostschool voor Jonge jufvrouwen te Weesp'.
- 11 I.H. van Eeghen, *'In mijn journaal gezet'. Amsterdam 1805-1808. Het getekende dagboek van Christiaan Andriessen*, Amsterdam 1983, 110.
- 12 GAW, Doos Scholen. 'Voorwaarden van de Stads Franse Kostschool voor Jonge jufvrouwen te Weesp'.
- 13 Christiaan Andriessen (1775-1846), opgeleid door zijn vader, de beroemde schilder van wand-schilderingen Jurriaan Andriessen, werd in 1790 lid van de Tekenenacademie te Amsterdam. Hij werkte vanaf 1799 samen met zijn vader aan allerlei opdrachten (vooral decoraties en wand-schilderingen) en gaf tekenles. Maar, anders dan zijn vader, die veel kunstenaars had opgeleid, gaf Christiaan vooral les aan dilettanten. Hij is opnieuw bekend geworden door zijn 'Journaal' waarin hij op een ongedwongen manier allerlei gebeurtenissen uit zijn omgeving, zijn familiekring, de Academie, maar ook straattaferelen tekende. Hij begon zijn dagboek omstreeks 1805 en gebruikte aanvankelijk pen over krijt, later pen met grijs en pen in kleur. Het dagboek geeft ook, vaak geestige, tekst, soms in een persoonlijk geheimschrift.
- 14 Het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap heeft ter gelegenheid van haar 125-jarig bestaan in 1983 een groot deel van deze tekeningen (er is ongeveer twee derde bewaard gebleven) in boekvorm uitgegeven.
- 15 GAW, Doos Scholen. Map Franse Jufvrouwen Kostschool 1818-1854.
- 16 Idem.
- 17 Idem.
- 18 Raadsbesluit van 22-4-1861.
- 19 Deze facultatieve vakken werden in de wet aangegeven met code-letters: moderne talen (k), wiskunde (l), gymnastiek (n), tekenen (o) en handwerken voor meisjes (p).
- 20 P.Th.F.M. Boekholt en E.P. Booy, *Geschiedenis van de School in Nederland*, Assen/Maastricht 1987, 177-178.
- 21 GAW, Correspondentieboek Cum Diversis 1873-1876. 31 oktober 1874.
- 22 GAW, Notulen der Vergaderingen van de Raad der Gemeente Weesp over de jaren 1875, 1876-1877, 17.
- 23 GAW, Doos Scholen. Map Franse Jufvrouwen Kostschool 1818-1854.
- 24 GAW, Notulen der Vergaderingen van de Raad der Gemeente Weesp over de jaren 1875, 1876-1877, 308. 21 sept. 1877.
- 25 GAW, Doos Scholen. Map R.K. Jonge Jufvrouwenschool.
- 26 GAW, Bevolkings Register 1860. Het kadastrale nr. C89, waaronder haar kostschool bekend stond, werd gewijzigd in 105. Dit pand werd niet lang na opheffing van de kostschool door de firma Van Houten opgekocht en gebruikt als expeditie- en verpakkingslokalen. Daarna kocht de firma Geesink het op. In 1968 werd het verwoest door brand, Zie afbeelding op bladzijde 113 van Lindeboom, *Weesp in oude ansichten*, Zaltbommel 1973².
- 27 GAW, Bevolkings Register 1860, deel 5, bladzijde 72-77.
- 28 GAW, Gemeenteverslagen 1878-1901.

De zilveren-huwelijkspenning van de naamgevers van Nieuwerhoek

34
In het jaarboek van Niftarlake van 1991 werd op blz. 38 kond gedaan van de aankoop van twee zilveren-huwelijkspenningen, die een historische band hebben met de buitenplaats Nieuwerhoek te Loenen a/d Vecht.

Het eerste zilveren paar, Adriaan van Hoek Jansz en Cornelia Bierens, vierde dat heugelijke feit op 4 November 1693. Zij waren de opdrachtgevers voor de bouw van het nog bestaande huis Nieuwerhoek. Dat kwam op de plaats van een eerder huis dat in 1672 bij de belegering van slot Cronenburg, toen 300 meter Noordelijker gelegen, was verwoest. Dat eerdere huis zal waarschijnlijk een boerderij met mogelijk een aangebouwde herenkamer geweest zijn (fig. 2). Over het tweede stel zilveren echtelieden, Jan van Tarelink en Margaretha Witte, ging het vorige artikel. Zij kochten Nieuwerhoek in 1710 van Cornelia van Hoek-Bierens nadat zij zeven jaar eerder weduwe geworden was.

De Van Hoek-penning

De huidige bezitters van de penningen vierden hun zilveren huwelijk op Nieuwerhoek in het jaar, een unieke zaak, dat deze op een veiling verworven konden worden.

De Van Hoe(c)k-Bierenspenning is in zilver geslagen met een doorsnede van 48 mm, een dikte van 3 mm en een gewicht van 49 gram. De rand is glad op een 1 mm breed ribbeltje na en draagt geen teken van de maker noch een jaarletter noch een keur. Ook op voor-en achterzijde is daarvan niets te bekennen. Bemolt nam hem op onder nr 518 en het Koninklijk penningkabinet onder nr 1712, (afb. 1 a en b).¹

De voorzijde toont allegorische elementen en als randschrift: "ADRIAAN VAN HOECK JANSZOOM EN CORNELIA BIERENS GETROUWT DEN IIII NOVEMBER MDCLXVIII"

Binnen het randschrift vormen twee lauwertakken, onderaan bijeengehouden door een lint, een krans. De rechtertak heeft wat grotere bladeren en draagt in afwijking van de linker geen bessen. Wel windt zich rond deze tak een wijnrank waaraan twee druiventrossen hangen. Om de linkertak slingert zich een gedoornde rank met twee bloeiende rozen en een knop. Het geknoopte lint symboliseert het huwelijk en de wijnrank de vruchtbaarheid van de vrouw. De rozen hebben betrekking op de liefde en de tak met dorens op de moeilijkheden

Afb. 1a en b. Zilveren huwelijkspenning van Adriaan en Cornelia van Hoek-Bierens (1638-1703) en (1649-1719) resp. Coll. auteur.

die ieders deel zijn. De lauriertakken zelf staan voor vrede, voor vruchtbaarheid en voor onsterfelijkheid.

In het midden prijkt een altaar waar bovenop twee harten in vuur en vlam staan. Op de voorzijde daarvan is een slang, die zich in zijn staart bijt, gehouden rond het cijfer XXV. Die slang, die men op Griekse altaren vaak aantreft, symboliseert de afbraak en de vernieuwing in eeuwige cycli.

Boven het altaar neigen twee vruchtdragende palmbomen zich naar elkaar: twee standvastige echtgenoten. Op het land onder de bomen bloeien bloemen. Het altaar en de bomen spiegelen zich in een kalm wateroppervlak, ergo de huwelijkszeeën gingen niet hoog.

Ook de keerzijde draagt een lauwerkrans, door een lint verbonden, waarbinnen een wens in versvorm staat:

“GEDACHTENIS VAN
T ECHTGELUK,
GENOTEN VIJF EN
TWINTIG IAEREN;
DOOR TWIST GEKRENKT
NOG HARTENDRUK,
DUS ZAG HET Y VAN HOEK
VERGAEREN,

EN WENSCHT DE ZILVREN
DIEN HIJ ZAG,
VERWISSELT IN EEN
GOUDEN DAG”

De letters zijn in reliëf aangebracht.

Dit soort penningen schonk men aan familie, vrienden en soms personeel als aandenken aan de heugelijke dag, met in het achterhoofd dat het ook een ap-peltje voor de dorst vormde.

Mennisten of doopsgezinden

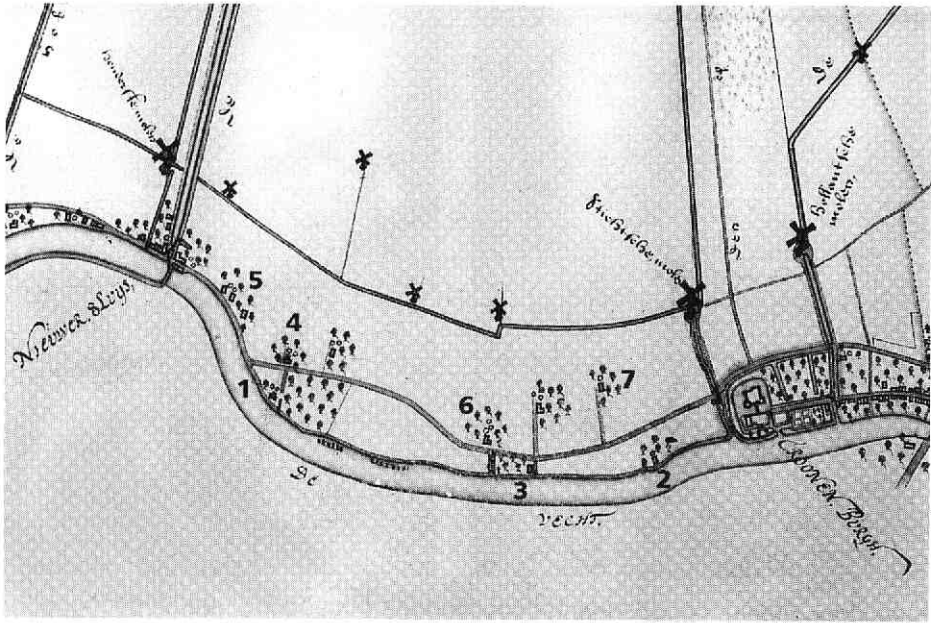
De familie Van Hoe(c)k is er in hoge mate verantwoordelijk voor dat het gebied tussen Loenen en Breukelen de naam Mennistenhemel kreeg. Als zo veel Doopsgezinden, volgelingen van Menno Simons, waren zij op het einde van de 16e eeuw onder druk van de Inquisitie uit Vlaanderen naar de Noordelijke Nederlanden gekomen. Daar waren zij met open armen ontvangen vanwege hun kennis van o.a. textielfabricage, hun handelsbetrekkingen met Italië en met de landen in het Noorden rond de Oostzee, en niet te vergeten vanwege hun kapitaal. In Vlaanderen lag eind 15e eeuw tot aan het laatste kwart van de 16e eeuw het zwaartepunt van handel en cultuur in Noord Europa. De hoven van de Bourgondische vorsten en dat van Karel V weerspiegelden en bevorderden die welvaart.

Onze Gouden Eeuw is in hoge mate te danken aan de inbreng van deze grote groep verlichte, hoog opgeleide en energieke immigranten. Hun geloof verbood hen om oorlog te voeren en als niet-Calvinisten mochten zij geen deel uitmaken van de stads-of landsregering. Daarom ging al hun energie in handel en nijverheid en daarnaast in kunst en cultuur.

Door de welvaart, die zij reeds in Vlaanderen genoten waren zij al vertrouwd met het fenomeen buitenplaats, dat men in Italië had leren kennen. In aangepaste vorm, die vooral door het werk van Vredeman de Vries werd beïnvloed, was dat in Vlaanderen reeds tot een zekere wasdom gekomen. Het verwondert daarom niet dat zodra deze nijveraars weer in goede doen kwamen zij buitenplaatsen gingen stichten.

De familie Van Hoek en de naamgeving van de “Hoekhuizen”

De Van Hoeken behoren tot de eersten, met de Huydecopers, die boerderijen kochten met het oogmerk daar 's zomers te vertoeven. De Vecht bood daartoe goede voorwaarden: zeer schoon water en stevige oeverwallen waarop het goed bouwen en goed tuinen aanleggen was. De eerste aankoop begon met de boerderij, die later Ouderhoek zou gaan heten. In 1618 werd Christina Michiels van

Afb. 2. Detail van de kaart van Loenen ca. 1640 tussen Nieuwersluis en Cronenburg, met de boerderijen met hooibergen en bomen waaruit later de buitenplaatsen Ouderhoek (1), Nieuwerhoek (2), Middenhoek (3), Beereveld (4), Jongerhoek (5), VreedenHoff (6) en Ruygenhof (7) zouden ontstaan. RAU, TA 2176) Het noorden is rechts.

Vaerlaer, weduwe Adriaen van Loosvel(t)d, en moeder van de echtgenote van Anthony van Hoek door Bernard van den Bongard, heer van Nijenrode, beleend met "seeckere heerlijke Hoffstede... en stuccke lands omtrent zes mergen Den Wiel of Ter Wiele geheten" nabij Nieuwersluis. Een jaar later in 1619, kreeg haar zoon Michiel van Loosveld dit bezit. Hij had drie zusters, die de boerderij erfden na zijn overlijden in April 1626.^{2 7}

Een daarvan, Cornelia van Loosveld, was getrouwd met Anthony van Hoek. Kennelijk om de vrije hand te hebben kocht hij in 1632 de beide andere zusters uit en werd zo enig eigenaar. Op de oudste kaart van Loenen uit ca 1640/50 (afb. 2) staan de boerderijen tussen Loenen en Nieuwersluis nog als zodanig met hun hooibergen aangegeven en met wat bij het toekomstige Ouderhoek op een boomgaard lijkt.

Ook op de plaats van het latere Nieuwerhoek staat nog een boerderij met een hooiberg en wat erfbeplanting getekend. Alleen bij Middenhoek ontbreekt de hooiberg en lijken de boompjes op een boomgaard te duiden. Misschien stond daar toen al een (buiten)huis.

Afb. 3 a. Portret van Jan van Hoek (1595-1674) door Cornelis van der Voort (ca. 1576-1624) "Aetatis Sua 29 Ad 1624 C. v.d. Voort fecit".

Afb. 3b. Portret van Kniertgen Keyzers (1599-1641) door Nicolaas Eliasz. Pickenoy (1590-1656) "A° 1631 Aetatis 31". Rijksdienst Beeldende Kunst, C 1143 en C1144.

Waarschijnlijk werd de boerderij waaruit Nieuwerhoek zou ontstaan verworven door Anthony van Hoek's broer Jan en erfde zijn zoon Adriaan die in 1674. Hij liet daar vervolgens het nog bestaande huis neerzetten op wat in een acte "vanouts het Damlant" heette en waarop de ruïne van de verwoeste boerderij stond.³

Middenhoek werd door een derde familielid aangelegd tussen Ouderhoek en Nieuwerhoek in. Dat was Christiaan van Hoek, een van de vier zoons van Anthony.⁴

Een vierde buitenplaats, die direct met de familie in verband staat, is Jongerhoek, later Stichtrust geheten en nog min of meer bestaand, dat door een jongere telg van de familie aangelegd zal zijn. Het ligt pal aan de Noordkant van Nieuwer-sluis. Het is en was gesitueerd op een smal maar vrij lang perceel, dat reeds op de kaart van Loenen uit 1726 staat. (zie hieronder bij Jean de Wolff) (afb. 8)

Door huwelijken met geloofsgenoten werd de kring doopsgezinde Vechtbewoners aanmerkelijk uitgebreid zoals hierna duidelijk gemaakt zal worden.

Eerst even terug naar het oudst bekende lid van de familie. Dat is Corstiaan van Hoek, die twee zoons had-Jan en Dirk. Beiden huwen Bredase meisjes, respectievelijk Lijsbeth Cornelia Markus (uit Rijkevorssel), die in 1594 nog in Breda woonde en Teuntje de Borut. Dirk en Teuntje hadden een zoon Corstiaan Dircksz (†1599), die in 1594 met Nelleken (Cornelia) van Baerle, eveneens uit Breda, in het huwelijksbootje stapte. In Zeeuws Vlaanderen ligt het plaatsje Hoek en het is niet onwaarschijnlijk dat de oude Corstiaan daarvandaan naar Breda is gegaan in de woelige jaren van het begin van de 80-jarige oorlog. Nelleken baarde twee zonen, die belangrijk zullen blijken te zijn in dit verhaal. Hun ouders hadden inmiddels het Bredase verruild voor de Noordelijke Nederlanden want de oudste zoon, Jan van Hoek, werd in 1595 in Haarlem geboren en zijn broer Anthony twee jaar later.⁵ Van Jan van Hoek en zijn vrouw Kniertje (Cuneyra) Keyser zijn prachtige portretten bewaard gebleven van de hand van Cornelis van der Voort en Nicolaas Eliasz Pickenoy (afb. 3a en b) uit 1624 en 1631 resp.

Dat hij een goed zakenman geweest moet zijn moge blijken uit een acte die December 1638 in Haarlem werd opgemaakt. De tulpenmanie woedde toen en er werden enorme prijzen betaald totdat de markt geheel instortte. "...de Edelen Cornelis Verdonck, coopman tot Rotterdam, [kocht] alle sodanige tulipaden ende tulpa bollen als in de Thuijnen van Jan d'houck ende Guillaume de Witte gelegen buyten Cleyne en Groote Houtpoort binnen de vreyheyte deser Stadt Haerlem Enichsints geplant staen." Jan verkocht kennelijk op tijd!⁶

De familie hield zich op de been met de handel in en mogelijk de verwerking van zijdelaken en blijkt daarin zeer succesvol geweest te zijn.

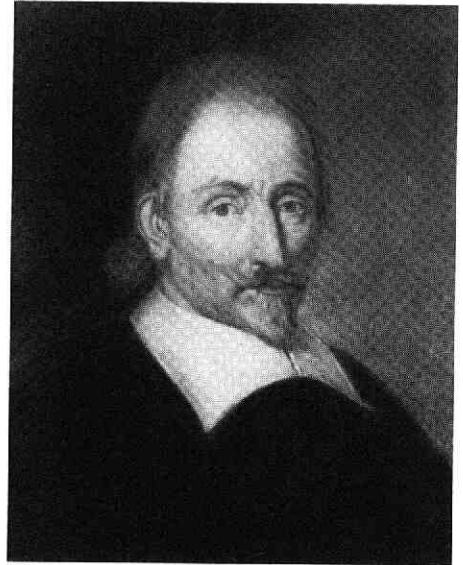
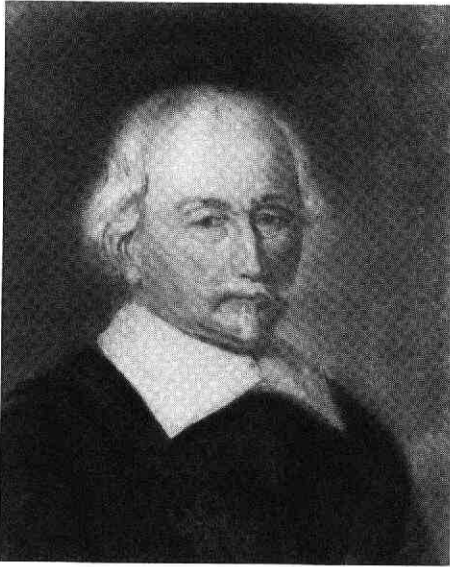
De beide broers trokken al snel naar Amsterdam waar zij in 1625 het pand Herengracht 46 verwierven. Anthony van Hoek kocht in 1627 het huis "De Ro(e)ybaars" Warmoesstraat 68.¹⁵ Later blijkt hij te wonen op de Fluwelen Burgwal, tegenover de Bierkaai, in het huis "daar eertijds de twee vergulde Kodden in de gevel hebben gestaan".⁹

Een adres van een groot aantal belangrijke kooplieden aan Burgemeesteren daar van 1645 is mede ondertekend door beide broers.⁸

De Van Hoeken en hun relaties met buitenplaatsen aan de Vecht

Interessant voor de Vechtstreek is het nakomelingschap van de beide broers en hun relaties met de verschillende buitenplaatsen, die in de tabellen I, II en III in rechthoeken staan aangegeven.

De verwevenheid blijkt groot te zijn. In tabel III is de afstamming van de familie Rutgers (van Rozenburg) en d.m.v. verwijzing naar de andere tabellen de sa-

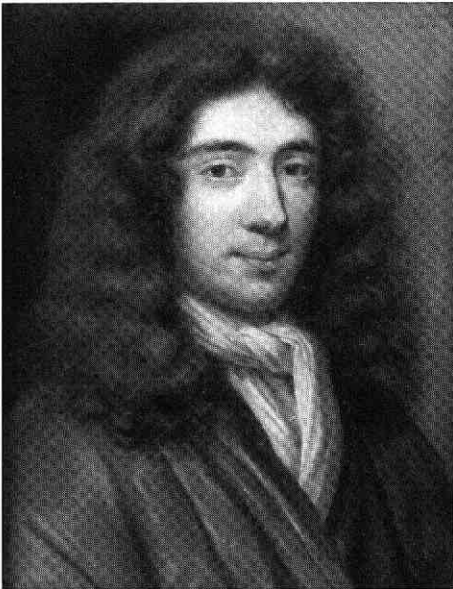
Afb. 4a. Pastelportret van Jan van Hoe(c)k (1595-1674). Part. coll.

Afb. 4b. Pastelportret van Anthony van Hoe(c)k (1597-1688). Part. coll.

menhang met de families Van Hoek, Bierens en nog enige andere Doopsgezinde families aangegeven. De Mennistenhemel overspande een groter gebied dan alleen tussen Loenen en Breukelen.

Familieportretten en schilderijen

Naast de hier boven genoemde portretten van Jan van Hoek en zijn vrouw bestaan er van Jan en Anthony van Hoek twee portretten in pastel van onbekende hand welke door vererving behouden zijn gebleven bij hun meervoudige afstammelingen: de familie Bierens de Haan (afb. 4 a en b). Zie tabel I en II. Drie andere portretten in pastel van de hand van de Waalse pastelschilder Bernard Vaillant (Lille 1632-1698 Leiden) van Cornelia, Abraham en Anthony Bierens, gedateerd 1681 en 1680 (2x) zijn eveneens in de familie vererfd (afb. 5a en b). Beide broers hebben een, zeker voor die tijd, hoge leeftijd bereikt, nl. 79 en 91. De portretten tonen hen zo rond 1670. Byzonder is ook dat zoveel van Anthony's kinderen lang in leven bleven namelijk acht. In dezelfde familie berust ook een schilderij, van de hand van Hendrick Sorgh waarop een van die acht, dochter Cornelia, in haar woonkeuken staat afgebeeld. Haar man, Jacob Bierens "seemleerkoper", met wie zij in 1648 was getrouwd, komt binnen met een

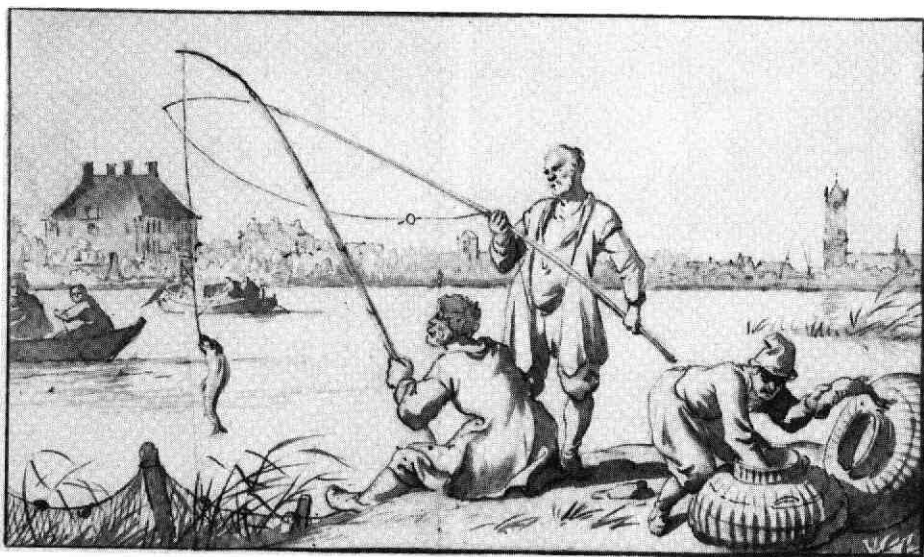

Afb. 5a. Anthony Bierens (1653-1738), die in 1688 Middenhoek kocht, door B. Vaillant in 1680.

Afb. 5b. Cornelia van Hoek-Bierens (1649-1719), door B. Vaillant in 1681, voor wie de zilveren huwelijkspenning werd geslagen en waarschijnlijke bouwvrouw van huis Nieuwerhoek. Beide in pastel uitgevoerd (Rijksdienst Beeldende Kunst C1148 en C1149).

mand vis – symbolisch voor welvaart – terwijl zijn zoon Abraham viola da gamba speelt – ongetwijfeld daarmee de harmonie in het gezin uitbeeldend. Hun dochter Cornelia, dat is “onze” Cornelia, die met haar achterneef Adriaan van Hoek het paar zou vormen dat op de zilveren-huweljkspenning bezongen wordt, helpt haar moeder. De jongste zoon Anthony is met zijn vader mee geweest. Een dienstmaagd kijkt toe vanaf de achtergrond.¹⁷ De keuken was wellicht die van hun huis “over de Staer” in de Warmoesstraat.⁹

Ons zilveren paar, Adriaan en Cornelia van Hoek-Bierens, woonde in 1677 ook aan de Warmoesstraat in het huis “De gecroonde Star”. In die tijd begon de status van de Warmoesstraat echter wat achteruit te gaan en zij besloten in 1681, dus twaalf jaar vóór de herdenking van hun 25-jarige echtverbintenis in 1693, een huis aan de Herengracht, nu nr 574, te betrekken. Dat kostte hun het toen kapitale bedrag van f20.580,-. Hij was zijdelaken koopman en daar de mode hem gunstig gezind was, hield hij genoeg geld over om zijn kunstliefde uit te kunnen leven. Hij verzamelde een omvangrijke collectie schilderijen van goede meesters. (bijlage I)^{10 20} Het echtpaar bewoonde het huis waarschijnlijk tot de dood van Adriaan in 1703. Enige jaren later liet de weduwe een deel van

Afb. 6. Nieuwerhoek met kasteel Cronenburg en zijn poorttoren en de Kerk van Loenen, vanaf de Mijndensedijk ca. 1690 door Ludolf Backhuysen. British Museum PS701830.

de schilderijen veilen. Zij verhuisde toen naar het kleinere huis Leidsegracht 41, dat zij voor *f*700,- 's jaars huurde. Haar oude huis behield zij als belegging en verhuurde het voor *f*1400,-.

De appel viel niet ver van de stam want ook hun zoon Jacob bleek bij zijn overlijden in 1718 een belangrijke schilderijencollectie bijeen gebracht te hebben, die in dat jaar eveneens werd geveild.¹⁰ Moeder Cornelia stierf een jaar daarna en liet nog eens een dertigtal schilderijen na (bijlage II). Twee daarvan zijn voor dit verhaal van speciaal belang, beide geschilderd door Lud. Backhuysen (1631-1708). Met hem moet de familie goede betrekkingen hebben gehad, want hij maakte ca 1690 eerst een gewassen tekening (afb. 6) en daarna een vogelvluchtschilderij van Nieuwerhoek met op de achtergrond kasteel Cronenburg, het dorp Loenen en de beide molens in de polder aan de Westzijde van de weg. Van dit schilderij bestaat een slechte foto. Het moet zich in Engeland bevinden waar het in 1937 signaleerd is.

Tevens schilderde Backhuysen een stuk waarop een jongeman staat met een musket en enig dood jachtwild bij een stenen siervaas (afb. 7). Die tuinvaas, een van een paar, staat heden nog voor Nieuwerhoek. Zij staan ook op de etsgravure van Nieuwerhoek uit 1719 van Stopendaal. De gedachte dringt zich op dat de jonge man Jacob van Hoek is, die schattenderwijs als 20-jarige is afge-

Afb. 7. De stenen siervaas, die op Nieuwerhoek nog met zijn pendant aanwezig is. De jongeman zou Jacob van Hoek (ca. 1631-1708) kunnen zijn. Het schilderij is door Ludolf Backhuysen (1631-1708) geschilderd. Afm. 42x36 cm (in 1934 opgehouden op de veiling van het Dorotheum in Wenen).

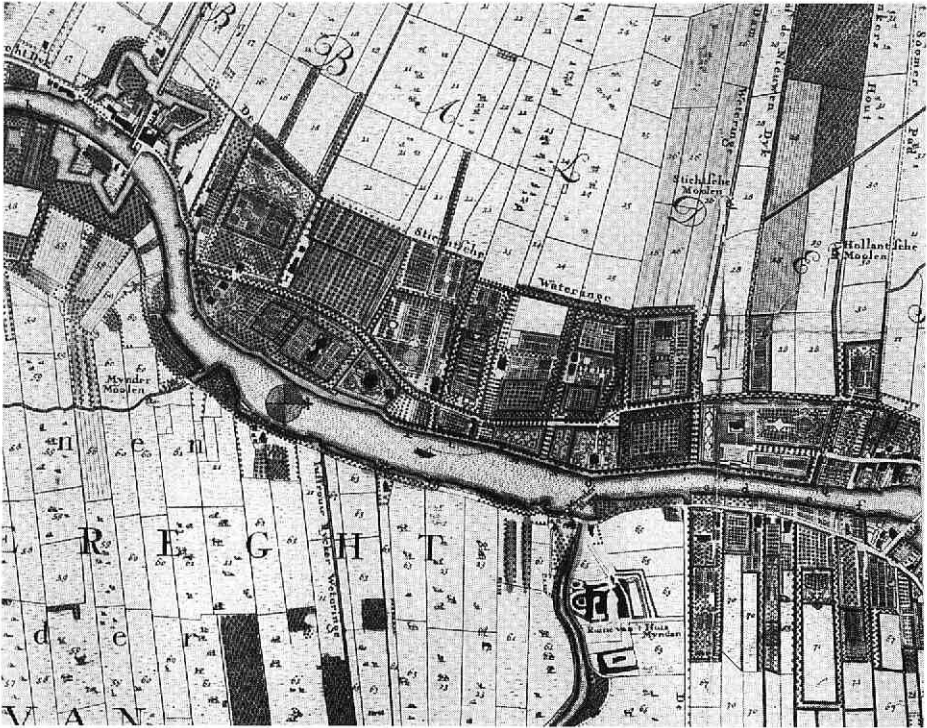
beeld, dus zo rond 1695. ^{moet!} In de boedelbeschrijving van een ander familielid: Suzanna van Hoek getrouwd met Pieter de Wolff komen een portret van hem en een geboortewens voor, beide eveneens van de hand van Backhuysen. In de opsomming van de schilderijen van Adriaan van Hoek, die in 1706 geveild werden, valt een aantal op door hun hoge opbrengst. Die weerspiegelt de mate van belangstelling voor de verschillende schilders in die tijd: Van Gerard Dou: een keukenmeisje met een jongetje en een haas f700,-, een astronoom met een kaars in de hand een boek lezend f505,-. Van Philip Wouwermans 7 schilderijen waaronder 3 "bataljes" à f645,-, f650 en f785,-. Een Wouwermans van Cornelia werd 13 jaar later zelfs op f1000,- geschat! Vier Adriaan van Ostades-boeren - f300,-, f400,-, f400,-, f460,-. Van Van Slingelandt een rapeschilstertje f200,- en een pannekoekbakster f115,- en van Jan Davidsz de Heem een fraai bloemstuk f270,-. Jan Steen was vertegenwoordigd met de bruiloft van Canaän in Galilea die f555,- moest doen. In tabel II staan de 53 doeken en panelen met de zeer uiteenlopende schattingen alle vermeld.

Zoon Jacob van Hoek volgde als gezegd in zijn vaders voetspoor en zo was er in 1718, na zijn dood, weer een veiling van een Van Hoek-schilderijencollectie. Een jaar eerder had een goede vriend van Jacob, de doopsgezinde Sybrant Feytama, een dichtstuk gewijd aan Jacob's verzameling.¹¹ Daaraan kan ontleend worden welke schilders hij van belang vond: Gerard Dou (met een fraai gesneden lijst door "Coxie" = Coques) een moeder die haar baby koestert, een chirurgijn die een kies trekt en een jongen die zijn ganzeveer aansnijdt. Van Potter was er een stuk met koeien: "Dies word dit wonderstuk met recht meer waard geschat, dan de eëlste flonkersteen, in dierbaar goud gevat". Van Wouwermans had hij "bebloede krijgtoneelen" (eigenlijk merkwaardig voor een doopsgezinde); van Esaias van de Velde grazend vee; van Nicolaas Berchem het prachtige schilderij van het slot Cronenburg vòòr de verwoesting, dat nu in de Fondation Custodia collectie Frits Lugt in Parijs hangt. Van Gerard Lairese een stuk met klassieke goden; van Hoet een Simson en Salomon; van Van Ostade twee boerentafelen; van Steen eveneens twee stukken van feestende boeren en van Jan Griffier een zomertje en een wintertje. Ludolf Backhuysen had een gezicht op de Maas met roeiers en een snelzeilend jacht geleverd, Hondecoc ter een stuk met vogels en Weenix een met jachtbuit.

De familie bezat dus een enorm aantal schilderijen van eerste klas kunstenaars zij het niet van de top zoals Rembrandt, Hals, Vermeer of Willem van de Velde.

De buitenplaatsen in familieverband

In 1710 had Jacob van Hoek, gemachtigd door zijn moeder Cornelia, huis en boerderij **Nieuwerhoek** met 45 bunder aan Jan van Tarelink overgedaan. Zes en

Afb. 8. Deel van de kaart van Loenen van Covens en Mortier in 1726 voor Jacob Balde gemaakt, met de buitens tussen Nieuwersluis en Cronenburg (P). Links Ouderhoek (H) met Jongerhoek (F) en Beereveld (G) daarboven, Vreedenhoff (K) met Middenhoek (L) daarnaast, rechts Nieuwerhoek (O). Coll. auteur.

twintig jaar later kocht een achternicht van ons zilveren paar, Cornelia Rutgers gehuwd met Leonard Lups, **Nieuwerhoek** van Abraham van Tarelink Jansz. Zo was het buitengoed weer terug in de familie. Dat de familiebanden hecht waren, soms wel wat al te hecht als men ziet hoe vaak er binnen de familie getrouwd werd, blijkt uit bestudering van de tabellen I en III. Cornelia Rutgers' moeder was een dochter van een neef en een nicht Van Hoek, en haar dochter Maria Lups trouwde op haar beurt met haar neef David Rutgers. Hij erfde het oude Rutgersbezit **Groenevecht** in 1757 wat wel de reden zal zijn geweest dat dit echtpaar na het overlijden van haar ouders **Nieuwerhoek** verkocht (aan Lucas Bols Hzn).

Maria Lups' 16 jaar jongere zuster Cornelia werd in 1749 in de echt verbonden met David de Neufville van Lennep wiens zoon Leonard en later ook kleinzoon

Afb. 9 a en b. Overlijdenspenning in met dun goud belijmd karton van Cornelia Bierens (1690-1792), die ongehuwd op Middenhoek overleed, door J.G. Holtzhey, Ø43 mm. Kon. Penningkabinet 0146.

Leonard **Weerestejn** 's zomers bewoonden. Hun kleindochter Margaretha Elisabeth kwam via haar huwelijk met Ferdinand van Collen in 1807 op **Gunterstein** de scepter te zwaaien.

“Onze” Cornelia van Hoek-Bierens had een oom Adriaan van Hoek (tabel II), die ongehuwd bleef en die van zijn vader Anthony (I), die toen al 78 was, in 1676 **Ouderhoek** overnam. Hij was het die de tuinen van die buitenplaats zo groots begon aan te leggen, die door Daniël Stopendaal fraai staan afgebeeld in de *Zegpraalende Vecht* van 1719 (afb. 8). Zijn broer Christiaan van Hoek kocht **Ouderhoek** van hem in 1688. Eerder al had die **Middenhoek** als buitenplaats op de kaart gezet, maar hij koos voor het ruimere en fraaiere **Ouderhoek** en zette het werk van zijn broer voort.² Houbraken deelt in zijn boek over de 17e-eeuwse schilders mee dat Philip Tideman het speelhuis van **Ouderhoek** beschilderde met “zinnebeelden en cieraat en zes historiën”. Als aardige anecdote voegt hij daaraan toe dat de marmerschilder Smit, die ook op **Ouderhoek** doende was, op de schaats naat Amsterdam terug ging. Daar Tideman óf niet kon schaatsen óf geen schaatsen had maar wel snel naar huis wilde, bood Smit hem aan hem op zijn mantel mee te slepen. In Amsterdam aangekomen bleek de mantel danig gescheurd en gesleten.¹² **Middenhoek** deed Christiaan over aan zijn neef Anthony Bierens (afb. 5b) (broer van “onze” Cornelia van Hoek-Bierens) en diens vrouw Cunira van Hoogmade. Hun enige dochter, weer een Cornelia (om het moeilijk te maken) bewoonde **Middenhoek** en bereikte daar de uitzonderlijke leeftijd van 102 jaar. Toen zij 100 werd liet zij een gouden penning en meerdere in zilver slaan

Aan den H E E R
CHRISTIAAN van HOEK,
 O P D E
J A A R G E T Y D E
 V A N S Y N
E. GEBOORTEDAGH,
 den 13 Junii, MDCCXI.

MYn Junius, 'k staa still; hoe sal ik het
 verlangen
 Uitdrukken, en de vreugd, met heden u te
 ontfangen
 In sulc een frisse lucht, aan Vechtfrooms groe-
 ne boord!
 Dag, die my 't allermeest in uwe maand be-
 koord,
 Waar in ik magh v a n H O E K, en ook my self,
 verjaaren.
 Waar fagh men ooit een knecht dus met syn
 meester paaren!
 Wat vriendelyker ster verscheen toch op deese
 uir?
 Geen Mars, geen (a) Chronius; maar Venus
 of Merkuir,

* 4

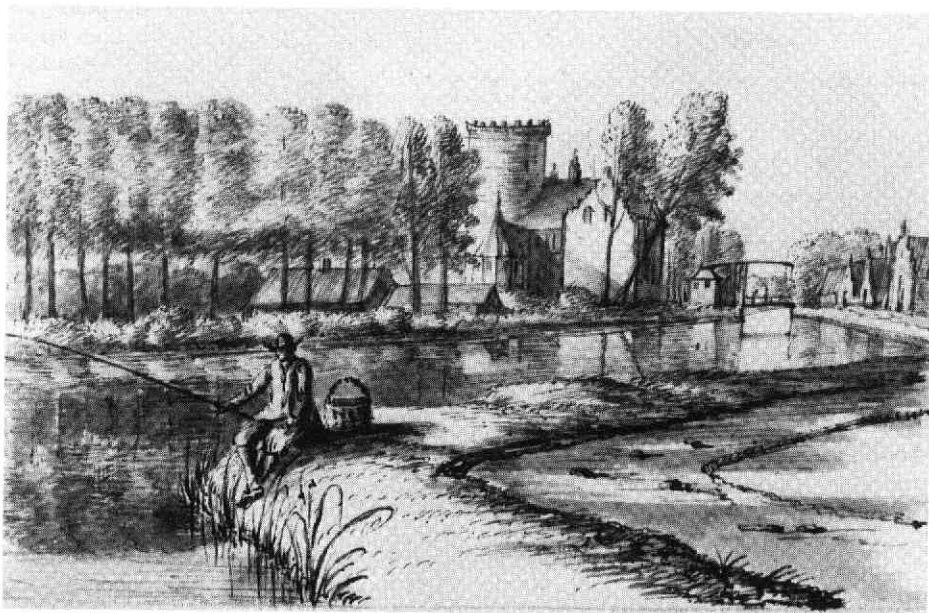
Of

(a) *Chronius*, Anders Saturnus; even als Mars een treuri-
 ge en ongelukkige geboorte sterre; daar, in het tegendeel de
 sterren van Venus en Mercurius geluk en vreugde mededeel-
 len.

Afb. 10. De eerste strofen van het gedicht dat Lud. Smids, m.d. wijdde aan Christiaan van Hoek voorin zijn *Schatkamer der Nederlandsse Oudheden* dat in 1711 bij Pieter de Coup te Amsterdam uitkwam. Van Hoek kocht voor Smids de kasteeltekeningen van Roghman ten behoeve van deze uitgave. Coll. auteur.

met haar beeltenis erop. Na haar overlijden in 1792, 102 jaar oud, lieten de achterneven en-nichten de penning nog eens maken als overlijdenspenning met de zelfde beeldenaar doch ditmaal in karton! (afb. 9)

Dit buiten zou tot 1850 in de familie blijven in welk jaar Gouda Margaretha Biersens-Willink kinderloos overleed. In 1836 stichtten zij en haar man het **Bierenshofje** aan de Molendijk in Loenen. Twee herinneringsstenen in de muur van het nog bestaande gebouw lichten de voorbijganger daarover in.¹³ Dit echtpaar bezat ook nog vijf jaar lang het naastgelegen **Vreedenhoff** waarvan bij de verkoop in 1841 een reep bij **Middenhoek** werd gevoegd.³

Afb. 11. Loenersloot door Abraham Rutgers, ca. 1686. Rechts het jaagpad langs de Angstel. Uit het schetsboek van Rutgers in Museum mr S. van Gijn, Dordrecht.

Op de kaart van Loenen en Nieuwersluis uit 1726 is op een strook aan de onderzijde vermeld wie welke landerijen bezat. De familie Bierens blijkt dan een der grootste grondbezitters rond Loenen te zijn geweest.

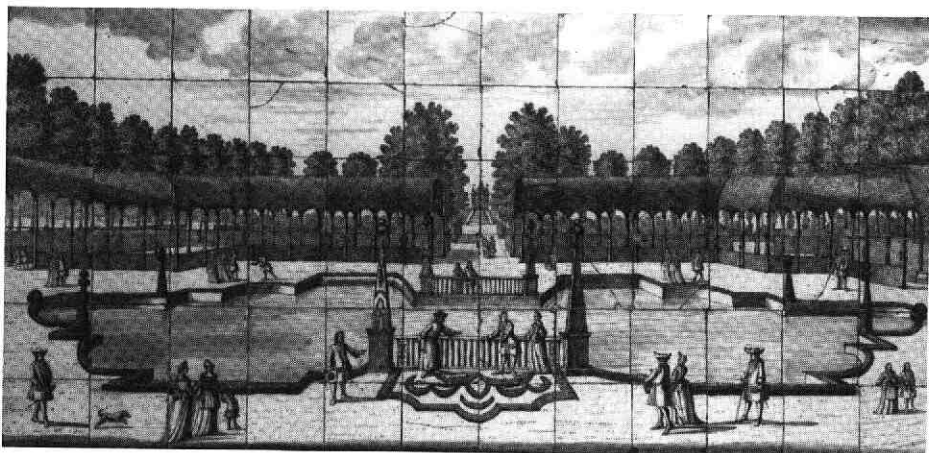
Christiaans zoon Anthony van Hoek kreeg in 1702 de lusten en de lasten van **Ouderhoek** op zijn schouder, wellicht vielen die laatste vader Christiaan wat zwaar op zijn 59-ste. Anthony was daar zo trots op, dat hij de initiatiefnemer werd voor de uitgave van het plaat- en dichtwerk *De Zegepraalende Vecht*, dat in zijn sterfjaar 1719 uitkwam. Twee gedichten in dat boek zijn aan hem opgedragen.¹⁴ Overigens liep hij wat dat aangaat in de voetsporen van zijn vader Christiaan, die Lud Smids in staat gesteld had in 1711 zijn boek *Schatkamer der Nederlandsche en Kleefsche Oudheden* het licht te doen zien (afb. 10). Speciaal ten behoeve van de afbeeldingen van kastelen daarin had Christiaan de serie kasteeltekeningen van Roeland Roghman uit 1646-47 voor hem aangekocht. Die werden door Jacob Schijnvoet, zoon van Simon Schijnvoet de ontwerper van o.a. de tuinen van het buiten Petersburg tegenover Nigtevecht, op de etsplaat overgebracht.

Anthony (I) van Hoek's derde dochter Anna trouwde in de familie Rutgers door zich in 1657 met Abraham Rutgers in de echt te laten verbinden. Die doopsgezinde familie veroverde zich evenals de Van Hoeken een prominente positie in het 17e-eeuwse Amsterdam. Abraham verwierf bekendheid doordat hij als amateur tekenaar vele gezichten tekende langs de Vecht, in Utrecht en rond Amsterdam (afb. 11). Het museum Van Gijn te Dordrecht bezit een schetsboek van zijn hand. In het laatste kwart van de 17e eeuw kochten zij het buiten **Hoogevecht** dat tussen **Otterspoor** en het huidige **Leeuwenburg** in lag. Hun zoon Anthony behield het buiten tot 1716 en verkocht het in dat jaar aan François Sweers.⁴

In *De Zegepraalende Vecht* zijn daaraan maar liefst vier platen gewijd.

De combinatie Van Hoek/Rutgers is ook verantwoordelijk voor andere belangrijke buitenplaatsen. Een kleindochter van Jan van Hoek, Cornelia van Hoek Leonardsdr, bouwde samen met haar man David (III) Rutgers **Sterreschans** in Nieuwersluis. Hun zoon David (IV) erfde **Groenevecht** in Breukelen dat door zijn grootvader David (I) Rutgers – gehuwd met Susanna de Flines – gesticht was. Toen David (III) overleed in 1731 erfde zijn zoon Adriaan **Sterreschans** waarop diens zuster Margaretha, getrouwd met Jan van Mekerem, het buurbuiten **Over Holland** kocht. Zij lieten in het fraaie smeedijzeren hek voor de theekepel hun spiegelmonogram aanbrengen. Het hek schijnt nog te bestaan doch is al 15 jaar aan het gezicht onttrokken zoals zoveel op **Over Holland**. In de familie Rutgers bevindt zich nog een kristallen dekselbokaal waarin afbeeldingen van **Over Holland** en de monogrammen van deze echtelieden zijn gegraveerd. Hun derde zuster Cornelia Lups-Rutgers kocht 5 jaar later **Nieuwerhoek** zoals hierboven al is verteld.

De jongste dochter van Anthony (I) van Hoek, Suzanna, was in 1676 met weduwnaar Pieter de Wolff in het huwelijksbootje gestapt. Daarmee kwam een verbinding tot stand tussen de Van Hoeken en de grote dichter Joost van den Vondel en **Vijverhof**. De grootvader van Pieter, Hans de Wolff, had in 1607 Clementia van den Vondel, een zuster van Joost, tot vrouw genomen terwijl zijn zuster Maria met Joost trouwde, zij waren dus dubbel verzwagerd.¹⁶ Pieter de Wolffs vader, ook Hans geheten, werd in 1649 de eerste echtgenoot van de beroemde Agneta Block alias "Flora Batava", die **Vijverhof** tot zo een bijzonder luthof maakte. Na zijn dood hertrouwde zij in 1674 met Sybrand de Flines. Met hem zit zij trots in haar tuin op het schilderij dat Jan Weenix in dat zelfde jaar van hen maakte.¹⁷ Pieter en Suzanna de Wolff-van Hoek kregen twee kinderen, Jan of Jean en Pieter. Deze twee erfden op jeugdige leeftijd al een indrukwekkend vermogen waarvan een zeer nauwkeurige inventaris is opgemaakt (bijla-

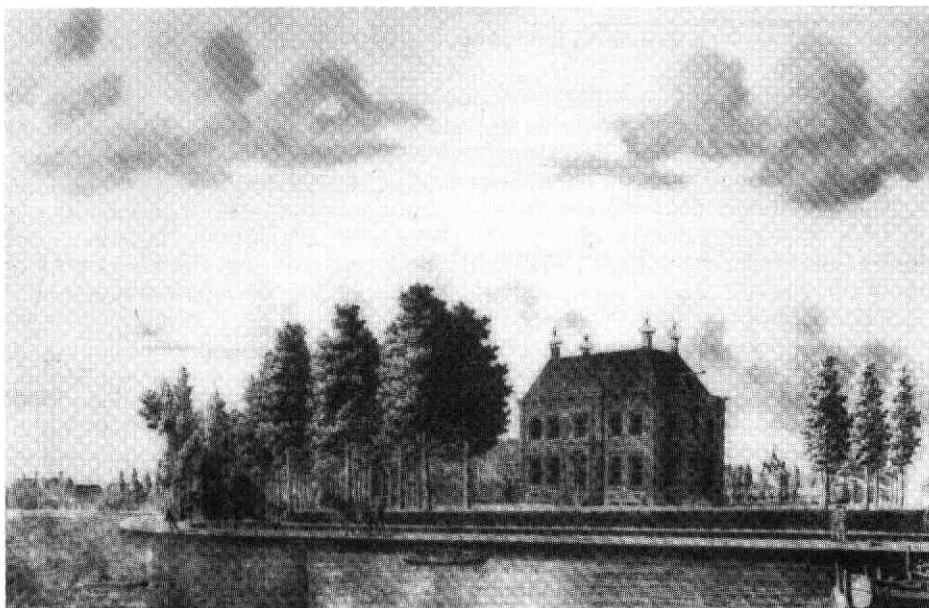
Afb. 12. Tegeltabelau naar de gravure nr. 52 in de *Zegepraalende Vecht* uit 1719. "Ouderhoeks gesigt bij de Karpervijver door de Berceaux naar het Bergje." (Foto Historisch Museum Rotterdam nr. 17581)

ge III). Jean is voor dit verhaal het belangrijkste daar Pieter het huis **Wolffen-Hoeck** erfde in de Beemster en geen sporen trok in de Vechtstreek.

Jean trouwde in 1706 met Margaretha Verhamme²³ en zij kochten in 1710 **Rupelmonde** van Jan van Ghesel. Negen jaar later erfde Jean **Ouderhoek** van zijn neef Anthony van Hoek, en waarschijnlijk ook **Jongerhoek**, dat mogelijk door Anthony gesticht was voor hij **Ouderhoek** overnam. Anthony stierf namelijk op **Jongerhoek** zoals een grafschrift van de pen van Claas Bruin¹⁸, dichter van de rijmen bij de prenten van Stopendaal, leert. In ieder geval staat Jean als eigenaar van beide te boek op de kaart van Loenen uit 1726. In het Burgerweeshuis te Amsterdam, nu Historisch Museum, waarvan Jean regent was, hangen in de oude regentenkamer twee gesneden wapenborden met o.a. het wapen van Jean de Wolff²¹ (gesneden door de Van Logterens).

De rijke aanleg van **Ouderhoek** (afb. 12) zal wel de hoofdreden zijn dat het echtpaar De Wolff in 1720 **Rupelmonde** van de hand deed en **Ouderhoek** als zomerverblijf aanhield. Sir Matthew Decker, die in 1748 vele buitens langs de Vecht bezocht en in zijn dagboek optekende wat hem trof, schrijft: "Van de huizen langs de Vecht is dit wel het edelste, vooral door zijn prachtige tuinen".¹⁹ Ook het feit dat het goed al 100 jaar in de familie was zal een rol gespeeld hebben. Naar alle waarschijnlijkheid bouwden zij een nieuw huis op **Ouderhoek** (afb. 13, zie ook blz. 79 in dit jaarboek).

In 1735 kwam Jean te overlijden. Twee jaar later hertrouwde Margaretha met Paulus Loot van Santvoort. Zij overleefde ook hem en blies eerst in 1756 kin-

Alb. 13. Ouderhoek, eind 18e eeuw met links de brug en huizen van Nieuwersluis, links van het paard van de jaagman de helaas wat donkere koepel, achterglas-schildering door J. Zeuner, 53x71 cm. Cat. veiling Mak van Waay nr 136, 8-3-1960, nr. 491.

derloos de laatste adem uit. Daarop nam haar neef Pieter de Wolff Pietersz. het goed voor *f*27.000 over uit de boedel. In 1757 werd de buitenplaats geveild en gekocht door zijn moeder Ursula de Wolff-van Mekerem voor *f*38.900. Zij bezat in Amsterdam Herengracht 284, nu het Van Brienenhuis.²⁵ Na haar overlijden in 1781 zal **Ouderhoek** uit de familie geraakt zijn, want in 1785 wordt Jan baron de Petersen als eigenaar vermeld. In 1838 viel het doek en werd de plaats gesloopt.²²

Uit de drie tabellen is op te maken dat ook het verre nageslacht van de Van Hoeken met verschillende buitenplaatsen verbonden was. Waaronder **Beereveld** (zie het artikel over **Otterspoor** in dit jaarboek), **Leeuwenvecht** en zelfs **Nijenrode**.

Zo kan een penning heel wat losmaken.

Bronnen:

- 1 Bemolt van Loghum Slaterus, A.J., *Nederlandse Familiepenningen tot 1813*, Walburgpers 1981 nr 518.
 - 2 Erkelens-Buttinger, E.S.C., *Inventaris R31 heerlijkheid Kronenburg* nr 12-13, beleningen door de Heer van Nijenrode i.v.m. Ouderhoek/Ter Wiel RAU.
 - 3 Munnig Schmidt, E. en A.J.A.M. Lisman, *Plaatsen a/d Vecht en de Angstel* 1993.
 - 4 Eeghen, I.H. van, 'Abraham en Antoni Rutgers: etc.', *Jb. Amstelodamum* 1975, blz.174 e.v. idem, in *Vier eeuwen Hevingracht*, Amsterdam 1976.
 - 5 GAA, *Handgeschreven genealogie van familie Van Hoek* in archief Van Eeghen.
 - 6 GA Haarlem, Not. J. van Bosvelt, NA 168, fol. 180vo, vriendelijke mededeling van drs D.C. de Clercq.
 - 7 Eeghen, P. van, en C.C. van Valkenburg, *Ned. Leeuw* 72, 1955, k. 45-52. Vriendelijke meded. drs. D.C. de Clercq.
 - 8 GAA, Archief burgemeesters. Portefeuille handel no. 9 1645.
 - 9 Bierens de Haan, J.A., 'Het huis van een 18e-eeuwse Mercator Sapiens', *Jb. Amstelodamum* 1957, blz. 110 e.v.
 - 10 Zoest, R. van, *Afstudeerscriptie* 1984, Amsterdam.
 - 11 Feytama, S. *Nagelaten Dichtwerken*, Pieter Meyer Amsterdam 1764, blz. 279 e.v. UBU.
 - 12 Houbraken, A., *De Grootte Schouburgh der Nederlantsche Konstschilders en schilderessen* III, Amsterdam 1718-1721, blz. 369.
 - 13 Boers, J en N. Kullberg, *Invent. Hist. Bebouwing gem. Loenen* 1987 nr 207.
 - 14 Stopendaal, D., *De Zegepraalende Vecht*, 1719.
 - 15 Kam, J.G., *Waar was dat huis in de Warmoesstraat?*, Amsterdam 1968, blz. 107 en 294.
 - 16 Graft, C.C. van de, Agnes Block Utrecht 1943, geneal. tabellen.
 - 17 Jongh, E. de, *Portretten van echt en trouw*, Haarlem 1986, blz. 248/250 en 265/267.
 - 18 Bruin, C., *Verzameling der overgeblevene Bijbel, Zede- en Mengelpoëzij*, blz. 395 (coll.Lisman).
 - 19 Doedens, A, L. Mulder en A.C. Bijsmans, *Het dagboek van Sir Matthew Decker*, Baarn 1987, blz. 35, 60.
 - 20 Dudok van Heel, S.A.C., 'Honderdvijftig advertenties van kunstverkopingen uit 40 Jaargangen van de Amsterdamse Courant 1672-1711', in: *Jaarboek Amstelodamum* 67 (1975), blz. 166, nr. 95; en brief d.d. 31-1-1976 I 76.271.
 - 21 Meischke, R., *Het Amsterdamse Burgerweeshuis* in de reekst 'De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst', 8, Den Haag 1975.
 - 22 *Niftarlike Jb.* 1978, blz. 23 t/m 31; 1986, blz. 80 t/m 85; 1991, blz. 45.
 - 23 *Jaarboek Amstelodamum* 14 (1917) blz. 158; 39 (1942) blz. 35 t/m 88; 49 (1955) blz. 105; 66 (1974) blz. 50-58.
 - 24 Engelbrechts, E.A., *De Voedschap van Rotterdam 1572-1795*, Rotterdam 1973, blz. 101-112, 113-115.
 - 25 Meischke, R, H.J. Zantkuijl, W. Raue en P.T.E.E. Rosenberg, *Huizen in Nederland*, Amsterdam 1995, blz. 262.
- Algemeen: Visser, P., *Sporen van Menno Simons. Het veranderende beeld van Menno Simons en de Nederlandse Mennonisten*, Krommenie 1996.

Loenen 1997

E. Munnig Schmidt

Bijlage I

Beschrijving van de schilderijen van Adriaan van Hoek Jsz.

Catalogus van Uytmuntende, Konstige en Plaisante Schilderijen van Voornamen en Groote Meesters. Met moeiten en kosten bij een vergadert, en nagelaten bij wijlen Adriaan van Hoek Jansz.

Die verkogt sullen worden op woensdag den 7 april 1706 ten Huysse van Cornelia de Wit in het Oude Heerenlogement 's morgens ten negen, en 'namiddags ten twee uren precys, door Jan Pietersz. Zomer, Maakkelaar, en zullen de schilderijen daags voor de Verkoping van de liefhebbers aldaar konnen gezien werden.

De Catalogen zijn te bekomen bij Jan Pietersz. Zomer en bij Anthony de Vos.

't Amsterdam by Willem de Coup, Bockverkoper op 't Rokin, bij de valbrug, 1706.

1. Een schoon Keukemeysje met een Visvlootje voor haar daar bij een jongetje met een haas en meerder by werk van Gerard Douw, ongemeen teder en konstig geschildert.	(770-0)	
2. Een Astronomikus met een kaars in de hand ziende in een boek zeer natuurlijk door dezelve	(505-0)	
3. Een batalje door Philip Wouwerman, zoo Kapitaal en Curieus als 'er een bekend is	(645-0)	
4. Een dito van de zelve extraordinary puyk	(705-0)	
5. Een uyttocht van dito niet (zynde een weerga)	(650-0)	
6. Een paardestal zijnde zijn alderbeste trant	(630-0)	
7. Een schermutseling van dezelve, bij 't verbrande molentie	(285-0)	
8. Een hoefsmitje van dito	(305-0)	
9. Paartje en beeldjes van de zelve	(60-0)	
10. Een binnenhuys vol beelden van A. van Ostade	(400-0)	
11. Een buitenhuys met dansende boertjes van dito	(400-0)	
12. Een vrolyk geselschap heel woelende van dezelve	(460-0)	
13. Zingende van dito deze vier zijn in 't alderbeste van zijn tijd geschildert	(300-0)	
14. Een rapeschilstertje van Slingerlandt	(200-0)	
15. Een pannekoekbakstertje van de zelve	(115-0)	
16. Een feston ven blommen (zeer fray) van de oude van Heem	(270-0)	
17. De bruyloft van Canaan in Galilea van Jan Steen zeer aardig verbeeldt (zijnde een kapitaal stuk) vol werk	(555-0)	
18. Een vrolyk musiek van de zelve	(145-0)	
19. De koning Asuerus met de koningin Hester en Haman ter Maaltyt van Gerard Larisse, groots geordonneert	(405-0)	
20. Daar Joseph van zijn broeder bekend werd van dito	(535-0)	
21. Een kapitaal stuk van Jan Weninx, daar in doode Paauw, Kalkoen, vruchten, &c. konstig geschildert	(215-0)	
22. Een hangende doode haas, patrijzen en andere vogels &c. niet minder van deugd	(165-0)	
23. Kruiden, vlieders, slangen, hagedisse en vruchten van Otto Merseus (van Schrieck) zijn beste trant	(130-0)	
24. Een pitoor, reyger, patrijzen, jaagtuyt &c. van Guillimo van Aelft, kapitaal en konstig	(155-0)	
25. Een stilleven met vruchten van dezelve	(71-0)	
26. Een Roomsche markt vol beelden van J. Lingelbag plaisant en goet	(230-0)	
27. Een zeehavenje van dito	(75-0)	
28. Een Rijn gezig van Jan Griffier	} ongemeen curieus	(400-0)
29. Een weerga van de zelve		

30. Een doode hangende haas van M. de Hondekoeter	(37-0)
31. Een pleistering van Jan van Hugtenburg	_____
32. Een weerga van dito	_____
33. Een klein vrolyk geselschap van van Erp, braaf geschildert	_____
34. Een slapende officier met trompetter &c. van Gerard Terburg	_____
35. Schaapjes en landschap van J. Verdoes, heel goet	_____
36. Roomsche ruinetjes van Brill met beeltjes gestoffeerd	_____
37. Het bad van Caliste van Jan Lis	_____
38. Een italiaans zeehaventje met veel beelden aardig geschildert van H. van der Maire	_____
39. Een weerga van dezelve	_____
40. Kruyden en vlinders van Otto Merseus (van Schrieck)	_____
41. Een Kapitaal stuk van Thomas Wijk zijd een italiaansche haven en kooplieden	(25-0)
42. Een Noorts gezigt van A. van Everdingen	(20-0)
43. Vegtertjes van Jan Steen en een weerga	(65-0)
44. Een Rijn gezigt verbeeldende een winter van Robert Griffier	_____
45. Een weerga van de zelve	_____
46. Een schipbreuk van Beerestraaten	(35-0)
47. De stad Rotterdam van Abraham Stork	} (131-0)
48. De stad Dordrecht van dito	
49. Vrugten van Cornelis Kik	(17-15)
50. Een mans trony van van der Horst	_____
51. Een zeestormtje van A. Antonides	(16-0)
52. Verscheyde vissen van J. Gilles	(20-0)
53. Een zeestrand van Adam Willarts &c.	(10-0)

Eenige Curieus oud Kraak-Porcelijn, zo Heele, Halve, Lampetten, Drielingen, Vlessen en andere Sorteringe.

Bijlage II

Beschrijving van de schilderijen van Cornelia van Hoek-Bierens. De collectie werd op f3146,- geschat en ging na haar overlijden naar haar dochter Kunira van Hoek wed. Johan Visscher en naar haar schoondochter Sara de Vogel wed. Jacob van Hoek samen met de rest van de boedel.

De inventarisatie en taxatie van het schilderijenbezit vond plaats op 15 september 1719. Taxateurs waren Jan Pietersz. Zomer en Hendrick Sorgh.

In de voor Zijde kamer

Een stuck verbeeldende de Valckenburger Paardemarkt door Philip Wouwerman	1000:-
Een stuck schilderije verbeeldende een groen marrektje, Hendrick Martensz Sorgh	63:-
Boerenbruiloft van Gerrit Lindens	50:-
Een hermitje van den ouden Griffier	40:-
Twee landschapjens van de ouden Griffier	80:-
Twee stuckjens van Gabriël Metzu	63:-
Schilderij verbeeldende <u>nieuwerhoek</u> met het gesicht na Loenen van Backhuizen	30:-
Een zee roofje van Backhuizen	36:-

Een lantschap met paardjens en beeltjens van Ph. Wouwerman	125:--
Een wintertje van Jan van de Capelle	40:--
Een batailleje van Jan Marsse de Jonge	40:--
Een stuck verbeeldende een beore geselschap van Adriaan van Ostade	400:--
Twee stucken van Ostade	400:--
Twee gebronsde beeltjens van Quelijn	5:--
<u>Op de Achterkamer</u>	
Een stuck verbeeldende een bataille na Philip Wouwerman	200:--
Een dito	200:--
Een hermitje sittende in een hoogh gebooutje van Griffier met een castje	70:--
Een landschapje van Van Goyen	4:--
Twee getekende troonies van Golsius	20:--
Een slapent jagertje van Toornvliet	6:--
Een vogeltje en verder gevogelte van	15:--
Een schilderije verbeeldende een Zee stormtje van de Vlieger	4:--
<u>Op de boven voorkamer</u>	
Een capitaal stuck groote vogels, van van Aelst	63:--
Een stuck met slangen en distels van Otto Merseus (van Schrieck)	60:--
Twee pourtraitten	40:--
Een landschapje van Ruisdael	6:--
Een bloempot van Cornelis Kick	40:--
Twee tekeninge na Rubbens	10:--
Een genaayd bloempotje	4:--
Vijf tekeningen met Crion (crayon) van Vaillant, waarvan twee portrette van de overledene en haar man en een portret van de grootvader van de overledene: Abraham Dircksz.	—
Een casteeltje van Jan van Goyen	5:--
Twee gescilderde Grauwtsjes na Nideck	—
Twee gebronsde beelde	6:--
<u>Opt Comptoirtje</u>	
Vijf tekeningen van Jan de Wit	
Twee tekeningen in lijst na Berghem	
<u>In 't Thuynhuys</u>	
Een kaart zijnde amsterdams	5:--

Bijlage III

Beschrijving van de schilderijen nagelaten door Pieter en Suzanna de Wolff-van Hoek en Adriaan van Hoek (broer van Suzanna) en van Pieter de Wolff's tante Sara de Wolff:

1	Een portret van Joost van de Vondel	f 24,-
2	Twee portretten van de voorsz. groot en overgrootmoeder van de E... aen van Pieter de Wolf	60,-
3	Een dito van Pieter de Wolfs grootmoeder	20,-
4	Een schilderij van de hofstede in de Purmer genaemt Wolf en Hoeck	200,-
5	Een strandt van Backhuysen	150,- of 450,-

6	Een waterval van Everdingen	70,-
7	Een landschap van Vroom	30,-
8	Een ovaal spiegeltje met een gulden lijst	6,-
9	Een schilderijje van Metsu	100,-
10	Twee landschappen van den ouden Vroom	60,-
11	Een stillevan van Calf	100,-
12	een dito met beesjens van Bartolomeus van der Ast	40,-
13	Twee landschappen van Jaspar Poussijn	120,-
14	Twee italiaanse stuckjens van Bique?	120,-
15	Een schilderij van de hofstede Wolf en Hoeck int Clijn van van der Heijden	30,-
16	negen kleyne schilderijtjens van diversche soorten	50,-
17	Twee bloempotjens van gesneden papier in swarte lijsten	12,-
18	Drie geboetseerde beelden	50,-
19	Vier slechte schilderijtjens of prentebortjens	1,10
20	Een algimisterije van Savereij en twee beeltjens tesamen	100,-
21	twee coopere beeltjens	12,-
22	Twee gesneden papiere fortificatiewercken in lijsten	6,-
23	Twee spera mundis en Twee globen met een graatboogh	30,-
24	Zes metale stuckjens met haer roopaerden (kanonnetjes)	120,-
25	Een schilderije van een winterje van Esaias van de Velde	10,-
26	Een schilderij van Miguel Angelo	120,-
27	Een landschap van Esaias van de Velde	40,-
28	Een dito van dito van de Velde	40,-
29	Een schilderije van St. Jan predicatie van E. van de Velde	30,-
30	Een batailje van Jan Martsen de Jonge	10,-
31	Een schilderije met beeltjens	15,-
32	Een pourtrait van Pieter de Wolf van Backhuysen	40,-
33	Een schilderije van Sachtlevan	50,-
34	De Kaert van Wolf en Hoeck met zijn lijst	20,-
35	Een geboortewensch van pr. de Wolf gedaen door Backhuysen	20,-
36	Een pourtrait van een kint	6,-
37	Twaalf gietseltjens van de roomsigheyt	2,-
38	Een lantaren amagica	20,-

Uit het sterfhuis van Tante Sara de Wolff kwamen:

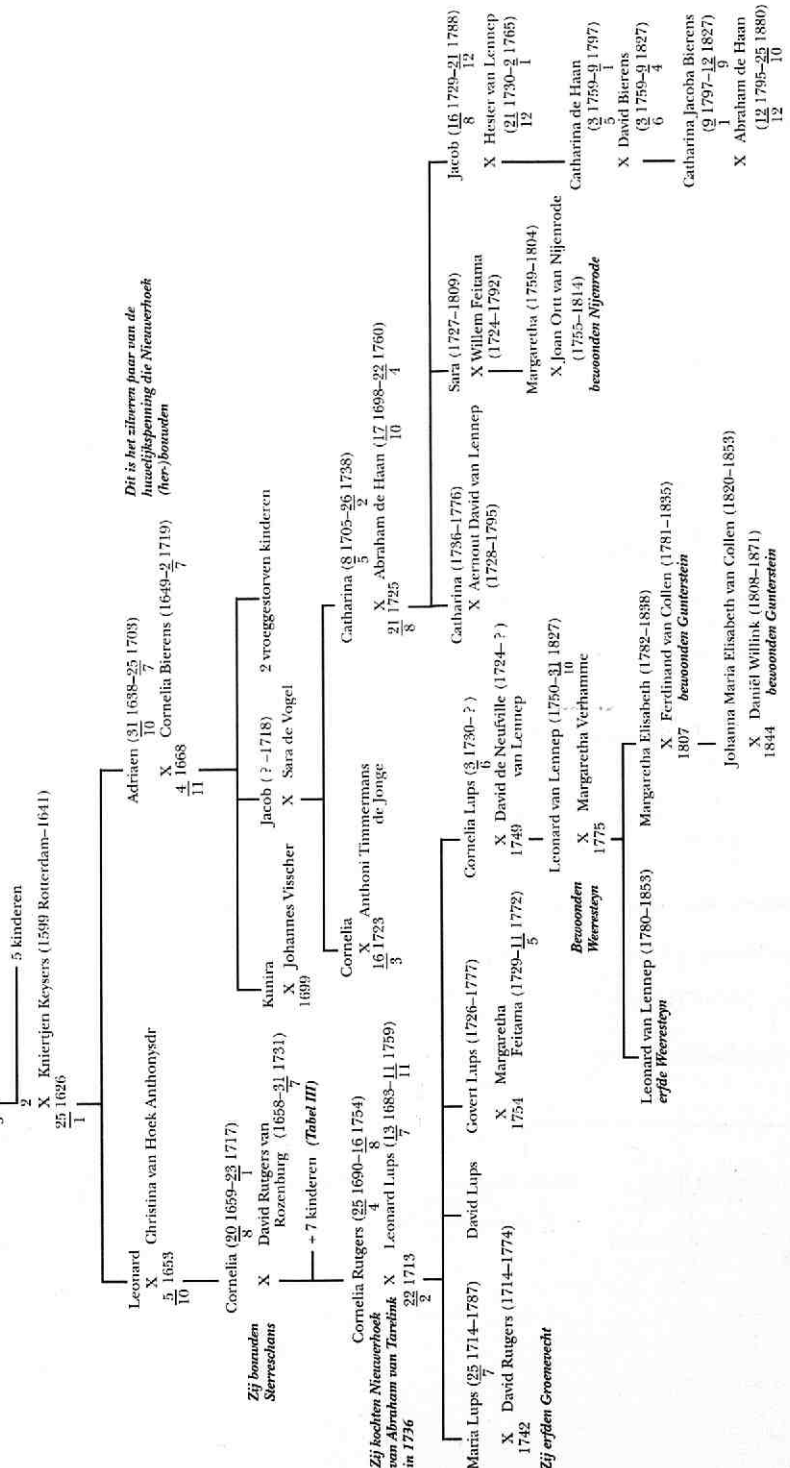
Een pourtrait van Clementia van de Vondel	f100,-
Een pourtrait van Pieter de Wolff	4,-
Agt prentebortjens in lijstjens	6,-
Twee spiegeltjens	2,-

Noot

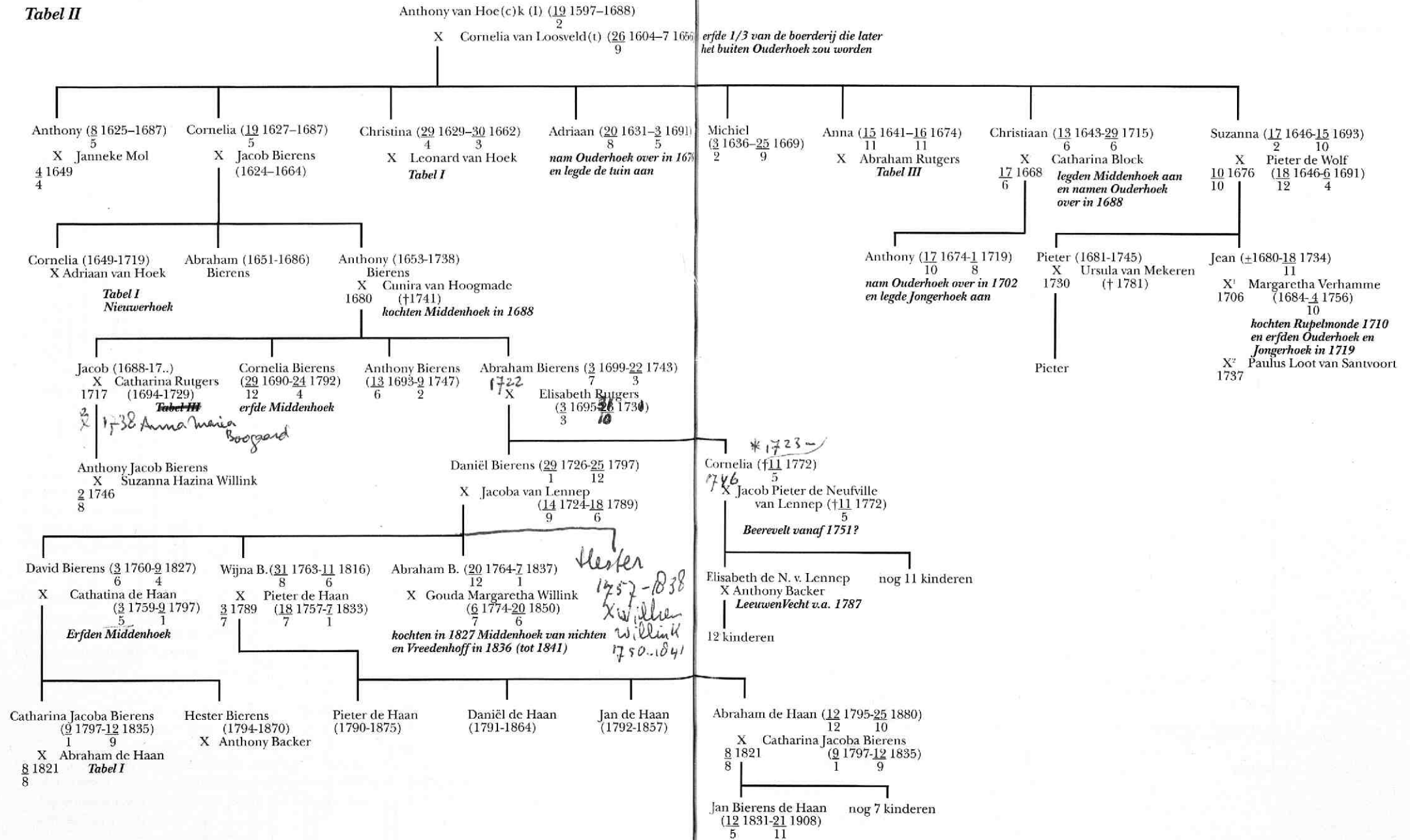
- 1 De tuinvazen zijn uitgevoerd in Bentheimer zandsteen in laag reliëf met klassieke voorstellingen: dansende nimfen, een offerblok met een priesteres en putti die een sater afranselen. Zij staan op hardstenen sokkels, die uit zes platen zijn opgebouwd. Vaas H. 142 cm, Ø 64 cm, sokkels H. 102 cm, B. 70 cm a/d voet.

Tabel I

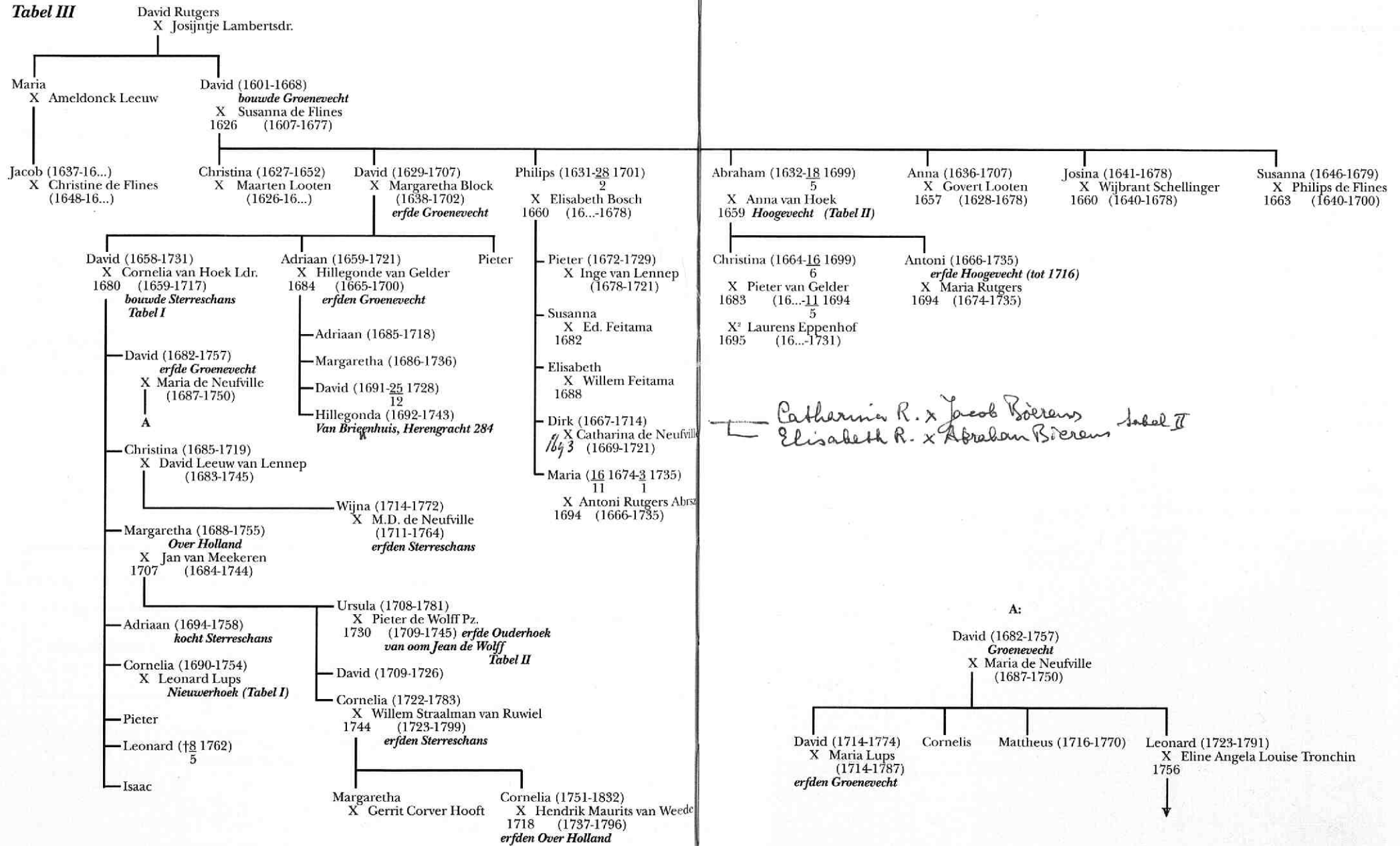
Jan van Hoe(c)k (10.1595 te Haarlem-1674 Amsterdam) *Mogelijk reeds eigs naar van Nieuwenhoek*
 25.1626
 5
 X Adriaantje Ghijsen (1597 Delfshaven-† voor 1626)
 2
 5 kinderen
 25.1626
 1
 X Knierijten Keyers (1599 Rotterdam-1641)

Tabel II

Tabel III

Ignatius en Jan van Logteren beeldhouwers in de Vechtstreek

Zoals Gary Schwartz, bewoner van het huis De Boomgaard in Maarssen, onlangs in het Handelsblad constateerde is kunst nog vergankelijker dan men denkt. Van de duizenden beelden uit de Griekse oudheid, die tempels en seculiere gebouwen en pleinen sierden zijn er enkele tientallen over. Van de tien miljoen geschilderde voorstellingen uit onze gouden eeuw zijn er hooguit een paar honderdduizend nog voorhanden, 2%. Ook uit de toch zo nabije 18e eeuw is al heel veel verdwenen. Denk aan de vele beelden met hun sokkels, tuinbanken, beschilderde priëlen, fonteinen, hele fraai gedecoreerde huizen en mooie hekken, die de vele buitenplaatsen hun cachet gaven.

De beide beeldhouwers uit de titel, vader en zoon Van Logteren, werkzaam in Amsterdam in de eerste helft van de 18e eeuw, leverden buitengewoon fraaie en kunstzinnige beelden en reliëfs in steen en stuc naar eigen ontwerp. In de Vechtstreek moeten zij eveneens veel gewerkt hebben, maar er is alweer weinig van gespaard.¹

Otterspoor

Des te verassender is het dat zeer onlangs ontwerptekeningen toegeschreven aan Ignatius van Logteren (fig. 1 en 2) bij schrijver op tafel kwamen waarvan de

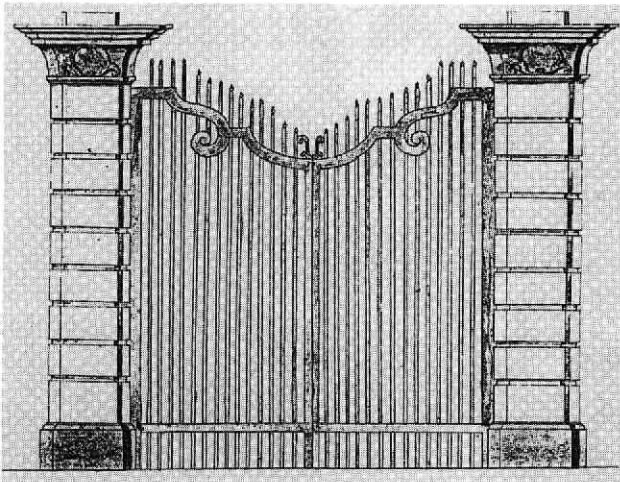

Fig. 1. Ontwerp voor een hek, toegeschreven aan Ignatius van Logteren. De pilaren zijn gebruikt voor het hek van Otterspoor te Maarssen. Rijksuniversiteit van Leiden, kunsthistorisch Instituut.

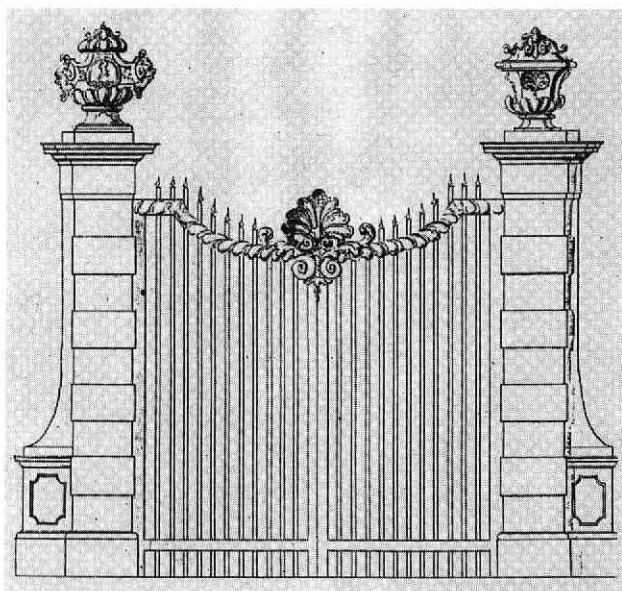

Fig. 2. Ontwerp voor een sierhek, toegeschreven aan Ignatius van Logteren, ca. 1720. De linker siervaas stond model voor de beide exemplaren op het hek van Otterspoor. Bij dit soort symmetrische ontwerpen werden vaak verschillende ornamenten getekend, zodat de opdrachtgever gemakkelijker kon kiezen. Rijksuniversiteit van Leiden, Kunsthistorisch Instituut.

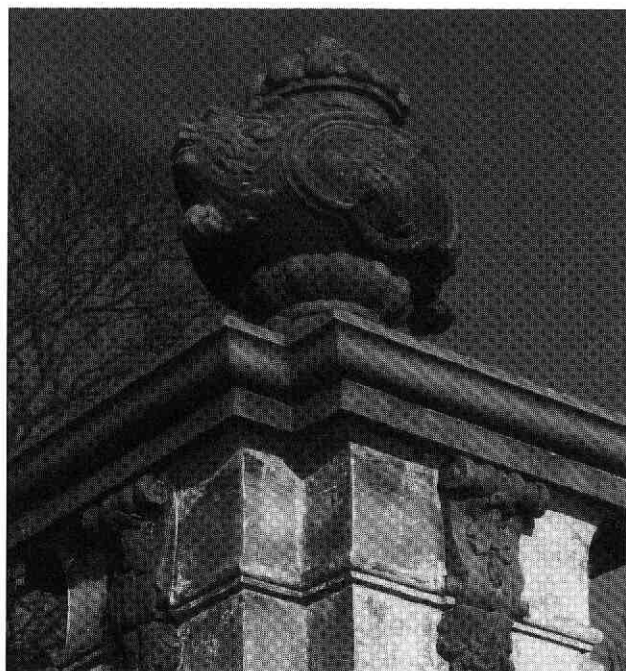

Fig. 3. De door Ignatius van Logteren vervaardigde siervazen met snaakse satyrkoppen aan weerszijden. In de cartouche Hercules met het vel van de Nemeïsche leeuw over zijn schouder. Foto P.M. Fischer.

Fig. 4. Het hek van Otterspoor te Maarsssen, waarschijnlijk ontworpen door Ignatius van Logteren rond 1720. Uit: *Plaatsen aan de Vecht en de Angstel*.

driedimensionale uitwerking in zandsteen (fig. 3) aan de Vecht bleek te staan. P.M. Fischer, schrijver van een monografie over de Van Logterens, vond die in het toegangshek van Otterspoor te Maarsssen (fig. 4).⁶

De tekeningen maken deel uit van een 18e-eeuws plakboek², dat onderwerp was voor de afstudeerscriptie van mevrouw J.J. Taal aan de Universiteit van Leiden in 1997.

De opdrachtgever voor het hek is waarschijnlijk Jacob van Lennep de Jonge geweest, die Otterspoor in 1714 betrok. Hij zal daarna zijn buitenplaats hebben verfraaid met beelden³ en met het hek. Het versieringsthema van de vazen op de pilaren met snaakse satyrsnuiten paste Van Logteren vooral toe tussen 1718 en 1720. Dit past goed met de aankoop door Van Lennep van zijn buiten.⁶

Ouderhoek

De heer Fischer vond nog een werk van Van Logteren aan de Vecht in het gevelontwerp voor het huis Ouderhoek, dat in Nieuwersluis heeft gestaan (zie (1) blz. 17 en 18). Let op de twee middelste siervazen op de balustrade op het dak

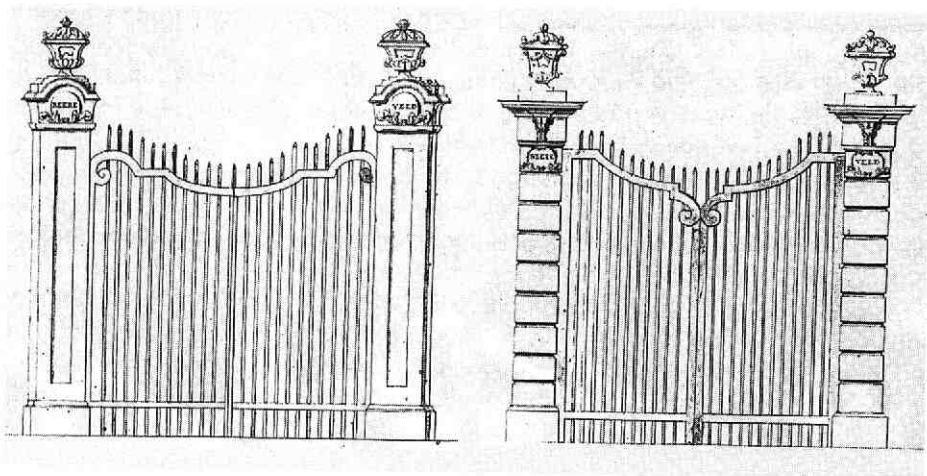

Fig. 5 en 6. Twee ontwerpen voor sierhekken van de buitenplaats Beereveld, toegeschreven aan Ignatius van Logteren. Er lag een buiten van die naam net ten noorden van Nieuwersluis. De pilasters zijn wat te iel voor de robuuste draaihekken. Bij Otterspoor werd dan ook gekozen voor een zwaardere variant. Rijksuniversiteit van Leiden, Kunsthistorisch Instituut.

van de uitgebouwde koepelkamer. Zij lijken sterk op de vazen op het hek. De buitenplaats Ouderhoek vererfde op Jean de Wolff in 1719. Hij heeft mogelijk het oude huis, bekend van de gravure in de Zegepraalende Vecht, vervangen door een modern pand. Mogelijk, want eerder is gedacht dat zijn vrouw Margaretha Verhamme dat na zijn overlijden in 1735 heeft laten doen. Het echtpaar bewoonde Herengracht 476 waarin zij Jan van Logteren hebben laten werken aan de fraaie trapleuning; zijn vader Ignatius van Logteren had eerder het stucwerk in dat huis gemaakt.⁴

Het gevelontwerp van Ouderhoek hangt samen met twee andere ontwerpen in de zelfde collectie Leupen en met een groep bouwwerken uit 1718-20 (Herengracht 433 en 539 en Sparenhout aan het Spaarne te Haarlem). Het Ouderhoekontwerp zou dus uit die jaren dateren, hetgeen eveneens goed past met de komst van De Wolff op Ouderhoek. Het kan haast niet anders of Ignatius van Logteren heeft dat ontwerp ook uitgevoerd.

Beereveld

Tegenover Ouderhoek lag aan de weg naar Nieuwersluis de buitenplaats Beerevel(t)d. Op de kaart van Loenen, door Covens en Mortier in 1726 uitgebracht, worden de heren Arondeaux en Serrurier als eigenaars van Beereveld opgevoerd. De eerste was zilversmid, van de tweede zijn vele tekeningen be-

kend van Vechtgezichten, vaak naar voorbeelden van anderen. In het Vechtbuitenplaatsenboek van Van Luttervelt⁵ staat een tekening van L.P. Serrurier van Beereveld met een theekoepel aan de weg met rechts de koepel van Ouderhoek (helaas niet van het hek). In eerder genoemd plakboek in Leiden waarin veel tekeningen staan, die volgens Fischer aan Ignatius en Jan van Logteren toe te schrijven zijn komen ook twee ontwerpen voor van sierhekken waarop de naam Beereveld is ingevuld (fig. 5 en 6). Het is zeer verleidelijk om daarin ontwerpen te zien voor de buitenplaats van die naam aan de Vecht.

Literatuur:

- 1 Munnig Schmidt, E. en A.J.A.M. Lisman *Plaatsen a/d Vecht en de Angstel* 1993 Alphen a/d Rijn blz. 110 en 130; blz. 17 en 18.
- 2 Taal, J.J. Afstudeerscriptie R.U. Leiden over o.a. "Verzameling van Tuyn en Gebouw Siradien zoo van Marot, Schijnvoet, Goeré, Vennekool als andere 1737"
- 3 GAA nr 90 Willige verkoping van 7 mei 1742, vriendelijke mededeling van P.M. Fischer
- 4 Pijzel-Dommisse, J. in *Nijftarlake Jb.* 1978 blz. 23 e.v.
- 5 Luttervelt, dr R. van *De Buitenplaatsen a/d Vecht* Lochem 1970 afb. 96.
- 6 De hekpilaren van Otterspoor bestaan elk uit vier platen zandsteen met regelmatige insnijdingen op een hardstenen voet en met een zandstenen dekplaat waarop de identieke zandstenen siervazen staan. De insnijdingen zijn ca 1 cm diep en 5 cm hoog en verdelen de vlakken in 9 blokken. De 4 hoeken springen over de volle hoogte 14 cm in. De buitenvlakken zijn 56 cm breed, de vierkante pilaren dus 84 cm. De pilaren zijn 3m 38 hoog tot onderkant dekplaten en staan 3m 64 uit elkaar. Boven het bovenste blok springt het steenwerk 1.5 cm uit 1.5 cm hoog waarop een halfronde rand van 3 cm hoog; dan loopt het werk 20 cm omhoog en kraagt dan 3 cm uit met half rond naar de onderzijde van de druiprand van de dekplaat. Die begint met een rechtopgaande rand 6 cm hoog waarboven een 9 cm dikke rand met uitkragend olijf, die 111 cm breed is. Daarop ligt een 12 cm dikke plaat (een geheel met de dekplaat) 93 cm breed waarop weer de basis staat van de siervaas 11 cm hoog en 61 cm breed. De vazen zijn 1m 05 hoog en 80 cm breed over de maskers.

Onder de dekplaten "hangen" aan de 4 zijden rolwerk-ornamenten met acanthusblad decoratie. Elk zandstenen ornament bestaat uit 2 delen, die apart zijn bevestigd. Op de vazen is aan de voor- en achterzijde een cartouche gehouwen waarin links een borstbeeld in reliëf van een man met een leeuwenvel – Hercules – is aangebracht en rechts idem van een vrouw – wellicht Omphale zoals Fischer suggereert. Dit paar werd in de 17e en 18e eeuw vaker gebruikt voor dergelijke ornamentiek. Het motief zou hier zeker passen daar deze Lydische koningin, die Hercules ondermeer te werk wilde stellen aan een weefgetouw, goed thuis zou zijn bij een textiel fabrikant als Van Lennep.

De 4 gegoten ijzeren balusters van de beide leuningen zijn in de trant van Marot zeer fraai vorm gegeven.

Het hek verkeert in redelijke staat al dient een barst in een van de zandstenen platen en ijzeren lofwerk in de draaihekken, dat verroest is, te worden gerepareerd.

Datering van Historische Kaarten van de Vechtstreek

In het boek "De Vechtstreek"¹ zijn de meeste kaarten, die in hoofdzaak de Vechtstreek of gedeelten daarvan beslaan, bijeengebracht. Sinds het verschijnen van dat boek zijn zo veel nieuwe gegevens gevonden, dat nadere datering van een aantal kaarten mogelijk is. Die datering kan geschieden o.a. aan de hand van namen van eigenaren van buitenplaatsen op deze kaarten en de uit andere bronnen bekende jaren van hun aankoop en verkoop of overlijden. Ook zijn er enige kaarten waarop zoveel details van de streek zijn aangegeven, dat het de moeite loont die wat nader te bekijken. De twee oudste kaarten daaronder vertonen een vrij volledig overzicht van de rond 1675 bestaande buitenplaatsen langs de Vecht. Beide onderwerpen worden in het navolgende besproken.

De "Nieuwe kaart van Mijnen [sic] en de 2 Loosdrechten etc"
Van deze kaart zijn drie versies bekend. In "De Vechtstreek" staan de twee belangrijkste op blz. 82 en 83, gedateerd resp. "kort na 1677" en "tussen 1702 en 1721". De oudste kaart, uitgegeven door Nicolaas Visscher, moet vlak na de dood in 1702 van deze uitgever/drukker tot stand gekomen zijn. Namelijk op de plaats van de huidige buitenplaats Vredenhoff staat "A. Pels". Dit is Andries Pels, die het buiten in 1703 kocht van Andries Bernard.² Dat geeft het vroegst mogelijke jaar van verschijnen van de kaart. Boven de vermelding "Kerkkroon", een nog gedeeltelijk bestaande buitenplaats in Baambrugge, komt "Ranst Valkenier" voor. Pieter Ranst Valkenier, schepen van Amsterdam vanaf 1695, bezat het buiten ten Noorden van Kerkkroon. Hij stierf in 1704.³ De kaart is derhalve niet veel jonger dan 1704.

De tweede versie, nu correct getiteld "Nieuwe kaart van Mijnden etc." moet in opdracht van de ambachtsheer van Mijnden opnieuw zijn uitgegeven.⁴ Dit was Jeronimo de Haze de Giorgio, wiens wapen in de rechter bovenhoek prijkt. De opdracht aan hem, die onder het wapenschild staat, is getekend "de weduwe Nicolaus Visscher". Zij bestierde de uitgeverij van haar man van 1702 tot 1721. Zij liet de koperplaat van de eerste kaart geheel bijwerken, hetgeen te zien is aan de namen van de eigenaren van vele buitenplaatsen. Daaruit kan men het jaar van deze uitgave eveneens deduceren.

Bij de plaats van het huidige gemeentehuis van Breukelen staat "Boendermaker". Theodoor Boendermaker verwierf het huis en de gronden waarop zijn rij-

ke buitenplaats zou worden aangelegd tussen 1709 en 1711.² Niemand minder dan Isaac de Moucheron beschilderde er twee tuin-zitbanken!⁵

In dat laatste jaar kocht hij het oude Ruytervecht, zo genoemd door Engel de Ruyter, de zoon van de grote admiraal Michiel Adriaansz de Ruyter. Dat geeft derhalve het jaar post quem. Bij "Over Holland" in Nieuwersluis staat "Chitty" als eigenaar. Hij overleed in 1714.² Deze jaartallen wijzen in de richting van 1712-1713 als jaar van verschijning van De Haze's kaart.

De derde uitgave wordt slechts voor de volledigheid genoemd, daar die na 1713 niet is bijgewerkt. Slechts rechtsboven naast de titel graveerde "P. Schenk Iun." zijn naam. Deze Petrus Schenk junior dreef zijn uitgeverij tussen 1756 en 1799.⁶ Hij was even gemakzuchtig als de (her)uitgever (onder de naam "Vechtstroom") van het platenboek "De Zegepraalende Vecht" (dat de weduwe Visscher in 1719 het licht had laten zien), die dat boek in 1791 eveneens ongewijzigd uitbracht.

Andere kaarten met historische gegevens over Vecht en Angstel

In het Gemeenlandshuis van Amstellandt aan de Diemerzeedijk hangen twee grote kaarten van het vroegere hoogheemraadschap Amstelland: beide "Nieuwe accurate kaart van Amstellandt" geheten.

De oudste is evenals de eerder besproken Nieuwe kaart van Mijnden uitgegeven door Nicolaas Visscher. Hij lijkt ook in de details zo sterk op de Nieuwe kaart van Mijnden, dat de conclusie gerechtvaardigd is dat beide kaarten door dezelfde medewerkers van Nicolaas Visscher zijn gemaakt. Op de Amstellandt-kaart staan zij vermeld: "... gemeeten en geteekent door G. Drogenham, geometra, en gekorrigeert door J. van Petersom geadmitteert landmeter. In 't koper gebracht door D. Stopendaal en uitgegeven door Nicolaus Visscher met octrooy[der] Hoogmogende Heeren der Staten Generaal. Gelettert door Gerrit Drogenham". D(aniël) Stopendaal is vooral bekend door zijn etsgravures zoals hij die voor de Zegepraalende Vecht maakte.

Ook de uitgave van deze kaart kan binnen nauwe grenzen in de tijd geplaatst worden. Bij huis "de Nes" staat "Hr. schepen Rejaal". Pieter Reaal, vrijheer van Vreeland, werd schepen van Amsterdam in 1685 en overleed in 1701.³ De kaart is dus niet jonger dan dat jaar. Bij de Hinderdam wordt "Hr. burgemeester Hinlopen Over Nes" vermeld.³ Mr Jacob Jacobsz Hinlopen werd in 1694 burgemeester van Amsterdam. De kaart kwam derhalve tussen 1694 en 1701 tot stand.

Van de Amstellandt-kaart bestaat tenminste één tweede druk, die vrijwel identiek is aan de eerste. Slechts één wijziging kon opgespoord worden, namelijk aan de Westzijde van de Vecht boven Vreeland. Daar staat "Hr. van Beuningen Welgeleegen" (fig. 1). De buitenplaats Welgelegen werd gesticht in 1718/19

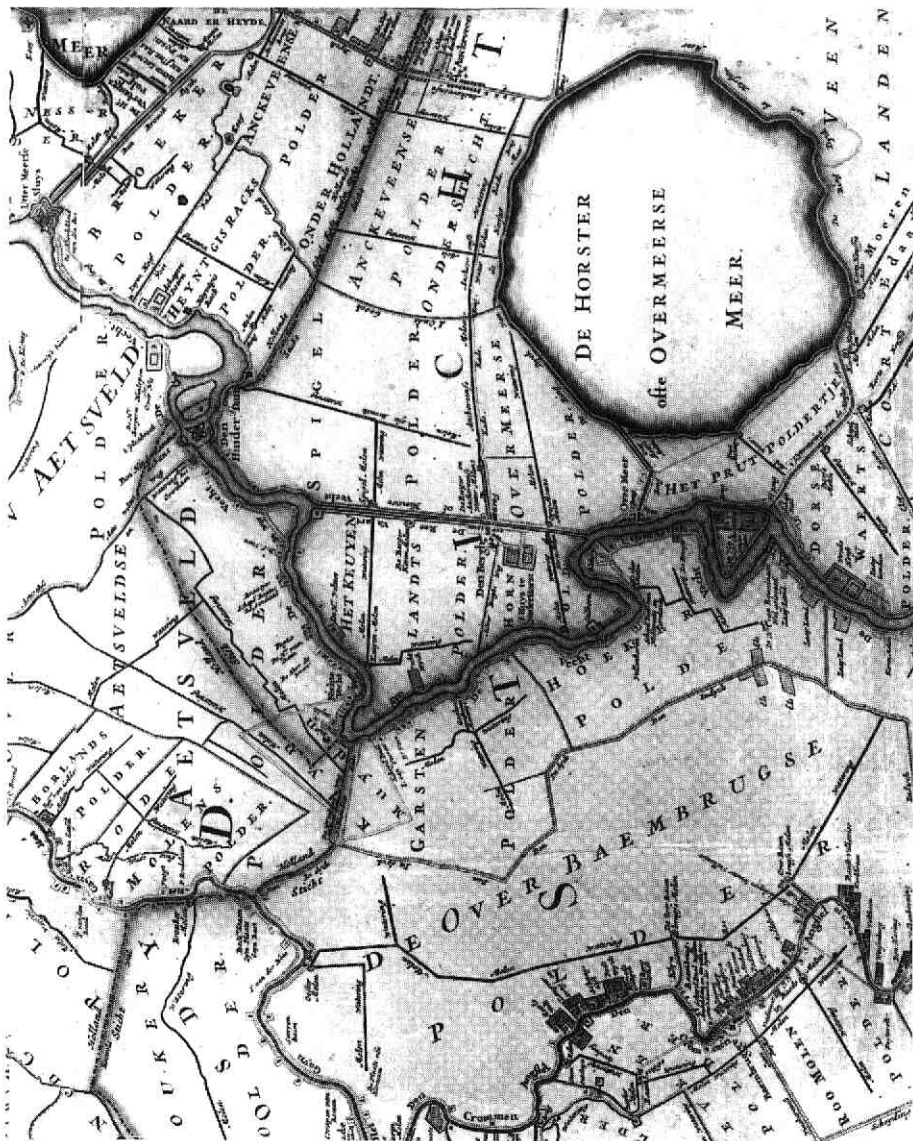

Fig. 1. Het rechter onderkwart van de kaart van Amstellandt uit ca. 1725 door R. & J. Ottens. Archief Waterschap Vecht, Angstiel & Gooi.

door Johan van Beuningen, bewindhebber van de Westindische Compagnie, die in 1720 al overleed. In 1854 is het huis gesloopt en is het park weer weiland geworden.⁷ Deze druk werd door Reinier en Josua Ottens uitgebracht, hetgeen blijkt uit "... en tegenwoordig te bekome bij R&I Ottens Caartverkopers op de Nieuwendijk in de Wareld Caart". De gebroeders Ottens oefenden daar hun negotie uit tussen 1725/26 en 1742.⁶ Op de kaart komt een groot aantal namen voor van zowel boeren als eigenaren van buitenplaatsen.

Nog twee andere kaarten waarop meer dan summiere gegevens over de Vecht- en Angstelstreek te ontwaren zijn hebben als titel: "Ultra traiectina Domini Tabula. Multo alius auctor et correctior, per Nic: Visscher" en idem "... per I. Danckerts" (fig. 2). De kaart van Visscher is gegraveerd door Romeyn de Hooghe, onderin rechts geboekstaafd door "R. de Hooghe fecit". De Hooghe vrolijkte de kaart op met een zeemeermin en -man, een riviergod, de godin van de jacht Diana, en verder schapen, geiten en putti met landmeetgerei. Linksboven staat het wapen van de staten van Utrecht.

Romeyn de Hooghe was een beroemd etser en graveur, die veel prenten gemaakt heeft ter meerdere glorie van Prins Willem III, stadhouder, en later koning van Engeland.

Danckerts graveerde onderin: "Gedruckt tot Amsterdam bij Justus Danckerts met privilegie". Justus Danckerts had zijn winkel in de Kalverstraat van 1664 tot 1701.⁶ Bij hem wordt het wapen van Utrecht geflankeerd door een bisschop, die de Utrechtse Dom in zijn rechterhand houdt met wat putti daaromheen. De twee kaarten hebben vrijwel dezelfde maten: 46x56 en 46x55 cm en zijn nauw verwant wat hun oorsprong betreft. Beide gaan terug op de door Nicolaas Visscher bijgewerkte kaart van B.F. van Berkenrode welke uit 1651 stamt.¹ Een aantal spelfouten zijn gelijk: "Grunterstein", "Kieckenstein" en "Cathusers" bijvoorbeeld, andere niet: "Swaefberg" versus "Snaepsburg" i.p.v. het correcte Snaefsburg.

Een interessante vermelding op de Danckertskaart is "d France Schans" tussen Breukelen en Nijenrode en de "Nieuwersluisser Schans", duidelijke verwijzingen naar de inval van de Fransen kort voor het verschijnen van de kaarten.

Datering van de Visscher en Danckerts kaarten

Op beide kaarten wordt op de plaats van het huidige paleis Soestdijk melding gemaakt van "Sijn Hooch(ei)ts wildbaen". Die Hoogheid is natuurlijk Prins Willem III, die dat terrein in 1674 kocht als jachtterrein én als teken voor de Staten van Utrecht, dat hij een oogje in het zeil hield. Utrecht was naar de mening van de overige provincies wel erg snel gezwicht voor de Franse invasie in 1672. Het werd na het vertrek van de troepen van Lodewijk XIV in 1673 als een

Fig. 2. Uitsnede uit de kaart van Justus Danckerts van de provincie Utrecht uit ca. 1675. Het Zuiden is boven. Coll. Rogaar.

soort overwonnen land beschouwd. De kaart is dus van na 1674. Voor het bepalen van het jaar van verschijnen dient nog het volgende: In 's-Graveland staat Jacob Bicker als "Majoor Bicker" op de plaats van het buiten Boekesteyn. Hij overleed in 1676.³ Hij had de functie van Kapitein-Majoor van het garnizoen van Amsterdam. Joachim Irgens had daar ook een buitenplaats en staat als "Irgens" op de kaart. Hij overleed in 1675.³ Ten slotte overwegend dat er bij Zeist nog geen spoor te bekennen valt van de aanleg van de tuinen van slot Zeist waarmee in 1677 een begin is gemaakt is de conclusie dat de kaartinhoud in 1674/75 moet zijn opgenomen. In de bijlage zijn de op de kaarten langs de Vecht voorkomende kastelen en buitenplaatsen opgenomen.

Enige opmerkingen over het boek De Vechtstreek

Hierboven is reeds getracht een aantal dateringen van kaarten nader te preciseren. Schrijver maakt van de gelegenheid gebruik nog enige details te behandelen.

Op blz. 13 van het boek staat dat ons Genootschap in 1913 werd opgericht, dat moet zijn 1912.

Op blz. 14 (rechts onder) wordt over de Nieuwe Wetering gesproken, welke van Nieuwersluis naar de Angstel voert. Men kan zich afvragen waar de oude wetering was. Dat was de Stadswetering, die in de Middeleeuwen gegraven was tussen de Vecht en de Angstel en die daar ten Oosten van Nieuwer ter Aa op uit kwam. Een gedeelte ervan bevindt zich nog tussen de buitenplaatsen Sterreschans en Over Holland tot aan het Amsterdam-Rijnkanaal.

Op blz. 16 staan Huis te Velde en (kasteel) Loenen genoemd. Het is uiterst twijfelachtig of beide huizen ooit een kasteel geweest zijn, hoogstens is sprake geweest van versterkte hofsteden. In de archieven is niets gevonden wat op een kasteel duidt. Of Weerestein ooit een echt kasteel was moet eveneens betwijfeld worden; wellicht stond er ooit een schans of wachttorens. In de 17e eeuw lag op de plaats van het huidige huis een typisch 17e-eeuws huis waarvan Leupenius een ets maakte.

In de tekst op blz. 63 staat "Kasteel Bolestein (rechts onder)". Dit kan verwarrend zijn. In de rechter onderhoek staat de Snaefsburch, Bolestein ligt aan de Vecht linksboven de Snaefsburch.

De oudst bekende kaart van Loenen staat afgebeeld op blz. 72/73. Voor de datering van die kaart is van belang, dat de brug in Loenen, die er opstaat, in 1627 is gelegd. De katholieke kerk op de Slootdijk werd in 1652 gebouwd.⁶ Die staat er nog niet op; alleen boerderijen met hooibergen zijn te ontwaren. De kaart moet dus ontstaan zijn in de tussenliggende periode. Als maker kan gedacht worden aan Van Groenen. Nog een nader te preciseren jaar komt voor op blz. 92 waar staat dat Jacob Balde de heerlijkheid Loenen en Nieuwersluis kocht in

1712. Dat gebeurde echter pas in 1726. Het ligt dan voor de hand dat hij dat jaar opdracht gaf om de kaart te maken. Op de kaart wordt als heer van Cronenburgh nog genoemd Dominicus Franciscus van Camminga, die in het na-jaar van 1726 overleed.⁸ Dat duidt ook op een opname in 1726; de in 1729 overleden eigenaar van Nieuwerhoek wordt genoemd evenals de in 1725 aangetreden eigenaar van Oud Over, samen voldoende bewijs voor een nauwe inperking van het jaar van uitgave.

Kaarten vormen een boeiende bron van geschiedkundige gegevens zeker waar het de Vechtstreek betreft. Van die streek bestaat een aantal buitengewoon mooie en accurate exemplaren .

Literatuur:

- 1 Donkersloot-de Vrij, dr M. *De Vechtstreek* Weesp 1985
- 2 Munnig Schmidt, E en A. J. A. M. Lisman *Plaatsen aan de Vecht en de Angstel* Alphen a/d Rijn 1993 blz. 242, 233
- 3 Elias, J. E. herdruk 1963 blz. 479, 218, 233, 605, 591, 359, 347
- 4 *Nijfartake Jb. 1942* blz. 17 t/m 20
- 5 *De Zegepraalende Vecht* 1719 blz. 7
- 6 *Caert Thresoor 1989* nr 2 blz. 40 t/m 45
- 7 *Nijfartake Jb. 1990* blz. 26
- 8 Linde, S. van der, *1000 jaar dorpsleven aan de Vecht* blz. 75, 103

Bijlage:

Namen van buitenplaatsen of hun eigenaren van Noord naar Zuid op de kaarten van N. Visscher en J. Danckerts "Ulratraiectina Domini Tabula". Die met een V gemerkt zijn komen alleen op de kaart van Visscher voor; die met een D alleen op Danckerts kaart. Tussen haakjes de huidige naam.

Aan de Vecht:

Huys te Muiden
Alderwerelt
Van Loon
Houtwyck
Drij Heuvelen
Schapendoorn V
't Huys ten Bosch
't huys Nederhorst
Nes
de Hr Pankras
Ki(e)ckenstein
Klock
't Huys te Croonenburg

Neerbeek
Vredenburg (Vredenhoef)
Beresteyn
den Oever (Vechtoever)
Goudesteyn
Elsenburg
Boelesteyn D
't huys ten Bosch
't huys ter Meer D
Snaefsborg
Vechtensteyn
Op Bueren D
Oostwaert

Ruygenhof
Weeresteyn
Voortwijck
Van den Broek (Vechtvlief)
Sonnevecht V
Zonswaert V
Groenevecht
G(r)unterstein
'd France Schans (Z van Breukelen)
Nijenrode
Kromwijck
Gansenhoef
Op 't Slijk (boerderij)
Otterspoor
't huys te Suylen
De Klophamer

Zuylevelt D
Nieuw Rosendael
Cathusers
Buschkruijmolen (later Sijdebalen?)
Bethlem
Graef van Solms Hof
Outdaen

Aan de Angstel:
Botterdam (in Nieuwer ter Aa) D
De Capel (Loenersloot) D
't Huys te Loenersloot
den Haringh
Donckervliet
Ruijtesteyn
da (de) Valck (Ranst Valckenier)
't Huys te Abcou

Loenen 1997

E. Munnig Schmidt

Breukelen en omgeving in de Middeleeuwen: twee interpretaties

Eind 1993 promoveerde Dr A.L.P. Buitelaar aan de Universiteit van Utrecht op de Middeleeuwse ministerialen van de bisschop van Utrecht en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek.¹

Tijdens zijn onderzoek zocht de heer Buitelaar geen contact met de Historische Kring Breukelen. In het *Tijdschrift Historische Kring Breukelen* zijn vóór 1993 meer dan een dozijn artikelen verschenen over onderwerpen waar ook Buitelaar zich in zijn boek mee bezig hield, overwegend van mijn hand. Zijn boek wekt niet de indruk dat hij daarvan kennis genomen heeft.

Daardoor zijn, wat Breukelen en omgeving betreft, Buitelaar en ik voor een belangrijk deel met duplicerend geschiedkundig onderzoek bezig geweest. Dat maakt een vergelijking van de verworven uitkomsten en inzichten interessant: waarin komen die overeen en waarin verschillen ze. Gelijke conclusies maken een goede kans correct te zijn. Onderlinge verschillen vragen om nadere toetsing.

Discussie is te meer nuttig omdat harde historische gegevens uit een groot deel van de besproken periode relatief zeer fragmentair zijn. Daardoor zijn noch Buitelaar noch ik in staat de puzzel die de Middeleeuwse Vechtstreek ons biedt compleet op tafel te leggen. We blijven zitten met lacunes. Allebei stonden we bijgevolg voor de noodzaak de gevonden “puzzelstukjes” aan te vullen met meer algemene informatie en plausibel geachte veronderstellingen, om zodoende toch tot een samenhangend “plaaie” te komen.

Gewoonlijk speelt een dergelijke confrontatie van uiteenlopende visies zich mondeling of in een briefwisseling af, tijdens de voorbereidingsfase van een publicatie, en dus buiten het zicht van de lezer. Alleen eindresultaten worden in principe gedrukt. In dit geval krijgt u dus bij uitzondering een kijkje achter de schermen van het geschiedkundig bedrijf.

Ik begin dit artikel met samenvattingen van een stukje oude Breukelse geschiedenis, eerst volgens mijzelf en daarna volgens Buitelaar. Vervolgens plaats ik een aantal kritische kanttekeningen bij de belangrijkste verschillen die er tussen deze beide verhalen bestaan.

Mijn visie

Onder de druk van het uit het zuiden opdringende Frankische rijk stelde de Friese koning in de bewoonde smalle Vechtstreek tussen Vechten en de mon-

ding van de Vecht een nieuw gouw in, Niftarlake, vergelijkbaar met de gouwen welke in het gebied van het huidige Groningen en Friesland en langs de kust al bestonden (Fivelgo, Hunzego, Oostergo, Westergo, Texel, Kinheim, Holtland, Marsum). De belangrijkste taak van de aangestelde leider, die niet uit de streek zelf afkomstig hoefde te zijn, was het organiseren van de verdediging. Daarbij werd echter ook het eigenbelang niet uit het oog verloren. In dat opzicht was men zelfs bereid te leren van de praktijken der Franken.

In tijden van gevaar kon iedere strijdbare vrije man worden verplicht in het leger te dienen; hij moest dan zelf maar zien welke maatregelen hij nam voor de veiligheid van zijn achterblijvende gezin en bezittingen. Voor veel boeren werd na verloop van tijd die militaire dienstplicht een ondraaglijke last. Zo kwamen ze er toe hun land af te staan aan een grootgrondbezitter (meestal de zich tot grootgrondbezitter ontwikkelende leider), die het hen vervolgens in leen teruggaf, maar die nu de plicht had voor de aan hem horig geworden gemeenschap een goed evenwicht te vinden tussen de militaire verplichtingen en de zorg voor het thuisfront.

Zo ontstond in Breukelen en elders een op het leenstelsel gebaseerde maatschappij, onder een heer die op een vronhoeve of villa resideerde. Naar die heer uit het Friese geslacht Attinga (= nakomelingen van Ado of Atto), kreeg de nederzetting welke later als Breukelen bekend zou staan, toen de naam Attingahem.² Het geslacht van Ado had spoedig daarna ook vronhoeven in Werinon (Nederhorst?, Muiderberg?) en Suecsnon of Zwesen (Zuilen). Die familie was mogelijk overgekomen uit Engwierum (nabij het huidige Dokkum).³ Hij was wel de grootste, maar niet de enige grootgrondbezitter in deze streek; er was bijvoorbeeld een villa met bijbehorend land in Loenersloot,⁴ weliswaar van geringer betekenis dan die in Attingahem, waarvan ik geen enkele relatie met de nakomelingen van Ado heb kunnen vinden.

De Fries Wursing, die in het begin van de 8ste eeuw het hoofd was van de familie Attinga, collaboreerde sterk met de Franken. Toen de Franken in 718 Niftarlake aan hun rijk toevoegden, werd Wursing – verlost van zijn vroegere Friese concurrenten – daar de grote man. Hij steunde Bonifatius toen die in Attingahem preekte en er een Pieterskerk stichtte. Vermoedelijk waren Wursing en zijn opvolgers binnen het Frankische rijk gouwgraven van Niftarlake. Hun bezittingen breidden zich verder uit. Tot aan het eind van het bestaan van het graafschap Niftarlake kwam onder de graven de naam Atto of Hatto voor.⁵ Volgens de oud-Friese traditie konden de heer van de hof van Attingahem (later ook bekend als de Breukelerhof of de hofstede De Poel/Ten Poel) en zijn erfgenamen, die in de loop der tijd de familienaam Van de(n) Poel aangenomen hadden, ook aanspraken doen gelden op de veenwildernissen rond Breukelen. Maar de in 953 regerende koning Otto de Grote vond, toen hij de gouw

Niftarlake ophief, het eveneens vanzelfsprekend dat hij naar goeddunken kon beschikken over alle natuurlijke bossen, moerassen en andere onbeheerde en onontgonnen terreinen. Voor zover deze op de Vecht uitwaterden, begreep hij deze in bij het aan de bisschop van Utrecht geschonken gebied. Zo ontstond een dubbele claim op de venen in de omgeving van Breukelen.

Aanvankelijk bemoeide de bisschop zich weinig met de gevestigde situatie te Breukelen. De Breukelerhof had daar vele leengoederen van het geslacht Van Dolre of diens eventuele rechtsvoorgangers in handen.

Toen alom de veenontginningen op gang kwamen, liet de heer van de Breukelerhof het Otterspoorbroek en de wildernis ten westen van de Aa (Oud Aa) in cultuur brengen.⁶ Beide gebieden maakten vervolgens deel uit van het complex aan goederen dat hij in leen hield van de heren Van Dolre. In de tweede ontginningsfase werden, eveneens onder verantwoordelijkheid van de heer van de Breukelerhof, de ontginningen Kortrijk en Portengen-Noordeinde plus Portengen-Ter Aa gerealiseerd. Die werden verenigd in het Ruwielgerecht en geplaatst onder een afgesplitste tak van de familie op de Breukelerhof, die zich op de oostelijke oever van de Aa (toen ter hoogte van Breukelen de hoofdstroom van de Vecht) een eigen huis Ruwiel bouwde.⁷ Ook Ruwiel was in de aanvang vermoedelijk een leen van de Van Dolres.

Daarop (in of omstreeks het jaar 1123) had de bisschop genoeg van het eigenmachtig optreden van de heer van de Breukelerhof. Hij ontnam hem het gezag over de oeverwalgebieden van de Vecht ten noorden, westen en zuiden van het Ronde Dorp van Breukelen, die hij als het Bisschopsgerecht rechtstreeks onder zichzelf plaatste. De oostelijke Vechtoever deelde hij toe aan de proost van het Kapittel van Sint-Pieter en het daarachter liggende Breukeleven aan het Kapittel van Sint-Pieter.^{8,9} De heer van Ruwiel moest zijn nog niet zo lang bestaande huis opdragen aan de bisschop, om het van hem in leen terug te ontvangen. Hoe de bisschop de wijzigingen in het leenheerschap regelde met de Van Dolres is mij niet bekend.

Vermoedelijk kort na het midden van de 13de eeuw werden de resterende goederen die behoorden bij de Breukelerhof in twee deelcomplexen gesplitst.⁶ Deelcomplex 1, met onder meer de gerechten van het Ronde Dorp van Breukelen en Otterspoorbroek, bleef in leen aan de heer van de Breukelerhof (= hofstede De Poel); deelcomplex 2, met onder meer het gerecht van Oud Aa en 20 hofsteden binnen het dorp Breukelen, werd voortaan in leen gegeven aan de bewoner van een nieuwgebouwde villa, gelegen in Breukelen tussen de Klapstraat (thans Herenstraat) en de Vecht.¹⁰

Door vererving gingen de goederen die de beide takken van het geslacht Van den Poel in leen hadden vervolgens in de 14de eeuw over op twee verschillende takken van de familie Van Rijn.⁶

Inmiddels was omstreeks 1260 op enige afstand ten zuiden van het Ronde Dorp van Breukelen het huis Nijenrode gesticht. In het opbouwen en uitbreiden van hun invloed en bezittingen gingen de Van Nijenrodes doelgericht te werk. Door het huwelijk van Gijsbrecht II van Nijenrode met de erfdochter Margriete van Rijn kwamen in de tweede helft van de 14de eeuw het huis De Poel en de daaraan behorende goederen (deelcomplex 1) aan de Van Nijenrodes.⁶ In 1474 kocht Gijsbrecht III van Nijenrode van Otto Hermansz van Rijn de villa tussen Klapstraat en Vecht met bijbehoren (deelcomplex 2).¹⁰ Daarmee was het resterende goederenbezit van de oude Breukelerhof weer verenigd. De leenregisters van het huis Nijenrode getuigen ervan dat resten van het oude feodale stelsel nog eeuwenlang van invloed bleven.

De visie van Buitelaar

Al in de 8ste eeuw fungeerde Attingahem als een bewoonde nederzetting langs de Vecht. Attingahem is een heemnaam – een type nederzettingsnaam dat in West-Europa voorkomt vanaf de 5de eeuw – samengesteld uit de onderdelen Ado, een persoonsnaam, en heem; het betekende dus letterlijk 'woning van de lieden van Atto' of 'Ado'. Er zijn goede redenen om dat Attingahem als Breukelen te identificeren. Bonifatius preekte in Attingahem en stichtte er de aan Sint-Pieter gewijde oudste kerk in de Vechtstreek. Hij ondervond bij zijn missioneringswerk steun van de Fries Wursing, de grootvader van Liudger, welke laatste Bonifatius als geloofsprediker opvolgde. Wursing had in de Vechtstreek talrijke bezittingen. (blz. 109 – 114)

In de tweede helft van de 9de en de eerste helft van de 10de eeuw leidden de invallen van de Noormannen tot ontwrichtingen in zowel de politieke als de economische verhoudingen. Tussen 857 en 918 resideerden de bisschoppen ver weg van de stad Utrecht. (blz. 115)

Breukelen maakte sedert de 8ste eeuw deel uit van de gouw Niftar-lake. In 953 liquideerde koning Otto deze gouw en schonk hij de landerijen en wildernissen aan weerszijden van de Vecht aan de Utrechtse bisschop Balderik. (blz. 116-118)

Als vertegenwoordiger van het rijksgezag kon de bisschop van Utrecht elders in zijn diocees nog beschikken over het militaire apparaat van een aantal graven, "die hun grafelijk ambt hielden van de bisschop als tussenpersoon tussen henzelf en de koning". Daarnaast had de bisschop vrij spoedig ook een eigen "militia, bestaande uit milites, die hij deels van beneficia voorzag". (blz. 45-46, 382) In de meeste plaatsen in de Vechtstreek richtte de bisschop een administratief en bestuurlijk centrum in, dat aangeduid werd met de naam hof of curtis; zo naar alle waarschijnlijkheid ook in Breukelen. Van daaruit coördineerde men de exploitatie van het goederenbezit, onder leiding van een door de bisschop

aangestelde villicus of meier. Die exploitatie liet de bisschop geschieden "in één of andere vorm van domaniaal, of anders gezegd, hofrechtelijk verband". De villicus oefende "namens de bisschop als grondheer zeggenschap uit over de boeren, die veelal door een meer of mindere mate van bevoogding aan de bisschop als heer van de goederen gebonden waren". (blz. 122, 384) Voor "het bestaan van deze curtis in Breukelen zijn geen directe bewijsstukken voorhanden, doch een vergelijking met andere plaatsen in de Vechtstreek biedt voldoende aanknopingspunten". (blz. 224, 244)

Voor het beheer en bestuur van de domeingoederen langs de Vecht maakte de bisschop uitsluitend gebruik van onvrijen, die op grond van hun verantwoordelijke taken als villici zijn gaan behoren tot zijn "*meliores servientes*". (blz. 122, 386) "De woeste gronden aan weerszijden van het cultuurland op de oeverwallen van de Vecht en de zijtakken daarvan zijn . . . op zeer systematische wijze in ontginning gebracht . . . Dat systeem hield in dat in het Sticht Utrecht de bisschop, die de beschikkingsmacht over de wildernis claimde, de uitgifte regelde van stukken woeste grond aan kolonisten." (blz. 152)

De bisschop van Utrecht trok voor de ontginning van Otterspoorbroek en Oud Aa een locator aan, aan wie hij nadien ook rechtsmacht, tijns en tiend in leen heeft gegeven, vermoedelijk als dienstgoed. Deze locator was een ministeriaal, namelijk de villicus over het oude bisschoppelijke goederenbezit ter plaatse. De oude hof of curtis, van waaruit deze villicus beheer en bestuur had uitgeoefend, verloor zijn oorspronkelijke functie door de ontbinding van het hofrechtelijke verband van deze goederen ten tijde van de ontginningen. Ook deze oude hof werd door de bisschop aan de villicus, nu locator, overgedragen en toegevoegd aan het complex dienstgoederen. (blz. 215, 224)

In het laatste kwart van de 11de eeuw is de Utrechtse bisschop zwaarder gaan leunen op zijn eigen militia. Hij bewerkstelligde een ingrijpende verandering van zijn politiek-militaire machtsbasis. Zijn bereden en gewapende krijgers recruteerde hij uit de maatschappelijke stand der onvrije lieden, maar hij verleende hen collectieve rechten die hen scherp onderscheidden van de rest van de onvrijen. Deze ministerialen hebben zich in de 12de eeuw, mede door de militaire beroepsuitoefening, als stand weten te profileren en zich als maatschappelijke groepering een vooraanstaande positie weten te verwerven. De edelen en koningsvrijen (*liberi homines*) liet de bisschop nagenoeg volledig buiten zijn milites, al hield hij hen wel aan hun traditionele verplichting tot krijgsdienst. (blz. 60 ev., 382-383)

Bij de systematische ontginningen in het westen van het Nedersticht zijn door de bisschop op ruime schaal en exclusief ministerialen ingezet. (blz. 148, 384, 386)

Iets later in de ontginningsgeschiedenis dan Otterspoorbroek en Oud Aa

kwam achter Breukelen het Ruwielgerecht tot stand. "Het geslacht Van Ruwiel ging in de 12e eeuw mogelijk schuil achter enkele voornamen, doch blijft voor het overige anoniem. In de 13e eeuw evenwel blijkt ook deze ministerialen-familie te behoren tot de toplaag van de ministerialiteit" (blz. 243-244). Buitelaar toont zich verbaasd over de merkwaardige vorm en situering van dat Ruwielgerecht. Hij denkt aan "de inzet van een Van Ruwiel als locator in deze ontginningen, die daar al spoedig ook de rechtsmacht over verwierf". "Rechtsmacht, tijns en tiend van dit divers samengestelde gerecht van Ruwiel werden . . . door het ministerialen-geslacht Van Ruwiel in leen gehouden van de bisschop, tezamen met het huis Ruwiel". (blz. 226-227)

"De overgang tussen de periode waarin de goederen langs de Vecht nog in domaniale kaders werden geëxploiteerd, en de 12e en 13e eeuw, toen de uitgestrekte veengebieden aan weerszijden van [de] Vecht in ontginning waren genomen, wordt gekenmerkt door een veel grotere mate van continuïteit dan in gangbare beeldvorming daaromtrent tot nog toe werd aangenomen. In verschillende opzichten zijn de ministerialen van de bisschop dragers geweest van deze continuïteit." (blz. 385)

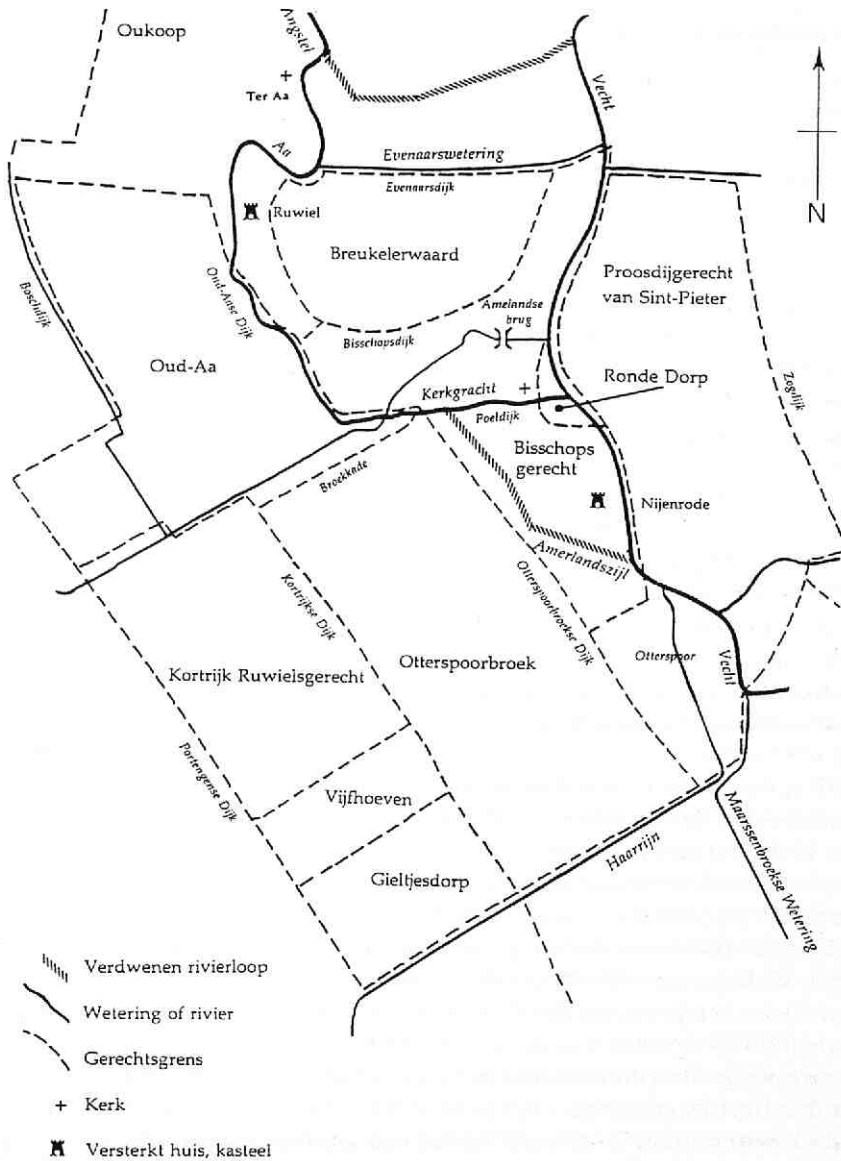
Het complex leengoederen in Breukelen (later gesplitst in twee deelcomplexen) was een achterleen van de bisschop. Een Van Dolre trad als leenheer op, later een Van Vianen. Voorstelbaar is dat Van de Poel ooit het ambt van meier heeft bekleed en dat Van Dolre later, door huwelijksbetrekkingen bijvoorbeeld, erbij is gekomen en om wat voor reden dan ook de eerste viool is gaan spelen. (blz. 225) Evenals de Van Dolres behoorden de Van de(n) Poels – die in sociaal opzicht gelijkwaardig moeten zijn geweest aan de familie Van Dolre – tot de ministerialen van de bisschop. Maar de "leden van de familie Van de Poel komen veel minder frequent in de bronnen naar voren en hun politieke invloed zal navenant geringer zijn geweest". (blz. 223)

Bestuurlijke organisatie tussen 700 en 953

In de rest van dit artikel wil ik nader ingaan op de belangrijkste verschilpunten tussen de beide zojuist samengevatte visies.

In de eerste plaats valt op, dat Buitelaar nauwelijks iets zegt over de bestuursvorm van Breukelen vóór 953. Het feit dat Bonifatius omstreeks 720 het dorp Breukelen als centrum koos voor de parochie Attingahem duidt er echter op dat daar toen al een nederzetting van enige betekenis bestond, met een gevestigd bestuur. Niets wijst er op dat daarin gedurende de eeuwen die volgden wezenlijke veranderingen optraden.

Het was dus niet zo dat de bisschop in Niftarlake, toen hem dat in 953 toeviel, in bestuurlijke zin een bijna blanco situatie aantrof, die hij vervolgens naar eigen inzicht vrij en ongehinderd kon invullen.

Vijfhoeven: Naam van gerecht

Afb. 1. De gerechtsheerlijkheden rond Breukelen (ontleend aan Buitelaar, 1993, blz. 98).

De bisschop trad als wereldlijk bestuurder in de Vechtstreek aan in een moeilijke tijd. De herhaaldelijke dreiging van invallen van Noormannen was weliswaar verminderd, maar zeker nog niet voorbij. Het centrale gezag was lange tijd ondermijnd. Regionale en lokale machthebbers hadden zo veel mogelijk zeggenschap naar zich toe getrokken. De kerkvorst werd aanvankelijk alleen door geestelijken terzijde gestaan; het apparaat om hem te steunen in het landsbestuur moest van de grond af worden opgebouwd.

De bisschop had daarom, daar hij zich niet meteen in allerhande grote en kleine conflicten wilde storten, ter dege rekening te houden met velerlei stevig gewortelde plaatselijke en regionale zaken en belangen. Hij zal veel tijd nodig hebben gehad voordat hij het bestuur overal naar zijn hand kon zetten.

Buitelaar laat de bisschop als een soort *Deus ex machina* op een schijnbaar leeg toneel verschijnen.

Daarmee is tegelijkertijd de achtergrond gegeven van de bezwaren die ik heb tegen diverse andere elementen in zijn visie.

De bisschop een feodaal heer?

Buitelaars visie dat de bisschop kort na 953 in Breukelen een eigen *curtis* vestigde is maar één mogelijkheid onder vele. Men zou ook kunnen denken dat hij een bestaande situatie overnam, of een in de Noormannentijd verslapt hofstelsel reorganiseerde, of dat de hof in Breukelen helemaal geen bisschoppelijk hof was. Ik acht die laatste mogelijkheid de meest aannemelijke.

De situatie na 953 was dooraderd met elementen van vóór die tijd. Daarvan was het wijd verbreide en diep gewortelde leenstelsel een van de belangrijkste. Daarbij hoorde een vronhoeve. Land en leenhof waren in Breukelen zolang als dat stelsel hier bestond, in adellijk bezit. Aan die realiteit waar de bisschop mee te maken kreeg, kent Buitelaar naar mijn overtuiging te weinig belang toe. Het is bovendien weinig waarschijnlijk dat de bisschop in de 10de of 11de eeuw voorheen vrije boeren nog tot horigen maakte of liet maken, dan wel verwaterde horigheidsbanden krachtig wist te herstellen, ook al weten we dat de christelijke kerk geen probleem zag in een dergelijke vorm van samenleving. Waarom zou dat een prioriteit van de bisschop geweest kunnen zijn in het begin van zijn wereldlijk optreden in de Vechtstreek?

Het ontstaan van een feodale samenleving ligt in gebieden die ooit onder de Frankische invloedssfeer vielen gewoonlijk verder in de tijd terug¹¹ en had een andere oorzaak dan de aanstelling van een nieuwe bestuurder.

Het geslacht van Ado had in de 8ste eeuw al zoveel bezittingen binnen Niftarlake, dat het voor een goed beheer daarvan een aantal centra had ingericht (Attingahem, Werinon, Zwesen). In die tijd waren de omstandigheden wel gunstig voor de ontwikkeling van een feodale samenleving. Het komt mij veel waarschijnlijker voor dat het ontstaan van de Breukelerhof en de inpassing daarvan in een

groter geheel, teruggevoerd kunnen worden naar hun tijd. Dat wil zeggen dat vermoedelijk ook de leenheer – leenman relatie met betrekking tot Breukelen stamt uit een tijd van ver vóór het optreden van de Utrechtse bisschop als wereldlijk machthebber. Bij de herverdeling van macht en bezittingen die koning Otto de Grote in het midden van de 10de eeuw doorvoerde, als reactie op de opstandigheid van verscheidene edelen, kwam terloops ook een Hof Van Dolre aan de orde, dat dus toen al bestond. Buitelaars speculaties over de rol van het geslacht Van Dolre in relatie tot Breukelen (zie het eind van de samenvatting van zijn visie) zijn daarmee overbodig.

Dat er in Loenersloot al vóór 953 een villa bestond, is Buitelaar bekend. In de vroeg-10de eeuw had de Utrechtse kerk een claim op tweederde van die villa (blz. 116).⁴ In 1258 droeg Dirk Splinter van Loenersloot zijn huis Loenersloot (de Oude Hof), tot dan zijn eigen vrij bezit, op aan de graaf van Gelre en ontving het in leen van hem terug. Dat bezit werd toen omschreven als de curia in Loenersloot met de daaraan annex gelegen goederen. In een iets latere lijst van leenmannen van de graaf van Gelre in het Sticht was sprake van de “curia que dicitur Oedehoff” met 75 morgen land, te zamen precies de oppervlakte van het gerecht Loenersloot aan de oostzijde van het Gein. Buitelaar spreekt er zijn verwondering over uit dat deze voormalige curtis toen niet meer in leen werd gehouden van de bisschop van Utrecht (blz. 131). Was het dan ooit een bisschoppelijke curtis, vraag ik mij daarbij af. In ieder geval ook al niet vóór 953.

Elders maakte ik aannemelijk dat de bisschop van Utrecht in de 11de eeuw een hem zeer getrouw ministeriaal een huis liet stichten aan de Aa, in wat nu Nieuwer Ter Aa is.¹⁴ Dat huis kreeg de status van een curtis, met de heer Van der Aa als hofmeier. Waarom zou de bisschop dat hebben gedaan als hij dichtbij, in Breukelen en Loenersloot, al twee hoven had?

Buitelaar gaat in zijn boek uitvoerig in op het geslacht Van der Aa en verzamelde uit het *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht*, deel 1, gegevens die hij kon gebruiken voor een stamboom en een karakterisering van die familie. Toen ik dat deel van zijn onderzoek herhaalde, bleek dat hij enkele tientallen oorkonden, die op deze punten evenzeer relevant waren, buiten beschouwing gelaten had.¹⁴

De aanpak van het ontginningswerk

In zijn boek gaat Buitelaar weinig in het algemeen in op het verschijnsel van de ontginningen. Het in cultuur brengen van wildernissen kwam sedert de 10de eeuw in veel gebieden van West-Europa voor. In verscheidene lokale gemeenschappen had een toeneming van het aantal inwoners geleid tot een bevolkingsdruk. Opkomende steden vergrootten de markt voor landbouwproducten. Een klimaatschommeling van lange duur zorgde voor gemiddeld droger weer, waardoor het de mens mogelijk werd binnen te dringen in moerassen die tevoren nagenoeg ontoegankelijk waren.

Het eindresultaat van het ontginningswerk in het westen van het Nedersticht mag dan overwegend van een planmatige aanpak getuigen, dat wil nog niet zeggen dat er al vanaf de aanvang een totaalvisie was op wat er te doen stond. De veenontginningen ten westen van de Vecht begonnen niet systematisch. Her en der verspreid werd achter de oeverwallen een stuk wildernis aangepakt en de werkwijze was niet overal gelijk. Oukoop, Otterspoorbroek en Oud Aa verschillen onderling in karakter. Pas na enige tijd kwam er meer lijn in het ge-

heel. De bisschop raakte echt wezenlijk betrokken toen hij vaststelde dat in Holland driftig naar het oosten toe werd gegraven en duidelijk werd dat de ligging van de Stichts-Hollandse grens mede bepaald zou worden door de voortgang van de ontginningswerkzaamheden.¹³

Buitelaar geeft impliciet aan dat er een goede reden was om langs deze lijnen meer kritisch vooronderzoek te doen. "In het oosten van het Nedersticht lagen de woeste gronden veelal tussen de verspreid liggende domeinen in . . . In principe beschikte elke domeinheer over de bij zijn domein grond behorende woeste grond, en slechts daar waar rechten op deze grond niet tijdig en krachtig genoeg werden geclaimd, heeft de bisschop met succes de leiding over de ontginningen op zich kunnen nemen. In het westen van het Nedersticht was de situatie anders. Daar strekte zich het immers grote aaneengesloten veengebied uit, dat slechts hier en daar door rivieren werd doorsneden. Slechts op de oeverwallen en stroomruggen . . . bevonden zich nederzettingen . . . Met succes heeft de bisschop zich hier als enige rechthebbende op de onontgonnen wildernis kunnen opwerpen" (blz. 93-94). Alvorens dat laatste zo stellig te mogen zeggen, dient men zich evenwel eerst gedegen af te vragen of de situatie in het westen van het Nedersticht echt wel zo anders was en of er daar naast de bisschop in de begintijd niet eveneens anderen – bijvoorbeeld de heren van Breukelen en Loenersloot – geweest zijn die meenden rechten op de veenwildernissen te kunnen doen gelden. Met die vragen heeft Buitelaar zich helaas niet bezig gehouden.

Bestuursvorm na 953

Buitelaar stelt dat het door de bisschop, na zijn aantreden als landsheer, ingerichte administratieve en bestuurlijke centrum te Breukelen vervolgens tijdens de ontginningen zijn functie weer verloor wegens de ontbinding van het hofrechtelijke stelsel. Deze visie op de gang van zaken doet in de tijd gezien merkwaardig aan, want de ontginningen kwamen al heel spoedig na 953 op gang. Algemeen wordt aangenomen dat een aantal veengebieden uit de eerste ontginningsfase reeds omstreeks het jaar 1000 in agrarisch gebruik genomen zijn. Aan een nieuwe fase kon pas worden begonnen nadat de voorafgaande was voltooid. Voor het ontstaan van Kockengen, dat in cultuur werd gebracht in de vierde fase van de ontginningen ten westen van de Vecht, denkt Buitelaar (blz. 210) aan de periode tussen 1075 en 1125, ik aan omstreeks 1150.¹³ Terugtelen maakt het in beide gevallen waarschijnlijk dat Otterspoorbreek, een Breukelse eerste-fase ontginning, dan al kort na het jaar 1000 gereedgekomen moet zijn. Dat zou dan betekenen dat men – in Buitelaars gedachtengang – de bisschoppelijke curtis te Breukelen al weer begon te ontmantelen nog voordat die goed en wel was ingericht. Maar dat valt mijns inziens nauwelijks te rijmen met de diepe sporen die het hofrechtelijk stelsel in de oude Breukelse geschiedenis heeft getrokken.

Het lijkt er soms op dat Buitelaar die frictie in zijn chronologie ook heeft gevoeld. Bij herhaling schrijft hij over de veenontginningen in de 12de en 13de eeuw, maar laat hij de 11de eeuw daarbij ongenoemd, hoewel die in dit verband waarschijnlijk veel belangrijker was dan de 13de.

Overigens heb ik ook mijn twijfels bij de door Buitelaar geponeerde ontbinding van het hofrechtelijke verband. Hoewel de regelingen die voor het nieuwe land werden getroffen – in het bijzonder dat de kolonisten zelf eigenaar van de grond van hun hoeve werden – een sterk mätigende invloed hadden op de horigheidsbanden op het oude land, werden de gevestigde eigendomsverhoudingen er niet wezenlijk door aangetast. Vooral de vele grondlenen of -pachten die werden geregistreerd in de leenregisters van Nijenrode getuigen ervan dat elementen uit de oude hofrechtelijke verhouding tussen Breukelerhof en grondgebruikers nog tot na het Rampjaar 1672-1673 doorwerkten.

De hof van Breukelen

Over de locatie van de vronhoeve van Breukelen zijn Buitelaar en ik het redelijk eens. Volgens mij komt daarvoor alleen de hof De Poel in aanmerking. Hoewel Buitelaar de curtis van Breukelen gewoonlijk eveneens in de hofstede Ten Poel situeert, noemt hij op één plaats (blz. 224) ook het tot deelcomplex 1 behorende Dolregoed als mogelijkheid. Dat lag echter op de oeverwal van de Vecht direct ten noorden van kasteel Nijenrode (blz. 219), wat een onwaarschijnlijke, nogal afgelegen locatie was voor een 8ste – of 10de – eeuwse Breukelse curtis.

Ik verschil met Buitelaar van mening als hij schrijft dat het bewijs voor het bestaan van een hof of curtis in Breukelen ontbreekt. Indirect zijn er wel duidelijke aanwijzingen; zo is er bijvoorbeeld in (door Buitelaar niet gesignaleerde) oorkonden van 5 februari 1218, 25 maart 1256 en 5 december 1366 sprake van de tienden van Breukelen en de hof Broekerhove of Brokerhove, welke dan inkomsten verschaffen aan het Kapittel van Sint-Pieter te Utrecht.⁶ Uit een verscheidenheid aan gegevens komt de rol van de oude hofstede De Poel als een bestuurs- en beheerscentrum naar voren.

Relatie tussen de leenheren van Breukelen en de bisschop

Ik acht het onjuist de positie van de Van Dolres in het Breukelse gebied uitsluitend te duiden in termen van ministerialiteit.

Eerder in dit betoog wees ik er al op dat het bestaan van een extra niveau in de Breukelse leenhierarchie vermoedelijk al bestond in de situatie van vóór 953. Nadat de bisschop de wereldlijke macht kreeg over de Vechtstreek en nog sterker toen hij in Breukelen de machtsverdeling veel stringenter naar zijn hand zette, zullen de Van Dolres de bisschop uiteraard als hoger gezag hebben moeten aanvaarden, maar het lijkt er op dat ze hun oude relatie met de eigen leenmannen mochten handhaven.

In 1298 gaf de leenheer Berend van Dolre een van de beide deelcomplexen Breukelse leengoederen uit aan zijn neef en leenman Gijsbert van den Poel. Deze Berend was een zoon van Gijsbert van Dolre en Agnes van den Poel. De vader van deze Gijsbert, evenals de genoemde kleinzoon Berend geheten, en diens vader, Gerard van Dolre, waren lid van de Stichtse ridderschap en traden op als raadslieden van de bisschop. In 1178 werden een Reinier en een Hugo van Dolre genoemd als ministerialen van de bisschop. Wat de familierelatie tussen de beide laatstgenoemde en hun min-of-meer tijdgenoot Gerard van Dolre was, is onbekend. Dat de Van Dolres die gedurende het laatste kwart van de 12de eeuw en tijdens de 13de eeuw over de Breukelse leengoederen beschikten, stamden uit een geslacht dat toen op goede voet stond met de bisschop lijkt onmiskenbaar. Over de tijd daarvoor zijn dergelijke gegevens echter niet bekend.

Over de praktische invulling van de relatie tussen de bisschop en de leenheer van Breukelen, Oud Aa en Otterspoorbroek (aanvankelijk uit het geslacht Van Dolre, sedert de 14de eeuw door vererving het geslacht Van Vianen) bestaat eveneens onduidelijkheid. De bisschop was de landsheer, maar de vraag is of hij die positie gedurende de eerste vier à vijf eeuwen van het bisschoppelijk bestuur over de Vechtstreek gebruikte om zich in detail in te laten met alle plaatselijke beleningen. Het kan ook zijn dat hij na ca. 1123 de strak ingeperkte situatie m.b.t. de Breukelerhof en haar rechts-

opvolgers weer geruime tijd min of meer heeft gelaten voor wat die was. Beleningen met het Breukelse deelcomplex 1 zijn bekend uit 1392, 1397, 1401, 1412, 1420, 1455 en later, beleningen met deelcomplex 2 uit 1298, 1372, 1392, 1420, 1422, 1432, 1460 en later.¹⁴ Pas uit 1455 is mij echter het eerste voorbeeld bekend, waarbij de bisschop als landsheer zijn goedkeuring verleende aan een belening in Breukelen door een Van Brederode, heer van Vianen, aan een heer van Nijenrode.¹⁵ Daar was toen ook wel reden voor. De heren Van Brederode, die de Van Vianens in het begin van de 15de eeuw opvolgden als heren van Vianen en daarmee ook als leenheren van de Breukelse leengoederen, hadden een heel andere politieke opstelling dan de Van Dolres en na hen de Van Vianens. Zij werden geen medestanders van de bisschop maar schaarden zich veelal onder diens tegenstanders. Hetzelfde gold al wat eerder voor hun Breukelse leenman. Aanvankelijk was Nijenrode, gesticht door Gerard Splinter van Ruwiel, een eigen vrij bezit van de kasteelheer. Dat duurde tot in de eerste helft van de 14de eeuw, toen Gijsbrecht I van Nijenrode dat bezit opdroeg aan de graaf van Holland. Mede door die politieke keus kwamen ook de Van Nijenrodes steeds vaker en scherper tegenover de bisschop te staan. Niettemin beschikten de heren Van Brederode en de Van Nijenrodes over een leencomplex waarvan de bisschop zich als de overleenheer zag. Het is begrijpelijk dat hij onder de geschetste omstandigheid zijn positie duidelijk vastgelegd wenste te zien.

Waren leden van het geslacht Van den Poel ministerialen?

Voor zijn stelling dat het geslacht Van den Poel behoorde tot de ministerialen van de bisschop geeft Buitelaar twee argumenten (blz. 223): (1) In het midden van de 13de eeuw trouwde een Van Dolre met Agnes van den Poel en haar moeder werd als weduwe uitgehuwelijkt aan Gijsbert van Schalkwijk, lid van een vooraanstaand ministerialengeslacht uit het Sticht. (2) De hofstede De Poel of Ten Poel, de oude woonstede van de familie Van den Poel, was aan het eind van de 14de eeuw een leen van de bisschop van Utrecht, waarschijnlijk niet toevallig "in leen gehouden door de bezitter van complex II, Gijsbert van Nijenrode".

Wat het eerste argument betreft, wil ik opmerken dat tijdens de Late Middeleeuwen de heersende elite weliswaar de gewoonte had bij voorkeur "op stand" te trouwen, maar het is mij niet bekend dat een ministeriaal alleen zou mogen trouwen met een dochter of weduwe van een andere ministeriaal. Adel en ministerialiteit waren elkaar toen via de ridderschap sociaal dicht genaderd.

Bij het tweede argument liggen stelling en bewijsstuk in de tijd gezien erg ver uiteen. Dat in de laat-14de eeuw een Van Nijenrode De Poel in handen had, was niet toevallig. Omstreeks 1365 trouwde Gijsbrecht II van Nijenrode immers met Margriete van Rijn, erfdochter van De Poel en leencomplex 2. Dit deelcomplex erfde daarna over op zijn zoon Otto, terwijl De Poel in 1392 als huwelijksgift werd meegegeven aan zijn jongste zoon, Johan van Nijenrode, "alse voor sijn moeders erve". Na hem kwam De Poel aan Gijsbrecht Johanz van Nijenrode van Velsen. De gift in 1392 werd in 1394 door een bisschoppelijke oorkonde bekrachtigd. Dit is het oudste mij bekende document waarin een bisschoppelijke bemoeienis met De Poel tot uitdrukking komt.¹⁶ Het geslacht Van den Poel was toen reeds verscheidene decennia van het Breukelse toneel verdwenen.

Ik vind dat Buitelaar geen overtuigend bewijs levert dat de leden van de familie Van den Poel ministerialen waren en blijf vooralsnog bij mijn overtuiging dat zij dat *niet* waren. Dat zou wel eens de verklaring kunnen zijn waarom het geslacht Van den Poel in de door het bisschoppelijk bestuur gedomineerde oude archivalia weinig naar voren komt. Verbazing over dit laatste en over de veronderstelde geringe politieke invloed van de Van den Poels (Buitelaar blz. 223) is dan niet meer nodig. Ook anderen die buiten de kring rond de bisschop stonden, vindt men in de oude oorkonden gewoonlijk spaarzaam genoemd.

Waren leden van het geslacht Van der Aa ontginners?

De Van den Poels waren wel betrokken bij veenontginningen, maar naar alle waarschijnlijkheid geen ministerialen. Voor de Van der Aas gold vermoedelijk het omgekeerde. Dat ze ministerialen waren is overduidelijk.¹² Ik ben echter er – in tegenstelling tot Buitelaar (blz. 226, 238) – allesbehalve van overtuigd dat de heren van Ter Aa een rol als locator-ontginner hebben gespeeld.

Het geslacht dat in de 12de eeuw de naam Van der Aa voerde, behoorde al rond het midden van de 11de eeuw tot de getrouwen van de bisschop en had meer belangen in de bisschopsstad dan op het platteland. Hun versterkte huis aan de Aa was, behalve voor de bescherming van de groeiende Utrechtse scheepvaartbelangen, mogelijk vooral bedoeld als een waarnemingspost van waaruit ten behoeve van de bisschop een oogje kon worden gehouden op de eigenzinnige heren in Breukelen en Loenersloot.

De gerechtsheerlijkheid Ter Aa is klein gebleven. In tegenstelling tot Buitelaar ben ik er van overtuigd dat er geen Van der Aa betrokken is geweest bij het in cultuur brengen van Oukoop. Er zijn goede aanwijzingen dat de ontginningen Oukoop en Oukoop-Ter Aa uitgevoerd zijn vanuit Loenersloot. De grondlegger van het Huis Ter Aa verscheen minstens een halve eeuw later pas op het plaatselijke toneel, te laat om nog enige rol bij die ontginningen te hebben kunnen spelen.¹² Waarschijnlijk had de heer van Ter Aa in de begintijd van Demmerik wel de lagere rechtsmacht, tijs en tienden van die heerlijkheid van de bisschop in leen, maar het is twijfelachtig of hij betrokken was bij het initiatief tot en de realisatie van dat ontginningsblok.¹²

Gerecht en huis van Ruwiel

Vraagtekens passen ook bij Buitelaars stelling (blz. 226, 244) dat de heer van Ruwiel als locator-ondernemer van de bisschop betrokken was bij nieuwe ontginningen, die aansloten bij oud land langs de Aa, waar de familie haar versterkte huis had gebouwd.

De ontginningen welke de hoofdelementen van het Ruwielsgerecht gingen vormen, werden vermoedelijk omstreeks het jaar 1100 uitgevoerd. Daarentegen komen heren van Ruwiel pas sedert het midden van de 13de eeuw als ministerialen in de archieven voor.

Er is minder reden tot verwondering over de vorm en samenstelling van het Ruwielsgerecht dan Buitelaar denkt. Kortrijk vormde een ontginningsblok in de tweede slag van de veenontginningen die de Vecht als basis hadden. Portengen-Noordeinde (met daarbij Portengen-Ter Aa) werd ontgonnen in de tweede slag uitgaande van de meer naar het westen gelegen rivier de Aa, op die hoogte toen de belangrijkste van twee Vechtarmen. Zodoende versprongen Kortrijk en Portengen-Noordeinde ruimtelijk gezien ten opzichte van elkaar, maar ontstonden ze min of meer tegelijkertijd.

In rechte lijn lag het huis Ruwiel 6,5 kilometer verwijderd van dit Ruwielsgerecht. Het huis was gebouwd op een relatief hoog gelegen deel van de oostelijke oever van de Aa. Om de heer van Ruwiel in de gelegenheid te stellen in zijn "woon-werkverkeer" op eigen gebied te blijven, verkreeg hij een smalle corridor langs de Aa en vervolgens langs de Boterwal (Botterdijck) aan de noordrand van Oud Aa. Zowel de bouwkaavel als de corridor mochten aan hem zijn afgestaan door de heer van de Breukelerhof.⁶ De oeverwallen van de Aa en de ontginning Oud Aa maakten beide deel uit van het complex leengoederen van de Breukelerhof. Mijn opvatting blijft bijgevolg dat gerecht en huis van Ruwiel ontstonden in een vriendschappelijk samenspel tussen een Van den Poel en een Van Ruwiel, onder het welwillend oog van een Van Dolre en zonder directe inbreng van bisschoppelijk beleid. Als het huis zonder vooraf gevraagde toestemming van de bisschop werd gebouwd, kon dat voor hem wel eens de druppel zijn geweest die zijn Breukelse emmer van gramschap deed overlopen.

Het lijkt er op dat zowel de heer Van Dolre als de heer Van Ruwiel ten tijde van het ingrijpen van de bisschop in de Breukelse situatie (of enige tijd daarna) zich vanuit een positie als vrij man heeft moe-

ten schicken in een samenwerking met de bisschop. Zij stonden verworven rechten aan de bisschop af, maar werden daar door hem goedgunstig voor beloond. Deze visie komt mij plausibeler voor dan Buitelaars opvatting dat de ministerialen in de Vechtstreek exclusief uit de onvrjje lieden kwamen. De bisschop lijkt veeleer zijn keuze te hebben laten afhangen van de omstandigheden die hij op een bepaalde plaats aantrof.

De heer van Ruwiel had ook elders goederen in leen van de heer Van Dolre. De bisschop trok die niet als rechtstreekse lenen aan zich. Bijgevolg kon Berend van Dolre nog in 1298, toen hij Breukelse leengoederen in leen gaf aan Gijsbrecht van den Poel, ook zijn beide getuigen Gijsbrecht van Ruwiel en Splinter van Ruwiel aanduiden als "mijn mannen".¹⁷ Evenzo interessant is dat op 26 maart 1318 Hubrecht (Hubertus) van Vianen, de schoonvader van de dochter/erfgename van Berend van Dolre, zegelde voor de knape Gijsbert van Ruwiel toen die van het Kapittel van Sint-Pieter te Utrecht de tien den van Breukeleven en het dagelijks gerecht in Tienhoven voor 100 pond per jaar in pacht nam.¹⁸

Conclusie

Uit het voorafgaande is hopelijk duidelijk geworden dat het bestuderen van de Middeleeuwse geschiedenis niet eenvoudig is. Het feitenmateriaal is naar verhouding schaars, de interpretatie daarvan is vaak moeilijk en het leggen van verbanden meermalen beredeneerd gokwerk. Het onderzoek is nooit af. Iedere additionele bron kan een voorgaande hypothese ontcrachten of juist versterken. Het in niet onaanzienlijke mate ongebruikt laten door Buitelaar van door amateurhistorici bijeengebracht materiaal en ontwikkelde interpretaties en visies ontnceemt aan een deel van zijn conclusie de overtuigingskracht. Bovendien kende Buitelaar naar mijn overtuiging onvoldoende gewicht toe aan de historische ontwikkelingen in de tijd voordat de bisschop van Utrecht en zijn ministerialen een rol gingen meespelen in het bewind over de Vechtstreek. Wegen we die zwaarder in, dan lijkt het er vooralsnog op dat in Breukelen de Middeleeuwse geschiedenis complexer in elkaar stak dan hij ons schetst.

Over de historische gang van zaken buiten Breukelen en directe omgeving heb ik weinig gezegd, omdat ik mij op dat vlak onvoldoende competent acht. Het zou echter wel eens kunnen zijn dat mijn observaties meer een exemplarische dan een incidentele grond hebben. Zo viel mij ook op dat Buitelaar het totale gebied van de latere ambachtsheerlijkheid van Mijnden en de beide Loosdrechten ziet als een veenontginning vanuit de Vecht (blz. 179-187). In het blad *Tussen Vecht en Eem* en het tijdschrift *Historische Kring Loosdrecht* heeft vooral Rutger Loenen duidelijk gemaakt dat (Oud-)Loosdrecht en Muijeveld Vechtontginningen waren, maar dat Ter Sype (Nieuw-Loosdrecht) werd ontgonnen vanuit het Gooi. Dat werpt een ander licht op Buitelaars speculaties over de grens tussen Loosdrecht en het Gooi.

Noten

- 1 A.L.P. Buitelaar, 1993. De Stichtse Ministerialiteit en de Ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek. Verloren, Hilversum, 440 blz. Voor belangstellenden te leen uit de bibliotheek van Niftarlake.
- 2 A.A. Manten, 1992. De kerstening van de Vechtstreek. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 7, nr. 2, blz. 65-82.
- 3 A.A. Manten, in voorbereiding. Kwam het geslacht Attinga uit Oostergo? (Inmiddels gepubliceerd in Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 12, blz. 49-52.)
- 4 In een lijst van onroerende goederen, die vóór het jaar 960 aan de Utrechtse kerk geschonken waren, wordt onder meer land genoemd dat gelegen was nabij de villa van Loenersloot; zie P.H.A. Martini Buys, 1937. Schets van de geschiedenis van Loenersloot. Jaarboekje Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake", 1937, blz. 1-37.
- 5 In drie documenten, vermeld in het Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, deel I, komt de schenking van goederen in de Vechtstreek aan de bisschop aan de orde. In nr. 120 (blz. 120-121) wordt de naam van de laatste graaf van Niftarlake gespeld als Hatto, in nr. 134 (blz. 131) en nr. 217 (blz. 196-197) als Atto.
- 6 A.A. Manten, 1992. De Middeleeuwse geslachten Van den Poel en Van Rijn en de hofstede De Poel te Breukelen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 7, nr. 1, blz. 43-59. De oorkonden waarin de Breukelerhof staat genoemd, bevinden zich in het Archief van het Kapittel van St. Pieter. Ze worden ook vermeld in S. Muller Fz (overl. 1922), Regesten van het Kapittel van St. Pieter (door Buitelaar niet genoemd onder de door hem gebruikte bronnen en literatuur).
- 7 A.A. Manten en Kl. Sierksma, 1992. Oorsprong van het geslacht Van Ruele en de relatie met de geloofsprediker Liudger. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 7, nr. 3, blz. 138-147.
- 8 A.A. Manten, 1994. De grote machtsingreep rond Breukelen door de bisschop van Utrecht. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 9, nr. 3, blz. 121-127.
- 9 A.A. Manten, 1987. Het gebied van Breukelen aan de oostelijke Vechtoever tijdens de Middeleeuwen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 2, nr. 1, blz. 14-18.
- 10 A.A. Manten, 1990. De oostzijde van de Klapstraat (Herenstraat) omstreeks 1540 en in 1474. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 5, nr. 4, blz. 121-136.
- 11 F.L. Ganshof, 1961. Feudalism. Harper & Row Publishers, New York, reeks Harper Torchbooks, 3rd English edition, 170 + xxvi blz.
- 12 A.A. Manten, 1995-96. Het geslacht Van der Aa in de 11de en 12de eeuw. Mededelingen Stichting Utrechtse Kastelen, 1995 (3) blz. 6-16, 1995 (4) blz. 2-13 en 1996 (1) blz. 4-12.
- 13 A.A. Manten, 1996. Oude geschiedenis van Kockengen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 11, nr. 1, blz. 43-50. De gedachte dat Kockengen misschien al tussen 1075 en 1125 werd gesticht, vindt zijn oorsprong in de onderste tien bouwlagen van de kerktoren, die bestaan uit baksteenmateriaal dat op een Romaanse ouderdom lijkt te wijzen. Bij de restauratie van de kerk in 1958 werd echter vastgesteld dat het hergebruikt afbraakmateriaal betrof. De kerk van Kockengen werd pas in de eerste helft van de 14de eeuw gebouwd.
- 14 J.C. Kort, 1986. De leenhoven van de heren van Vianen, deel IV. Ons Voorgeslacht, jaargang 41, nr. 359, blz. 224-241.
- 15 Charterverzameling op kasteel Nijenrode, charter nr. 5 (23 juni 1455), met transfix (20 januari 1461).
- 16 A. Joh. Maris, 1956. Repertorium op de Stichtse leenprotocollen uit het landsheerlijke tijdvak, deel I. De Nederstichtse leenacten (1394-1581). Uitgave Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, 's-Gravenhage, 606 blz., in het bijzonder blz. 47-48.

- 17 J.J. de Geer, 1851. Proeve eener geschiedenis van het geslacht Van Nyenrode. Uit oorspronkelijke stukken bewerkt. Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht, vierde deel, eerste stuk, blz. 3-124, daarbinnen blz. 81. Ook: F. Ketner, 1959. Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301. Deel V, Tweede stuk. Staatsdrukkerij en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage, blz. 350, nr. 2854 (2 januari 1298).
- 18 Archief van het Kapittel van St.-Pieter (Rijksarchief te Utrecht), inv. nr. 869, charter van 26 maart 1318.

De Bibliotheek in 1996

Terugziend op het jaar 1996 kunnen we weer zeggen dat het de bibliotheek goed gegaan is. Er was regelmatig contact, zowel schriftelijk als mondeling, met verschillende instanties en verenigingen en uiteraard ook met particuliere leden.

De leden blijken de halfjaarlijkse Niftarlake-bulletins goed te lezen: herhaaldelijk werden overvloedige oude jaarboekjes aan het genootschap aangeboden, waardoor het mede mogelijk was aan de toenemende vraag naar jaarboekjes door leden te voldoen.

Wat enigszins achterbleef was het bibliotheekbezoek. Hoewel uit gesprekken steeds weer blijkt dat er heus wel leden zijn die de bibliotheek eens willen komen bekijken, blijkt het daar in de praktijk toch niet zo gemakkelijk van te komen. Zo bleef het bezoek ook in 1996 voornamelijk beperkt tot leden die heel gericht kwamen zoeken naar historische gegevens i.v.m. het schrijven van een scriptie of een artikel, of vanuit belangstelling voor hun eigen oude huis en de directe omgeving daarvan. Om het bibliotheekbezoek wat te stimuleren heeft het Bestuur op 19 oktober 1996 een open middag georganiseerd, waarvoor 39 leden zich opgaven. 22 Leden maakten ook daadwerkelijk gebruik van deze gelegenheid, maar dit bleek dan ook een select gezelschap van ware bibliofielen (en voor wie in 1996 verhinderd was: u kunt altijd telefonisch een afspraak maken voor bibliotheekbezoek: 0294 – 23 46 53).

Inmiddels is de catalogus op het bibliotheekbezit bijgewerkt tot en met januari 1997 en tegen kostprijs verkrijgbaar (f6,50). Ook het Register op de Jaarboekjes 1913-1994, aangevuld met een register over 1995, is weer leverbaar tegen een kostprijs van f5,50.

Teneinde u alvast enig inzicht te geven in de in 1996 verworven (boek)werken, wil ik er vier voor u uitlichten voor een korte bespreking.

Algemeen

Boerderijen

Boerenerven in de provincie Utrecht: Eemland en Gelderse Vallei door Christ-Jan van Rooij, 1995 en *Kromme Rijngebied en Lopikerwaard* door Yolanda Ezendam, 1996.

Deze twee aardige boekjes, uitgegeven door de Boerderijstichting Utrecht, laten zien hoe boerenerven er vroeger uitzagen, zowel wat de bebouwing als wat de beplanting betreft.

Ze zijn bedoeld voor twee categorieën boerderijbewoners: de oorspronkelijke boeren, die hun bedrijf uitoefenen in en om de oude boerderij (1) en de stedelingen die een oude boerderij kopen en vanuit hun totaal andere woonwensen het uiterlijk van boerderij en erf vaak volledig willen veranderen (2). Aan beide groepen in de provincie Utrecht geven deze boekjes zeer zinnige adviezen met de bedoeling het oorspronkelijk karakter van boerderij en erf zo weinig mogelijk aan te tasten.

1 De boeren en het boerenbedrijf

Door modernisering van de landbouwmethoden werden er andere eisen gesteld aan de gebouwen en de inrichting van het erf. Traditionele elementen als hooiberg en houten schuren met zwartgeteerde, gepotdekselde planken verdwenen en daarvoor in de plaats kwamen voedersilo's, mestilo's en enorme metalen wagenloodsen. Natuurlijk is het uitgangspunt voor ieder boerenbedrijf een rendabele bedrijfsvoering, maar vaak kunnen met iets meer denkwerk minder lelijke oplossingen gevonden worden, bijv. door de nieuwe gebouwen anders te plaatsen en er bomen of hagen omheen te planten.

2 De stedelingen en de boerderij

Stadsmensen worden aangetrokken door de rust en de romantiek van het landleven. Maar vaak beschikken deze nieuwe "buitenlui" over onvoldoende kennis of tijd om een traditioneel erf te kunnen handhaven. Zo wordt dan vaak de oorspronkelijke formele tuin vóór de boerderij veranderd in een stadstuin met een gazon, omzoomd door coniferen en andere exoten. Zo'n tuin past totaal niet in het omringende landschap. En ook bij de verdere beplanting gaan de nieuwe bewoners vaak uit van hun eigen voorkeur, zonder zich af te vragen wat nu van oudsher typische boerderijplanten zijn.

Een veelgehoord excuus is ook dat men geen tijd heeft om een traditionele boerentuin te onderhouden. Ook hiervoor bestaat een historisch verantwoorde oplossing: verander de tuin in een klein boomgaardje en laat het gras onder de bomen kort houden door een schaap.

Voor de buitenlui die wel van goede wil zijn, maar niet over voldoende kennis beschikken, is achterin beide boekjes een basis-sortiment van planten voor boerentuinen in de provincie Utrecht opgenomen.

Kunstenaars

Ton en Bertus Sondaar – Leven en beeldhouwen aan de Vecht. Uitg. Medimil, Loenen aan de Vecht, 1996, door Sarah de Clerq en Jan Teeuwisse.

In het gemeentehuis van Loenen, Beek en Hoff, is van november 1996 tot en met februari 1997 een overzichtstentoonstelling gehouden van het werk van het beeldhouwersechtpaar Ton en Bertus Sondaar, die meer dan een halve eeuw leefden en werkten aan de Vecht. Bij deze expositie is een catalogus uitgegeven, die tevens een levensbeschrijving van beide kunstenaars bevat en een aantal foto's van werken die niet op de tentoonstelling te zien waren. Deze uitgave is vooral belangrijk met betrekking tot het werk van mevrouw Sondaar, aangezien zij veel minder geëxposeerd heeft dan haar man, zodat er over haar werk ook niet zo veel gepubliceerd is.

Bertus Sondaar en Ton Dobbelman leerden elkaar kennen aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunst te Amsterdam, waar ze beiden de opleiding beeldhouwen volgden, die gegeven werd door prof. Bronner. Van Bronner leerden ze dat bij beeldhouwen "goed kijken" essentieel is en zelfs ondergeschikt aan een perfecte technische uitvoering. In 1930 zijn Bertus en Ton getrouwd. Eerst vestigden ze zich in Frankrijk, waar Bertus in Parijs lessen portretbeeldhouwen volgde. In 1937 kwamen ze terug naar Nederland en gingen wonen op de buitenplaats "Oud Over" in Loenen aan de Vecht.

Bertus Sondaar kreeg als portretbeeldhouwer belangrijke opdrachten. Zijn vrouw bleef eveneens beeldhouwen, ook na de geboorte van de kinderen. Ze maakte in die tijd voornamelijk kinderportretten, van haar eigen kinderen en van kinderen uit de buurt. Ze kon zich veroorloven haar onderwerpen vrij te kiezen doordat de Sondaars financieel onafhankelijk waren. Deze vrijheid had echter wel tot gevolg dat haar werk zelden in het openbaar besproken werd en dat publieke waardering uitbleef. Maar dat vond ze onbelangrijk, het ging haar om het plezier in het werk. Beeldhouwen was en is voor haar een levensbehoefte.

Het uitvoerig beschrijven van de geëxposeerde werken van Ton en Bertus Sondaar valt buiten het bestek van deze bespreking. Gezien het feit dat zij zich richtten op portretbeeldhouwkunst, ligt het voor de hand dat hun werk realistisch is. Toch zijn hun portretten geen letterlijke weergave van de werkelijkheid. Kunstenaars voegen iets toe aan de werkelijkheid. Een dichter of schrijver

doet dat door middel van poëtische of beeldende taal, een beeldend kunstenaar door middel van de aard en de bewerking van zijn materiaal (klei, steen, brons, etc.). Dit is bijv. goed te illustreren aan de hand van het borstbeeldje dat Ton Sondaar in 1968 maakte van prins Willem Alexander als baby. Het hoofd en de knuistjes zijn veel preciezer uitgewerkt dan de kleren, die de indruk geven van een impressionistisch schilderij, met krachtige vegen en klodders. Toch zijn ook hoofd en handjes geen letterlijke weergave van de werkelijkheid. Gelukkig maar, dan was het geheel een lief babyportretje geworden zonder meer. Nu blijft het materiaal spreken.

Tuin elementen

Aardse Paradijzen – De tuin in de Nederlandse kunst, 15de tot 18de eeuw. Uitg. Noordbrabants museum en Frans Halsmuseum, 's-Hertogenbosch en Haarlem, 1996, door Dr. Erik de Jong, Drs Marleen Dominicus-van Soest et al.

De samenstellers, beiden kunsthistoricus, zijn niet alleen deskundig op het gebied van tuinen, zij hebben ook over het verschijnsel tuin nagedacht. En dit laatste maakt dit boekwerk met fraaie reproducties tot meer dan alleen een catalogus bij de in 1996 in 's-Hertogenbosch en Haarlem gehouden tentoonstelling Aardse Paradijzen.

De titel verwijst naar de volmaakte eerste tuin op aarde, het Paradijs, waar de mens nog geen verdriet en zorgen kende. Dit paradijs is voor de mens verloren gegaan, maar men kan de aanleg van fraaie lusthoven zien als een poging die verloren paradijselijke staat terug te halen.

Teneinde enige orde te scheppen in de veelheid van kunstwerken waarop een tuin is afgebeeld, hebben de samenstellers de werken ingedeeld in drie categorieën:

1 De tuin in vogelvlucht

Hierbij zijn huis en tuin van bovenaf weergegeven, vanuit een hoog standpunt. Voorbeelden: plattegronden, tuinontwerpen, maar ook schilderijen, waarbij huis, tuin en omgeving a.h.w. als een luchtfoto in beeld gebracht werden.

Van de Vechtstreek zijn in deze categorie twee voorbeelden opgenomen, beide van Gunterstein, n.l. een ets met een "vue générale" en een schilderij van David van der Plaes (± 1685) dat nu nog als schoorsteenstuk op Gunterstein aanwezig is. Het stelt voor Magdalena Poulle, die in 1680 de ruïne van het oude huis Gunterstein gekocht had, en haar neefje Peter Poulle. Het jongetje houdt trots een tuinontwerp omhoog voor het nieuwe Gunterstein.

2 *De tuin als kijkdoos*

Hier is het standpunt van de kunstenaar dat van de kijker, die op deze manier als het ware de tuin binnenwandelt. Deze werkwijze heeft de meest natuurlijke afbeeldingen tot resultaat. Voorbeelden: schilderijen en tekeningen.

In deze categorie is een fraai 17de-eeuws schilderij opgenomen van Jan van der Heyden (1670) waarop Spruytenburg (nu Leeuwenburg) te Maarssen is afgebeeld. Dit schilderij is nu helaas nog slechts te bezichtigen in Moskou in het Poesjkin Museum.

3 *De tuin als motief*

Hierbij dient de tuin slechts als achtergrond of decoratie. Meestal gaat het hier niet om werkelijke tuinen, maar om symbolische voorstellingen. Voorbeelden: gravures, etsen en schilderijen met zinnebeeldige voorstellingen uit de bijbel of de klassieke oudheid.

Hier is de Vechtstreek vertegenwoordigd met drie voorstellingen (deze categorie neemt ook in de catalogus de meeste plaats in).

De eerste is een ets van Hessel Gerritsz (± 1600) waarop men tuinlieden aan het werk ziet in de tuin van kasteel Nijenrode. De voorstelling is symbolisch en stelt de lente voor (Rijksmuseum, Amsterdam).

De twee andere voorstellingen zijn familieportretten (beide uit het Amsterdams Historisch Museum). Het eerste schilderij is van Jan Weenix uit ± 1700 en stelt voor Agneta Block, haar echtgenoot Sybrand de Flines en hun kinderen in hun tuin op Vijverhof aan de Vecht. De tuin dient hier als achtergrond, maar op de voorgrond zijn producten uit deze beroemde tuin te zien, zoals een bloeiende ananas, een cactus en citrusboompjes.

Op het tweede familieportret uit 1770 van Nicolaas Verkolje is de doopsgezinde zijdehandelaar David van Mollem afgebeeld met zijn kinderen en kleinkinderen. De tuin op de achtergrond geeft deels de juist voltooide tuin van Zijdebalen (bij Utrecht) weer, maar bevat ook verzonnen elementen (triumfboog en coulissen van hagen). Ook van Mollem had grote belangstelling voor de tuinkunst. Hoewel hij overeenkomstig de doopsgezinde traditie ingetogen leefde, zag hij toch een rijke tuinaanleg als geoorloofd: daarin kon de mens de Goddelijke ordening in de natuur terugbrengen.

Parallel aan deze indeling in categorieën bevat de catalogus echter ook een zeer uitvoerige begeleidende tekst met interessante informatie over het verschijnsel "tuin". Aangezien deze informatie echter "ingebod" is in de behandeling van de kunstwerken, is ze niet eenvoudig toegankelijk. De volhardende lezer wordt echter wel beloond. Zo vragen de samenstellers zich af wat nu eigenlijk een tuin is en hoe de tuin is ontstaan (catalogus blz. 19-20). Het woord

“tuin” betekent “hek, omheining”, maar verwijst ook naar de ruimte binnen die omheining. Een tuin is dus een kleinere of grotere plek, die naar buiten is afgeschermd door een hek, haag of muur om daarmee naar binnen toe beslotenheid en veiligheid te suggereren.

Kennelijk heeft de mens al vroeg de behoefte gevoeld aan een fraaie plek buitenshuis, waar men bescherming kon zoeken tegen de wereld om zich heen. In de Odyssee van Homerus vinden we al twee tuinen beschreven als ware lusthoven (catalogus blz. 25). Aansluitend bij het onderhavige onderwerp, tuinen in de nederlandse kunst, kan men zich dan afvragen waarom de mens tuinen is gaan afbeelden. Een zeer voor de hand liggend antwoord is: “uit pronkzucht”, maar dat was het zeker niet alleen. Tuinen zijn vergankelijk, zoals wij als bewoners van de Vechtstreek maar al te goed weten. Alleen door zijn tuin te laten afbeelden of, met tekeningen erbij, te beschrijven, zoals Constantijn Huygens zo mooi heeft gedaan voor zijn buiten Hofwijck bij Voorburg, kon men zijn tuin voor het nageslacht bewaren:

De tijd slijt struik en steen. Eens zal men zeggen: hier,

hier was <'t waar Hofwijck stond, nu puin en kweek (=woekergras) en aarde

Het huis Hofwijck staat er nog, maar wat zijn tuin betreft heeft Huygens gelijk gekregen: daar loopt nu de spoorlijn. En ook de meeste van de in deze catalogus afgebeelde lusthoven bestaan niet meer. Alleen op papier en doek bleven ze bewaard.

Regio

Vecht- en Plassengebied

Een buitenplaats aan de Vecht ± 1740 (Elsenburg bij Maarssen). Uitg. J.B. Wolters, Groningen, illustrator J.H. Isings.

Dit werk is geen boek-, maar een plaatwerk: het is een afdruk van de oude schoolplaat van de Vecht, die u zich wellicht nog uit uw kindertijd herinnert. De plaat werd in 1996 aan Niftarlake geschonken door de heer en mevrouw Harms te Loenen.

Als voorbeeld heeft Isings de niet meer bestaande buitenplaats Elsenburg gekozen zoals die is afgebeeld door Daniël Stoopendaal in zijn Zegepraalende Vecht (1719). Elsenburg lag bij Maarssen, tussen Doornburg en Goudestein. Isings keuze viel op Elsenburg, omdat dit huis het eerste voorbeeld aan de Vecht was (1637) van het nieuwe woningtype van het “brede stadshuis buiten”, dat tegen het midden van de 17de eeuw in zwang kwam. Deze blokvormige huizen waren vrijwel exacte kopieën van de Amsterdamse grachtenhuizen uit die

tijd. En net zoals dikwijls in Amsterdam was ook bij Elsenburg de architect Philip Vingboons.

Isings beeldt het huis en de omgeving ervan af zoals deze er omstreeks 1740 uitgezien zullen hebben. Elsenburg was toen in het bezit van Theodorus de Leeuw, een handelaar in Franse wijnen, die als zodanig lange tijd in La Rochelle gewoond had. Na de herroeping van het Edict van Nantes, waarbij de godsdienstvrijheid voor de Protestanten werd opgeheven, keerde hij naar Holland terug. De Franse sierkunstenaar Daniel Marot vergezelde hem. De Leeuw introduceerde Marot in de Vechtstreek en gaf hem de opdracht zijn buiten Elsenburg te verfraaien en te moderniseren.

Op de plaat heeft Isings De Leeuw afgebeeld, die met pruik en in elegant 18de-eeuws kostuum op de aanlegsteiger de aankomst afwacht van een aanzeilend Statenjacht. Er wordt dus hoog bezoek verwacht. Inmiddels rijdt een fraaie koets, met twee paarden bespannen, op het grote inrijhek af, dat zojuist door een bediende geopend is. Een kleine jongen staat met de handjes op de rug op de voorgrond het schouwspel aan te gaperen. Links op de voorgrond zijn twee huisknechten bezig een paar koffers en een wasmand aan de rivier te zetten, die straks met een sloep naar de aanlegplaats van de trekschuit geroeid zullen worden.

In zijn "Beschrijving van de plaat" geeft Isings verantwoording van alle door hem afgebeelde personen en zaken. De kostuums, de koets, het inrijhek, de koffers, alles is getekend naar 18de-eeuws voorbeeld. Hij verzuimt ook niet te vermelden dat het landelijke bruggetje dat achter de koets nog juist te zien is, nog steeds aanwezig is. De sloot die onder het bruggetje uitmondt in de Vecht, was vroeger de grens tussen Elsenburg en Goudestein.

(Gegevens uit "Gulden Sporen", Vijfde Deel, uitg. De Vuurbaak, Groningen, 1976)

Loenen aan de Vecht, maart 1997

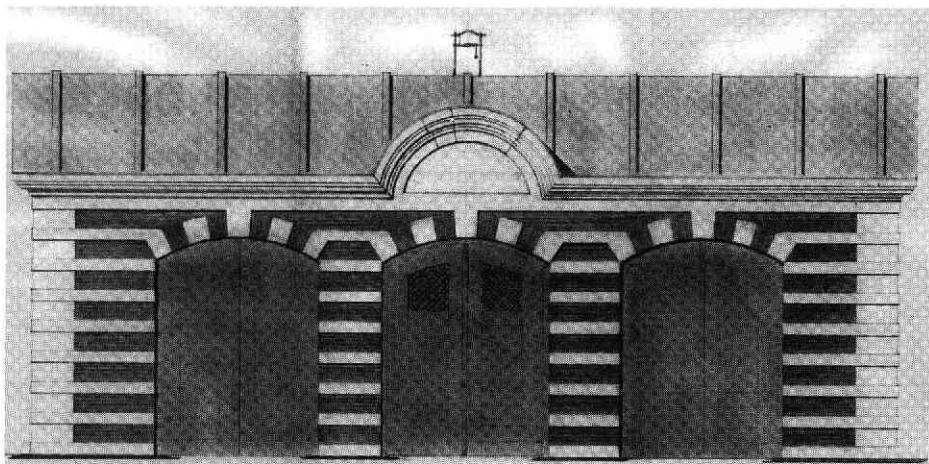
G. Recter

Jaarverslag Dr. R.van Luttervelt Restauratie Stichting 1996

De gemeente Breukelen gaat in 1997 de Brouwerijpanden verkopen aan de hoogstbiedende. De beleidsgroep, waarin de stichting vertegenwoordigd is, ontwikkelde een plan voor de inbouw in de drie pakhuizen van vier woningen. De groep smaakt nu het genoeg dat dit plan ten grondslag gelegd is aan de voorwaarden die de gemeente gaat stellen aan geïnteresseerden. De groep blijft alert op de uitwerking in de praktijk.

Het brandspuithuisje te Breukelen (naast de NH-kerk) is inmiddels nauwgezet opgemeten en gefotografeerd. Een begroting voor de verplaatsing is gemaakt en met de gemeente en met de kerkeraad bestaat overeenstemming wat betreft de nieuwe plaats. De oriëntatie blijft dezelfde doch het gebouwtje schuift wat op naar de weg. Het komt midden tussen het nieuwe Salvatori en de weg te staan. Vanaf de weg ziet men dan een hiërarchie van bouwvolumes: het lage brandspuithuisje, het wat hogere Salvatori daarachter met als afsluiting de hoge kerk met tenslotte de nog hogere toren. Er zal een beroep gedaan worden op burgerij en bedrijven te Breukelen om het restauratie/verplaatsingsproject te dragen. Een zeer belangrijk punt is wie het huisje gaat huren. De huur hoeft niet hoog te zijn daar in hoofdzaak het onderhoud van het huisje eruit bekostigd dient te worden. Goede suggesties worden gaarne ingewacht. Eén restauratie is in opdracht gegeven. Het betreft de byzondere hekpilaren bij de boerderij van de familie Van Zuylen aan het Zandpad 12 te Breukelen. Deze pilaren zijn in de stijl van de Amsterdamse school uitgevoerd en in hun soort uniek. Het houtwerk is deels vermolmd. Fa. Valkenburg te Nigtevecht is opgedragen dat te vervangen. De familie Van Zuylen betaalt een substantieel deel van de kosten. De gemeente heeft voor dit soort objecten nog geen potje. Indien U de behoefte voelt opkomen om aan dit soort projecten mee te helpen dan staat rekening nr. 65.74.10.616 t.n.v. de Van Luttervelt stichting te Loenen gereed Uw donatie te ontvangen.

De voorzitter

Het voormalige brandspuithuisje naast de Nederlands Hervormde kerk te Breukelen. Voorheen hingen de natte brandslangen na gebruik te drogen in de kerktoren. De combinatie toren/brandspuitonderkomen was in de 19e eeuw normaal doch is nu uniek daar de meeste van deze onderkomen verdwenen zijn (tekening C. Hensbergen).

Inhoud

Ereleden en bestuur	2
Ledenlijst 1996	3
Concept Staat van baten en lasten 1996	17
Jaaroverzicht 1996	18
De buitenplaats 'Vecht en Bergzigt', alias 'Klemansplaats' aan de Hinder- dam (17e eeuw-1835)	21
De Kostscholen van Weesp	34
De zilveren-huwelijkspenning van de naamgevers van Nieuwerhoek	46
Ignatius en Jan van Logteren beeldhouwers in de Vechtstreek	74
Datering van Historische Kaarten van de Vechtstreek	79
Breukelen en omgeving in de Middeleeuwen: twee interpretaties	87
De Bibliotheek in 1996	103
Jaarverslag Dr. R. van Luttervelt Restauratie Stichting 1996	110